

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
(Україна)
Шведський сільськогосподарський університет (Швеція)
Політехніка Свентокшинська (Польща)
Тернопільський відділ Українського географічного товариства
Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ ГЕОГРАФІЧНОЇ,
ТУРИЗМОЛОГІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ НАУКИ: МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ, ПРИСВЯЧЕНОЇ 30-ЛІТТЮ УТВОРЕННЯ
КАФЕДРИ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ І ТУРИЗМУ У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
4-5 ЖОВТНЯ 2022 Р.**

ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2022

Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 30-літтю утворення кафедри географії України і туризму у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, 4-5 жовтня 2022 р.: електронний варіант. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. –119 с.

Рекомендовано до опублікування Вченою радою географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка
(Протокол №3 від 2 листопада 2022 р.)

Редакційна колегія

Тетяна Божук - д-р геогр. наук, проф., завідувачка кафедри географії України і туризму, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Андрій Кузишин - декан географічного факультету, д-р геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Любомир Царик - д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри геоелекології та методики навчання екологічних дисциплін, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Леся Заставецька - д-р геогр. наук, проф., завідувачка кафедри географії та методики її навчання, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Мирослав Сивий - д-р геогр. наук, проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Ольга Любіцева, д-р геогр. наук, проф., завідувачка кафедри країнознавства та туризму, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Марта Мальська, д-р геогр. наук, проф., завідувачка кафедри туризму, Львівський національний університет імені Івана Франка
Григорій Денисик, д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри географії, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Роман Лозинський, д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри географії України Львівський національний університет імені Івана Франка
Юрій Стадницький, д-р екон. наук, проф., Політехніка Свентокшинська (Польща)
Маріне Елбакідзе, канд. геогр. наук, доц., Шведський університет сільськогосподарських наук, Львівський національний університет імені Івана Франка
Андрій Голод, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
Мирослав Дністрянський, д-р геогр. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка
Василь Фесюк, д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри фізичної географії, Волинський національний університет імені Лесі Українки
Євген Іванов, д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри конструктивної географії і картографії, Львівський національний університет імені Івана Франка
Ігор Смирнов, д-р геогр. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Жанна Бучко, д-р геогр. наук, доц., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Олександр Колотуха, д-р геогр. наук, доц., Національний авіаційний університет
Володимир Воловик, д-р геогр. наук, проф., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Царик Петро Любомирович – канд. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

РОЗВИТОК І СУЧАСНИЙ СТАН ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ

Фахова туристична освіта за європейськими стандартами в Україні започаткована у 1990 р., коли була відкрита така спеціалізація на новоствореній кафедрі країнознавства та туризму географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. На відміну від попередньої системи підготовки кадрів для туризму, орієнтованої на його активні форми, нова система підготовки кадрів орієнтована на забезпечення туристичного бізнесу і роботу в ринкових умовах. Формування конкурентоспроможної галузі туризму не в останню чергу ґрунтується на підготовці креативних кадрів, здатних вирішувати професійні завдання у невизначених ситуаціях на якісному рівні.

Стандартизація фахової освіти не виключає, а, навпаки, підтримує формування освітніх програм, відповідних специфіці ЗВО, який готує кадри для туризму. Якщо до прийняття першого галузевого стандарту вищої освіти у 2004 р. таких ЗВО було всього 20, то в подальшому популярність професії, стрімкий розвиток туризму в країні (переважно зарубіжного) і, не в останню чергу, наявність бази (стандарту) для формування освітнього процесу стимулювали стрімкий розвиток туристичної освіти в Україні: 65 ЗВО готували кадри для туризму у 2008 р., 91 – у 2015, 121 – у 2020 р. і 118 – у 2022 р. (розраховано автором за даними МОН України) [1].

Поліфункціональність туризму, комплексний характер туристичної послуги обумовлюють необхідність міждисциплінарної підготовки фахівця з туризму, який має володіти знаннями, які розкривають специфіку туризму як суспільного феномену і особливості формування та функціонування індустрії туризму та її структурних складових в ринкових умовах на засадах сталості; з ресурсів туризму і можливостей їх використання в різних видах і формах туристичної діяльності: при формуванні екскурсійного продукту, при розробці туру; володіти навичками з організації діяльності туристичного підприємства з просування і реалізації туристичного продукту, з технологій обслуговування туристів, з управління якістю на всіх рівнях організації туристичного процесу. Така поліфункціональність сприяє залученню до процесу підготовки кадрів для сфери туризму ЗВО різного профілю: класичних університетів, де туризм переважно викладається на географічних факультетах, економічних, технологічних і технічних, педагогічних, гуманітарних, спортивних, аграрних як державних, так і приватних. При цьому кожен заклад вищої освіти у програму професійної підготовки привносить свою специфіку, що урізноманітнює таку підготовку при збереженні загального змісту туристичної освіти. Регіональний розподіл ЗВО туристичного профілю на сьогодні практично рівномірний і корелює з обсягами туристичної діяльності.

Туристична освіта в Україні триступенева: підготовка бакалаврів з туризму забезпечує середню виконавську ланку галузі; підготовка магістрів з туризму здійснюється як за освітньо-професійними, так і за освітньо-науковими програмами, забезпечуючи галузь професійними кадрами, здатними розв'язувати складні задачі дослідницького та інноваційного характеру; підготовку докторів філософії за спеціальністю 242 «туризм» в країні здійснюють 5 ЗВО, які ведуть підготовку кадрів вищої кваліфікації для забезпечення фахової туристичної освіти і науки.

Туризм, як динамічна галузь світової економіки, на національному рівні має забезпечуватись не тільки практиками, здатними розвивати галузь відповідно світовим стандартам, а й мати науковий супровід, що забезпечує системність такого розвитку. Це – з одного боку, з іншого – неможливо готувати кадри і передбачати перспективи розвитку галузі, не маючи наукової бази. Специфіка туризму, який охоплює діяльність від обслуговування до міжнародних зв'язків і забезпечення позитивного іміджу держави, ставить питання формування окремої галузі знань «про туризм». Не зважаючи на достатні зусилля з формування «науки про туризм», представленої в тому числі монографічними виданнями,

---

такими як «Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму» (2013) [2], науковими дослідженнями, підтвердженими захистами кандидатських і докторських дисертацій з туристичної проблематики, які сьогодні охоплюють 20 галузей знань, поки що немає визнання наявності такої науки, навіть її назва досі є дискусійною. Найбільш поширені два варіанти назви: «туризмознавство», яка була закріплена в стандартах, прийнятих 2006-2011 рр., та «туризмологія». Автор притримується думки, що «наука про туризм» повинна називатися «туризмологія», що вводить її до кола класичних наук: політологія, культурологія тощо, які мають також широкий предмет дослідження. До того ж англomовний переклад терміну «туризмознавство» все одно виводить нас до його трактування як туризмології. Об'єкт і предмет дослідження визначають туризмологію як соціо-гуманітарну науку, але природничі та економічні знання відіграють тут суттєву роль, як і спеціальні знання, наприклад, аграрні – для сільського туризму, з фізіології людини і медицини – для спортивного чи медичного туризму тощо.

На сьогодні можна констатувати, що туризмологія як науковий напрямок знаходиться на етапі формування, маючи серед своїх здобутків поняттєво-термінологічний апарат, який розвивається і збагачується новими поняттями і категоріями, концепції і моделі розвитку, формується методологія досліджень.

Таким чином, в Україні сьогодні діє сформована триступенева система підготовки кадрів для сфери туризму, здатна забезпечити як практичну діяльність в туризмі, так і розвиток науки і фахової туристичної освіти.

Література:

1. Вступ.ОСВІТА.UA URL: <https://vstup.osvita.ua> (дата звернення: 23.09.2022)
2. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму : Т86 монографія / [В. К. Федорченко, В. С. Пазенок, О. А. Кручек та ін.]. — К. : ВЦ «Академія», 2013. — 368 с. — (Серія «Монограф»).

Марта МАЛЬСЬКА, Юрій ЗІНЬКО

Львівський національний університет імені Івана Франка

ТУРИЗМОЛОГІЯ ЯК НАУКА: ОСНОВНІ МОДЕЛІ СТАНОВЛЕННЯ

Дослідження останніх десятиріч засвідчили актуальність тематики щодо узагальнюючої науки про туризм. На даний час у національних і зарубіжних експертів з туризму немає однієї узгодженої позиції щодо єдиної науки про туризм. Існує думка, що туристичну науку представляють окремі науки на базі фундаментальних дисциплін (географія туризму, економіка туризму, історія туризму, екологія туризму) та утворюють своєрідний міждисциплінарний підхід до вивчення цього унікального суспільного явища.

Зокрема, такий підхід демонструють провідна Ягеллонська школа туризму (Польща) і цей підхід викладений у базовому навчальному підручнику “Туристика” (за науковою редакцією Влодзімежа Курека) [7]. Разом з тим, у національній туристичній школі обґрунтовано модель формування теоретичної науки про туризм – туризмології [1; 4; 5]. До її формування долучились фахівці з різних спеціалізованих туристичних дисциплін: від філософії туризму як методологічної основи до технології туризму як практики туризму. На даний час туризмологія є базовою дисципліною магістерських студій з туризмознавства, а також лежить в основі відкриття докторських студій з туризму. Тому актуальним є аналіз основних моделей створення (формування) теоретико-методологічної науки про туризм та її застосування в науково-освітній та практичній діяльності.

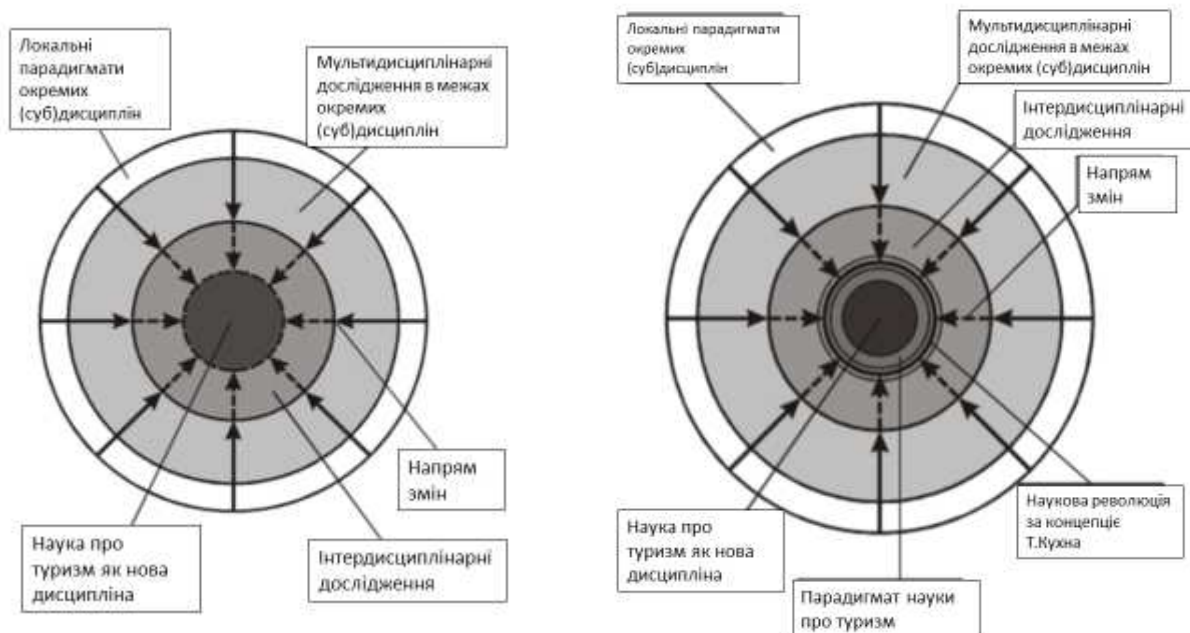
Аналіз джерельної бази щодо єдиної (інтегрованої) науки про туризм дає змогу виділити три діючих її моделі, що мають використання в Україні та ближньому зарубіжжі. Ми розглядаємо такі моделі на основі використовуваних підходів: *туризмологічна* з переважаючим гуманітарним підходом, *туристикологічна* (від “туристика”) з переважаючим соціоекономічним підходом, *автономізаційна* з еволюційним підходом.

Туризмологія розглядається як методологічна, соціоекономічна та гуманітарна наука,

яка вивчає закономірності функціонування і розвитку феномену туризму та розробляє методи, принципи, функції, теорії туризму. Зокрема, у ній суттєву роль відіграють такі гуманітарні принципи як принцип історизму, діяльнісний принцип, культурологічний та гуманітарно-антропологічний. Одночасно підкреслюється, що турист-мандрівник головний об'єкт туристичних досліджень туризмологів, а, відповідно, він стає головним предметом туризмології. Серед основних проблем туризмології – це з'ясування сутності туризму, систематизація наукових підходів до розуміння феномену туризму, осмислення структури туризмологічного знання. Запропонована В. Пазенком (2010) [4] модель формування цієї туристичної науки про туризм охоплює синтез теоретичних надбань спеціалізованих туристичних дисциплін (розбудова «знизу») з теоретико-методичними засадами розбудови туризмологічної науки (розбудова «зверху») [4; 5]. Тому структура сучасного туризмологічного знання охоплює базові концепти та принципи і функції (теоретична надбудова) разом з методологічним і практичним доробком туристичних дисциплін.

Модель туристикологічна з соціально-економічним підходом в якості об'єкту науки про туризм обирає індустрію туризму, а предметом дослідження – туристичний продукт (Квартальнов В. А., 2002) [3]. У цій гносеологічній моделі турист виступає лише як суб'єкт дослідження. Перевага соціоекономічного підходу у цій моделі дещо знижує роль і доробок теоретико-методичних гуманітарних дисциплін з туризму: філософії туризму, психології туризму, культурології туризму, педагогіки туризму. Тут основний акцент робиться на формуванні єдиної науки про туризм на туристичних дисциплінах економічного плану: економіці туризму, маркетингу туризму, туристичній статистиці (І. В. Зорін, В. О. Квартальнов, Туристика, 2001) [2; 3]. Туристика розглядається як комплексна міждисциплінарна наука, об'єктом якої є сфера туризму (індустрія туризму), а досліджуються сукупність явищ, процесів, зв'язків і відношень, які виникають у соціально-економічній сфері.

Нарешті, третя модель так званої *автономізації туризму* як науки ґрунтується на еволюційному підході (рис. 1).

Автономізація науки про туризм – концентрична модель Л. Бутовського (2011) [6]

Концентрична модель Л. Бутовського (2011) [6]

Її автор – польський дослідник Лешек Бутовскі, – розглядає процес формування окремої науки про туризм як багатофакторний процес поступового її становлення [6].

Запропонована ним концентрична еволюційна модель включає такі етапи як формування теоретико-методичних засад в окремих туристичних дисциплінах, мультидисциплінарні та інтердисциплінарні дослідження, а також врахування напрямку змін і

наукових революцій а таких мультидисциплінарних науках, до яких належить туризм (рис. 2). На думку Л. Бутовського [6], ми перебуваємо на перших етапах інтегрування туристичних дисциплін (шлях “знизу”) й існує потреба нових підходів у теоретизації знання (шлях “зверху”), щоб автономізувати туризм як окрему науку.

Кожна з представлених моделей формування єдиної науки про туризм має свої переваги і недоліки. Але вони демонструють основні підходи до формування туристологічної науки. Необхідною є подальша інвентаризація теоретико-методологічного матеріалу туристичних дисциплін, розбудова теоретичної надбудови (теорії, концепти) та долучення до інноваційних підходів у формуванні теоретичного знання. Цей шлях трудомісткий і потребує як організаторів, так і виконавців майбутньої науки про туризм.

Література:

1. Герасименко В. Г. Теорія туризму як складова туристології. – Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – Вип. 2(42). – С.173-180.
2. Зорин И. В. Туристика: Монография / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – Москва: Советский спорт, 2001. – 288 с.
3. Квартальнов В.А. Туризм: Учебник. – Москва: Финансы и статистика, 2002. – 320 с.
4. Туризмологія (теорія туризму). Навчально-методичний посібник зі спецкурсу / В. С. Пазенок, В. К. Федорченко, О. А. Кручек, І. М. Мініч. – Київ: КУТЕП, 2010. – 70 с.
5. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму: монографія / В. К. Федорченко, В. С. Пазенок, О. А. Кручек, Т. А. Дьорова, О. О. Любіцева, М. П. Мальська та ін. – Київ: ВЦ Академія, 2013. – 368 с.
6. Butowski L. Turystyka jako dyscyplina nauki (artykul dyskusyjny) / Leszek Butowski. – Turyzm. – 2011. – N 21/1–2. – S. 17-24.
7. Turystyka / Red. nauk. Włodzimierz Kurek. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. – 542 s.

Юрій СТАДНИЦЬКИЙ

Політехніка Свєнтокишинська (Польща)

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Оптимальне рішення щодо місця виробництва є суттєвим, інколи й визначальним, чинником його ефективності. Така ситуація є наслідком просторових відмінностей у витратах на виробництво блага у певному обсязі та у витратах, пов’язаних з переміщенням блага. Основний недолік теоретичних підходів до проблеми оптимального розміщення виробництва полягає у відсутності системного підходу щодо врахування в аналізі потенційних ринків збуту (ПРЗ). Орієнтація при обґрунтуванні оптимального розміщення виробництва лише на якийсь окремих варіант ринку збуту (а орієнтація на якийсь варіант ринку збуту необхідна, як з погляду врахування витрат на переміщення блага з місця виробництва до місць споживання, так і з погляду виробничої потужності, оскільки від неї залежать одиничні витрати виробництва) є помилковою, оскільки не враховує багато інших конкурентних варіантів. Наприклад, якщо у регіоні є три ринки збуту М1, М2 і М3 з попитом, відповідно, D1, D2 і D3, то орієнтація при розміщенні на ринок М1 дозволяє знайти серед привабливих місць виробництва (ПМВ) локально оптимальне місце (ЛОМ) Р1 за критерієм мінімуму сумарних витрат виробництва блага у розмірі попиту ринку збуту М1 (D1) та витрат, пов’язаних з переміщенням благ з кожного відповідного ПМВ до ринку збуту М1. Але якщо при обґрунтуванні розміщення орієнтація відбувається, наприклад, на всі три ринки збуту разом (М1, М2 і М3), то локально оптимальним місцем може стати якесь інше місце Р7 з переліку ПМВ, яке виявиться найкращим за критерієм мінімальних сумарних витрат на виробництво блага в обсязі сумарного попиту цих трьох ринків збуту, та витрат, пов’язаних з переміщенням благ з кожного ПМВ до цих ринків збуту у розмірі попиту відповідного ринку.

За цих умов щодо ринку збуту М1 виникає конфлікт між локально оптимальними

місцями (ЛОМ) P1 і P7. Не системний підхід до аналізу ПРЗ при обґрунтуванні розміщення виробництва може не дати правильного результату, оскільки і місце P7 не буде гарантовано найкращим для розміщення, бо навіть у такій нескладній ситуації є багато інших варіантів орієнтації на ринки збуту при обґрунтуванні розміщення виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Варіанти ринків збуту (ВРЗ) та локально оптимальних місць (ЛОМ)

ВРЗ, (1, k)	ПРЗ, m			ЛОМ
	1	2	3	
1	+	-	-	P1
2	-	+	-	P2
3	-	-	+	P3
4	+	+	-	P4
5	+	-	+	P5
6	-	+	+	P6
7	+	+	+	P7

ЛОМ не можуть порівнюватися між собою безпосередньо, оскільки їхній вибір зумовлений орієнтацією на різні ПРЗ. При системному підході, який є методологічно правильним, порівнюватися будуть варіанти поєднань ЛОМ, сумарна виробнича потужність яких рівна загальному (системному) попиту. При трьох ПРЗ буде 5 варіантів поєднань ЛОМ (1 варіант, що передбачає розміщення виробництва у трьох місцях, 1 варіант, що передбачає розміщення виробництва в одному місці, 3 варіанти, що передбачають розміщення виробництва у двох місцях), які утворюють конкуруючі між собою варіанти системно оптимальних місць (СОМ) розміщення виробництва (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика конкуруючих варіантів СОМ

Варіанти СОМ, i	ЛОМ варіанту СОМ	Попит варіанту СОМ
СОМ1	P1+P2+P3	D1+D2+D3
СОМ2	P4+P3	(D1+D2)+D3
СОМ3	P5+P2	(D1+D3)+D2
СОМ4	P6+P1	D1+(D2+D3)
СОМ5	P7	(D1+D2+D3)

Варіант поєднань ЛОМ з мінімальними загальними витратами буде оптимальним і ЛОМ цього варіанту є системно оптимальними місцями (СОМ), в яких варто розміщувати виробництва з відповідною потужністю.

У цілому, наш підхід до обґрунтування оптимального розміщення виробництва та його оптимальної потужності передбачає послідовність дій, наведену в таблиці 3.

Таблиця 3

Послідовність дій при обґрунтуванні оптимального розміщення виробництва

№	Зміст дії
1	Визначаємось з благом, розміщення виробництва якого обґрунтовуватиметься
2	Ідентифікуємо тип простору можливого розміщення (ПМП) виробництва блага
3	Формуємо перелік потенційних ринків збуту (ПРЗ) блага і оцінюємо попит кожного з них
4	Формуємо з урахуванням ПРЗ перелік варіантів ринків збуту (ВРЗ) і оцінюємо попит кожного з них
5	Формуємо з урахуванням ВРЗ перелік потенційних варіантів виробництва (ПВВ) і встановлюємо виробничу потужність кожного з них
6	Формуємо перелік можливих технологій виробництва блага
7	Виявляємо чинники розміщення виробництва сторони «виробництво блага»
8	Формуємо список привабливих місць виробництва (ПМВ) блага
9	Визначаємо для кожного ПВВ локально оптимальне місце (ЛОМ) виробництва з переліку ПМВ
10	Формуємо на основі ЛОМ перелік конкуруючих варіантів системно оптимальних місць (СОМ) розміщення виробництва
11	Визначаємо для кожного конкуруючого варіанту СОМ загальні витрати
12	Ідентифікуємо за критерієм мінімальних загальних витрат оптимальний варіант СОМ

ПРІОРИТЕТИ ПОСТКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕСТИНАЦІЙ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Традиційно саме міжнародний туризм є найбільш чутливим до впливу кризових явищ. Для туристів це зумовлено суттєвою зміною умов середовища перебування у порівнянні із повсякденним, а також можливими труднощами, що виникають при перетині державних кордонів. Для суб'єктів туристичної діяльності міжнародний туризм вимагає додаткових зусиль щодо координації процесів розробки і реалізації туристичного продукту в співпраці з іноземними партнерами. Водночас привабливість міжнародних подорожей настільки велика, що навіть у кризові періоди громадяни більшості країн намагаються, незважаючи на загрози, виїхати з туристичною метою саме за кордон [2].

Розвиток дестинації, що базується на пріоритетності вирішення проблем безпеки туризму, має, на нашу думку, ґрунтуватися на трьох принципах – системності, гуманізму і сталості. Принцип системності полягає у трактуванні дестинації як сукупності елементів (туристи, туристичні підприємства та інфраструктура, туристичні об'єкти та населення) та взаємозв'язків між ними. Принцип гуманізму передбачає визначення основним пріоритетом функціонування дестинації задоволення різнопланових потреб людини. Принцип сталості полягає у забезпеченні збалансованого розвитку дестинації, у тому числі через мінімізацію загроз для її природного та соціального середовища, що виникають у процесі здійснення туристичної діяльності.

Базуючись на згаданих принципах, безпечна дестинація міжнародного туризму має виконувати кілька важливих функцій – рекреаційну (відновлення фізичних і психічних сил туристів), соціальну (забезпечення ефективної взаємодії різних соціальних груп – іноземних туристів, працівників сфери туризму і місцевого населення), економічну (отримання доходів від туристичної діяльності як підприємствами, так і територіальними громадами).

Ключовим чинником, що впливає на функціонування дестинацій міжнародного туризму, особливо в кризових умовах, є глобальні загрози і виклики. Тоді як загрози вимагають реагування з боку дестинації та туристичних систем, до складу яких вона входить, то виклики потребують передусім адаптації [1].

Як свідчать сучасні тенденції розвитку туристичної сфери, окрім власне протистояння глобальним загрозам, першочергового вирішення в контексті гарантування безпеки міжнародного туризму потребують такі три групи проблем:

- проблеми формування іміджу дестинацій міжнародного туризму;
- проблеми соціальної адаптації іноземних туристів в межах дестинації;
- проблеми забезпечення зворотного зв'язку з іноземними туристами [2].

Першим пріоритетом, на якому має базуватися посткризовий розвиток дестинацій міжнародного туризму в Україні, безумовно є гарантування безпеки туризму. Із цієї точки зору у більш сприятливій ситуації – західні регіони України, особливо Закарпатська область.

Другий пріоритет – швидке відновлення туристичних потоків. З цією метою необхідно навіть у кризовий період підтримувати на елементарному рівні туристичну діяльність за рахунок внутрішнього, зокрема соціального туризму.

Третім важливим пріоритетом є збереження горизонтальних зв'язків між суб'єктами туристичної діяльності та компонентами регіональних туристичних систем.

Четвертим пріоритетом має бути диверсифікація видів, форм та напрямів туризму в контексті реалізації концепцій сталого розвитку та альтернативного туризму.

Одним із важливих напрямів функціонування дестинацій у процесі реагування на глобальні загрози є розвиток внутрішнього туризму, який дає змогу відкривати нові і популяризувати відомі туристичні об'єкти, що у перспективі може позитивно вплинути і на зростання потоків міжнародного туризму. Важливою передумовою таких прогресивних змін

має стати ефективний брендинг destinations спрямований на міжнародний туристичний ринок.

Література:

1. Голод А., Базюк М. Стратегічні пріоритети управління безпекою destinations міжнародного туризму. Теорія та практика менеджменту : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (24-26 травня 2022 року, м. Луцьк). Луцьк, 2022. С. 105–107.

2. Голод А.П., Графська О.І., Базюк М.Б. Безпека destinations міжнародного туризму в умовах глобальних загроз. Причорноморські економічні студії, 2021. Вип. 72. Ч. 2. С. 57–62.

СУПЕРЕЧНОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ФУНКЦІЙ МІСТЕЧОК І СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

З огляду на функціональну взаємопов'язаність мережі поселень та системи адміністративно-територіального устрою суттєва трансформація нижньої та середньої ланки устрою в ході реформи уже спричинила значні зміни статусу та розміщення щодо адміністративних центрів багатьох сільських поселень, а також містечок України, до яких за демографічним потенціалом та функціональною близькістю доцільно віднести селища міського типу та міста людністю до 10 тисяч осіб [3, с. 99]. Якщо до реформи саме містечка виконували провідну роль у формуванні середньої ланки адміністративно-територіального устрою – адміністративних районів, адже становили більшість серед районних центрів (52%), то за її результатами 245 містечок втратили статус центрів адміністративних одиниць середньої ланки, й лише вісім містечок (чотири міста людністю до 10 тис. осіб (Березівка, Вижниця, Косів і Тячів) та чотири селища міського типу (Верховина, Голованівськ, Новоайдар, Кельменці) стали центрами нових адміністративних районів. Водночас достатньо суттєвою стала функціональна значущість містечок в реформованій нижній адміністративній ланці, адже тепер містечка становлять 33% від усіх центрів територіальних громад. Зокрема, центрами об'єднаних громад стало 73,6% від усіх малих міст, людністю до 10 тис. осіб, та 46,4 % селищ міського типу [1]. Але при цьому ситуація з виконанням містечками функцій центрів територіальних громад є помітною диференційована за регіонами. Так, у двох областях (Львівській та Харківській), які виділяються високою густотою містечок та значною їхньою часткою від загальної кількості міських поселень, саме містечка становлять половину і більше від усіх центрів територіальних громад. Найменше таких центрів у тих регіонах, де густота містечок є порівняно незначною (Черкаська, Запорізька області) або сільське розселення представлене багатолюдними поселеннями (Чернівецька область), які також мають потенціал для виконання функцій центрів адміністративних одиниць нижчого рівня.

Отже, серед містечок, які стали центрами територіальних громад, є поселення, які були в попередній адміністративній системі районними центрами, а тепер їхнє адміністративне значення знизилося, і поселення, які у попередній системі центрально-організаційних функцій не виконували, а отже їхній адміністративний статус підвищився. Відповідно перед цими поселеннями постали різні виклики й завдання. Одним з варіантів, який поєднав би вирішення таких непростих завдань, стала б передача значної частини функцій обласних адміністрацій в райони, а в територіальні громади низового рівня – більшості функцій колишніх районних центрів, забезпечивши при цьому інфраструктурні умови для виконання містечками-центрами нових територіальних громад всіх функцій обслуговування.

Так само за результатами адміністративної реформи суттєві зміни відбулися і в сільській місцевості. Якщо до реформи 10279 сіл (а це 36,2 % від усіх сільських поселень сіл) були центрами сільрад, то за результатами реформи лише 614 сіл стали центрами громад (а це 41,8 % від усіх центрів громад) [1]. Тобто адміністративне значення 9665 сіл знизилося, зате села-центри громад стали обслуговувати більші території, що за певних умов дасть їм змогу зміцнити свою економічну базу і стати новими полюсами соціально-економічного розвитку. Найбільша частка сільських громад характерна для регіонів з порівняно високою середньою людністю сільських поселень та невисокою густотою містечок (Закарпатська, Запорізька, Чернівецька, Черкаська, Рівненська області).

За результатами реформи зміцнилася податкова база сільських громад, хоча, як вважає

М. Барановський, добитися того, щоб більшість з них стали спроможними, так і не вдалося [2, с. 35]. Водночас суттєво змінилися особливості адміністративно-географічного положення сільських поселень України. Зокрема, помітною суспільно-географічною проблемою сільської місцевості стало суттєве зростання відстаней до центрів громад та до районних центрів, що в умовах незадовільного рівня транспортної інфраструктури й транспортного сполучення може створити різні соціальні незручності. Така ситуація особливо гостро може проявитися в північних поліських та деяких місцевостях півдня України. І що важливо: адміністративно-територіальні зміни середньої та нижньої ланок так чи інакше приведуть до трансформації «поселенського рельєфу» України, що зумовлює необхідність попередження негативних наслідків, насамперед занепад віддалених сільських поселень та містечок.

Література:

1. Адміністративно-територіальний устрій України–Мінрегіон // <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/>
2. Барановський М. О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення // Український географічний журнал. 2017. №4. С. 30 – 38.
3. Дністрянський М., Дністрянська Н. Стійкість та мінливість містечок Львівщини // Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія// За ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. - Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. С. 98 – 120.

Василь ФЕСЮК, / Зоя КАРПЮК

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ІНТЕГРАЦІЯ КІЛЬКІСНИХ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ДАНИХ, ГІС ТА ДЗЗ В ГЕОГРАФІЇ

Методи аналізу даних, геоінформаційні технології та методи дистанційного зондування Землі давно і плідно застосовуються в географічній науці для вирішення широкого спектру завдань, пов'язаних із дослідженням і моніторингом географічного середовища, наслідків впливу антропогенної діяльності, стихійних лих тощо. На сьогодні сформувались об'єктивні передумови для розвитку нового етапу – їх спільного використання в географії. Такими передумовами є:

- збільшення обсягу статистичної інформації, електронних карт та супутникових знімків (наприклад, обсяг інформації, що консолідується хмарною платформою для обробки супутникових знімків GoogleEarthEngine перевершив 100 пБт і щомісячно збільшується на 5 пБт), багато дослідників називають сучасний етап розвитку наукових досліджень етапом «Big Data»;
- удосконалення цифрових сервісів, які дають можливість працювати з великими об'ємами статистичної інформації, електронних карт та супутникових знімків (крім згаданої платформи GoogleEarthEngine, варто назвати EO Browser – хмарний сервіс від Європейського космічного агентства, який не лише надає доступ до знімків із супутників Sentinel-1, Sentinel-2, Sentinel-3, Sentinel-5P, Landsat, Envisat Meris, MODIS, Proba-V, GIBS, але й містить інструменти для отримання статистичної інформації зі знімків, її аналізу тощо);
- поява і розвиток датасетів, які вже спеціально призначені для інтеграції Big Data, ГІС і ДЗЗ (наприклад, GlobalForestChange).

Не стоїть осторонь цих процесів і Україна. Зокрема, українські фахівці протягом останніх років здійснили практичні кроки на шляху широкомасштабного запровадження в Україні ідеології системи систем GEOSS та європейської програми COPEERNICUS. З 2016 року почалося створення європейського дослідницького простору (ERA) в області космічного моніторингу, а з 2018 року започатковано структуру EuroGEOS, в яку входять і представники України [1].

На сьогодні йде мова про модернізацію статистичної звітності шляхом визначення

спектру статистичних застосувань, які мають перспективу покращення внаслідок залучення дистанційних даних.

Фахівці GEOS, узагальнюючи вимоги до супутникових даних, запропонували спеціальне визначення поняття «Аналіз готових даних» (Analysis Ready Data, ARD) – це супутникові дані, оброблені відповідно до мінімально необхідного набору вимог користувача та організовані у форму, яка дозволяє безпосереднє використання дистанційних даних без додаткових зусиль користувача [2]. Фактично мова йде про датасети із наперед передбаченою можливістю отримати статистичні дані з знімків і провести їх аналіз в якомусь із пакетів прикладних програм.

Література

1. Аналітична доповідь «Перспективи використання супутникової інформації для моніторингу досягнення цілей сталого розвитку України». Київ: Інститут космічних досліджень НАН України і ДКА України, 2020. 88 с.
2. Yang, X., Blower, J.D., Bastin, L., Lush, V., Zabala, A., Masó, J., Cornford, D., Díaz, P., Lumsden, J. An integrated view of data quality in Earth observation. *Philosophical Transactions of the Royal Society*. 2013. A 371: 20120072. URL: <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2012.0072>.

Євген ІВАНОВ

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛАНДШАФТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДНО-ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ

Практичне здійснення геоecологічного вивчення гірничопромислових територій ґрунтується на чіткій організації польових робіт на основі сучасних методів дослідження природно-господарських систем. Залежно від поставлених завдань використовують чітку організаційну форму польових досліджень – експедиційну, напівстаціонарну чи стаціонарну. Зокрема, експедиційне вивчення гірничопромислових геосистем є головною формою ландшафтних досліджень, на його основі організують детальні стаціонарні і напівстаціонарні режимні спостереження. Методика польових ландшафтних досліджень сьогодні є досить розробленою, зокрема у ЛНУ ім. І. Франка [наприклад, 2, 3].

Перед польовим вивченням геосистем під час проведення геоecологічного дослідження гірничопромислових територій слід ставити завдання: 1) виявлення і картування природних, антропогенно-трансформованих та антропогенних, у тім числі гірничопромислових геосистем; 2) дослідження зовнішніх ознак природної та антропогенно-зумовленої динаміки і впливу на функціонування геосистем; 3) вивчення гірничодобувного та інших антропогенних впливів; 4) аналіз антропогенних елементів і систем, які пов'язані з гірничим розробленням корисних копалин та постмайнінговими об'єктами; 5) дослідження екологічних станів гірничопромислових геосистем та екологічної ситуації в цілому гірничопромисловому районі.

Під час проведення геоecологічних досліджень гірничопромислових територій перспективним є застосування спеціальної серії бланків-програм. Вона охоплює кілька груп бланків [4]: 1) антропогенну модифікацію геосистем; 2) антропогенні геосистеми; 3) техногенні елементи (системи); 4) природно-географічні процеси. Дослідження не обмежуються констатацією екологічних станів ландшафтних систем гірничопромислових територій, а містить вивчення режимів антропогенних впливів, механізмів реакції на них геосистем, визначення тенденцій подальших змін станів геосистем. Методичні прийоми проведення досліджень із застосуванням бланків описано у роботі [1] та ґрунтуються на методиці комплексного дослідження фацій [2, 3].

Польове дослідження гірничопромислових геосистем вбачає застосування трьох форм: № 1 “Відвали”, № 2 “Кар’єри” і № 3 “Відстійники”. У структурі бланків виокремлюють дві основні частини: структуру фації чи (під-) урочища та динаміку фації чи (під-) урочища. Першу

частину бланків заповнюють згідно з відомою методикою дослідження структури і динаміки природних (під-) урочищ [3]. Аналіз антропогенних змін у функціонуванні, розвитку і структурі гірничопромислових геосистем ґрунтується на методичних розробках щодо гірничодобувного природокористування і містить підрозділи 1]: 1) геофізичний – дослідження геоморфологічних і гідрологічних процесів та мікрокліматичної динаміки; 2) біотичний – вивчення стану трансформації, порушення або знищення рослинного покриву людиною; 3) геохімічний – аналіз показників геохімічного і радіоактивного забруднення.

Після з'ясування характеру антропогенних впливів вивчають механізми їхньої дії на функціонування і структуру гірничопромислових геосистем, наводять характеристику змін вертикальної і горизонтальної структур геосистем, досліджують сучасні природно-антропогенні процеси. На основі цього роблять висновки про екологічний стан геосистем, окреслюють нагальні рекомендації щодо його оптимізації. Застосування бланків-програм під час геоекологічних досліджень гірничопромислових територій забезпечує збір об'єктивної інформації про екологічний стан гірничопромислових геосистем та інших природно-господарських систем та створює відповідні передумови для ефективного порівняння, оцінювання і прогнозування змін унаслідок гірничодобувного впливу.

Підсумком проведених польових робіт є загальнонаукова ландшафтна карта досліджуваної гірничопромислової території та серія карт фактичного матеріалу (структури землекористування, антропогенних джерел забруднення, небезпечних природних і природно-антропогенних процесів та ін.), польові ландшафтно-інвентаризаційна та еколого-ландшафтна карти.

Під час проведення геоекологічного дослідження гірничопромислових геосистем розрізняють чотири напрями [4]: літогенний, геоморфологічний, геоботанічний і власне ландшафтний. Кожен з них має екологічну спрямованість і зосереджений на вирішенні геоекологічних проблем гірничопромислових територій. Завданням літогенного напрямку є визначення головних характеристик гранулометричного і мінералогічного складу гірських порід і відходів, хімічних властивостей субстратів і техноґрунтів, їхнього температурного режиму, режиму зволоження та механізму первинного ґрунтоутворення. Головну увагу на геоморфологічному етапі роботи сконцентровано на вивченні генетичної сутності техногенних форм рельєфу, що утворилися у районах розроблення корисних копалин та динаміці рельєфоутворюючих процесів. Геоботанічне дослідження полягає в аналізі процесів самовідновлення рослинності або утворення нового рослинного покриву на гірничопромислових об'єктах. Ландшафтне вивчення гірничопромислових геосистем є центральним і наголошує на встановленні взаємозв'язків між геокомпонентами, визначенні їхньої ролі у розвитку геосистем, а також у складанні ландшафтної класифікації і картографуванні цих геосистем.

Література:

1. Іванов Є. Ландшафти гірничопромислових територій. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2007. 334 с.
2. Міллер Г. П. Ландшафтны́е исследования горных и предгорных территорий. Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1974. 202 с.
3. Міллер Г. П. Польове ландшафтне знімання гірських територій: навч. посіб. для студ. спец. "Ландшафтознавство". К.: ІЗМН, 1996. 168 с.
4. Рудько Г. І., Іванов Є. А., Ковальчук І. П. Гірничопромислові геосистеми Західного регіону України. Київ–Чернівці: Букрек, 2019. Т. 1. 464 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДРОГОБИЦЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ СТУДЕНТАМИ-ГЕОГРАФАМИ У ФОРМІ НАВЧАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ

Навчальна екскурсія як форма організації навчального процесу у закладах вищої освіти має на меті реалізувати не лише певний перелік дидактичних цілей, пов'язаних з формуванням фахових компетентностей теоретичного і практичного змісту, але й дозволяє ефективно провадити виховну і просвітницьку діяльність та сприяє набуттю ряду м'яких навичок (*soft skills*), таких як комунікабельність, критичне мислення та інші.

Цікавим об'єктом пізнання під час студентських екскурсій є Дрогобицька поліцентрична агломерація. Це система поселень, які компактно розташовані на невеликій території у передгір'ї Карпат, а її головними елементами є міста Дрогобич, Трускавець, Борислав і Стебник. Завдяки інфраструктурній пов'язаності сюди також тяжіють сусідні районні центри Стрий та Самбір, утворюючи в південному урбанізаційному районі Львівської області своєрідну урбанізаційну вісь на базі усталених інтенсивних функціональних зв'язків. До цієї осі примикають три селища міського типу – Підбуж, Меденичі й Східниця.

Навчальна одноденна екскурсія для студентів-географів має на меті дослідити різні аспекти розвитку і функціонування поліцентричної агломерації – природно-географічні особливості території, населення і характер розселення, умови і спосіб життя людей, формування економічної бази міст, соціальну інфраструктуру, історико-культурну спадщину, екологічні проблеми території.

Методика дослідження території та окремих компонентів суспільства має свої особливості. Важливо ефективно провести підготовчий етап, на якому студенти за допомогою літературного і картографічного методу отримують загальне уявлення про Дрогобицьку агломерацію. Науковці географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка мають цінні напрацювання з вивчення регіону, як приклад стаття «Населення і розселення Дрогобицького району Львівської області» [1]. Додатково варто опрацювати офіційні сайти Державної служби статистики України, Львівської обласної державної адміністрації, Дрогобицької ОТГ і ознайомитися з сучасним адміністративним поділом території та деякими статистичними даними і фактами, зокрема новітньою концепцією розвитку «Дрогобич – Smart City».

Акцентуючи на характері забудови, планувальних особливостях різних районів Дрогобича, Трускавця та Борислава, визначаємо головні напрямки формування та функціональні особливості території. Кейс Дрогобицької агломерації є надзвичайно показовим, адже тут можна продемонструвати різні приклади. По-перше, розростання Дрогобича, як одного з найдавніших міст регіону, з долішньої ділянки, де на базі соляних джерел виникло найдавніше в Україні соляне виробництво; згодом – з горішньої ділянки з ярмарковими функціями (Магдебурзьке право 1422 р.), тобто від сучасної площі Ринок. По-друге, формування сучасного Борислава на основі злиття п'яти давніх поселень та дуже швидке розростання з середини XIX ст. завдяки промисловому розвитку – видобуванню і переробці нафти, газу, озокериту. Це єдине в Україні місто, розташоване саме у зоні їхнього видобутку. По-третє, унікальний динамізм Трускавця, який формувався як європейський центр велнес туризму завдяки великим інвестиціям у курортне господарство з кінця XIX ст. та залізничному сполученню з багатьма європейськими містами – Варшавою, Краковом, Познанню, Віднем, Прагою, Берліном. Лише за 50 років з початку 1940-х населення міста зросло у 10 разів, а за щільністю населення місто майже досягає значень Львова.

Відмінності соціальної і етнічної структури населення міста можна вивчати на основі візуальних спостережень збереженої з попередніх століть забудови Дрогобича. Студенти мають змогу побачити культові споруди українців, поляків та євреїв, красиві вілли заможних промисловців, які провадили бізнес у межах агломерації у першій половині XX ст. Тепер це

переважно корпуси Дрогобицького педагогічного університету, або музейні чи адміністративні установи. Дрогобич зберіг й інші соціальні атрибути колишнього обласного центру – Духовну семінарію, музично-драматичний театр, філармонію, коледжі та професійні училища, музичну, художню і спортивну школи, мистецькі колективи, спортивні споруди, місцеві ЗМІ, багатoproфільні медичні заклади.

Компактне розташування об'єктів історико-культурної спадщини у Дрогобичі дає змогу ознайомитись з ними під час пішої екскурсії. Це пам'ятки дерев'яної архітектури XVI ст. – церква св. Юра (внесена до списку Світової спадщини ЮНЕСКО) і церква Воздвиження Чесного Хреста, костел Св. Варфоломія (готична споруда XV ст.) з дзвіницею, Хоральна синагога (найбільша у Східній Галичині), а також один із найрозкішніших взірців сакральної архітектури XIX ст. в Україні – монастир Святих Апостолів Петра і Павла, пам'ятники І. Франкові (також місця, пов'язані з дрогобицьким періодом життя), Ю. Дрогобичу, Т. Шевченку. Експонати музею «Дрогобиччина» дають уявлення про історію території від епохи палеоліту до сучасних часів, знайомлять з творами художника і письменника Бруно Шульца, колекцією графа Лянцкоронського, що була зібрана у десятках країнах світу [2].

Важливим розділом навчальної екскурсії є візуальна оцінка проблем розвитку окремих міст Дрогобицької агломерації. Варто акцентувати увагу на екологічних проблемах Борислава (нафта виходить на поверхню і забруднює воду і ґрунт, через численні тріщини догори піднімається газ, населення фактично живе на «пороховій бочці»), Стебника та околиць Трускавця (карстові провалля, а також осідання над порожнинами родовища калійних солей).

Література:

1. Гудзеляк І. І. Населення і розселення Дрогобицького району Львівської області. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2014. Вип. 47. С. 98–106.
2. Дрогобич City. URL: <https://drohobych.city/> (дата звернення: 26.09).

Богдан ЗАБЛОЦЬКИЙ, Петро ДЕМ'ЯНЧУК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

БЕЗПЕКА МАРШРУТНИХ ЕТАПІВ ПРАКТИК ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Практична підготовка є невід'ємною складовою навчання в закладах вищої освіти. Для практик студентів різних спеціальностей географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка (014.07 Середня освіта (Географія), 101 Екологія, 103 Науки про Землю, 106 Географія, 242 Туризм) характерним є проведення маршрутного етапу. Особливо «подорожуючими» є студенти спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), які впродовж навчання на бакалавраті проходять 16 кредитів практик, що передбачають маршрутний етап: польові практики з геології, геоморфології, гідрології, метеорології, ґрунтознавства, картографії і топографії, краєзнавства, комплексна ландшафтна практика, комплексна маршрутна практика. Традиційними регіонами маршрутних етапів практик студентів-географів стали: для 1 курсу – Придністер'я (південь Тернопільської та Хмельницької, північ Чернівецької областей); для 2 курсу – регіон Карпат; для 3 курсу – Полісся, центральна частина України (правобережжя р. Дніпро); для 4 курсу – південь України (Причорномор'я, Приазов'я, Крим).

Проте, в останні роки виникли суттєві труднощі в реалізації маршрутних етапів практик, пов'язані з високим ризиком для життя і здоров'я учасників освітнього процесу. Так, у 2020 р. в зв'язку з епідемією COVID-19, МОН України та іншими органами державної влади, було введено в дію низку нормативних актів, згідно з якими запроваджено певні обмеження в організацію навчального процесу. Так, зокрема, в пункті 2 наказу МОН України № 406 від 16.03.2020 р. «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19» [3] міністерство наказувало керівникам ЗВО на період карантину забезпечити: «виконання освітніх програм... шляхом організації освітнього процесу із використанням технологій дистанційного навчання...; обмеження направлення здобувачів освіти та працівників у

поїздки по території України...; не проводити екскурсійні поїздки». На рівні ТНПУ ім. В. Гнатюка зазначені вказівки було продубльовано та конкретизовано наказом ректора № 111, від 28.05.2020 р. «Про організаційні заходи для запобігання поширення коронавірусу COVID-19 та деякі особливості завершення 2019-2020 н. р.». Як результат, задля дотримання режиму карантину, маршрути літніх практик у 2020 р. були суттєво обмежені, або замінені на більш безпечніші, що проходили відповідно до індивідуальних завдань, за місцем проживання студентів. Керівництво практикою здійснювалось дистанційно за допомогою застосунків Google Meet чи Zoom.

Подібна ситуація з практиками під час нової хвилі епідемії повторилася у 2021 р.

У 2022 р. в зв'язку із введенням в Україні воєнного стану (Указ президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р.) Міністерством освіти і науки України (лист від 25 лютого 2022 р. № 1/3277-22 «Про організацію освітнього процесу» [4] було визначено, що «пріоритетом ... є забезпечення максимально можливої безпеки кожної дитини, кожного працівника системи освіти», тому рекомендовано тимчасово призупинити освітній процес, а після його відновлення – працювати дистанційно або за змішаною формою навчання. Задля убезпечення всіх учасників освітнього процесу, маршрутні етапи практик літа 2022 р. знову проходили згідно з індивідуальними завданнями за місцем проживання студентів.

В умовах що склалися, керівники, які безпосередньо відповідають за проведення практик і дотримання техніки безпеки студентів, потребують сприяння у вирішенні питання максимальної реалізації завдань практики за умови дотримання безпеки. Пошук шляхів вирішення даної проблеми виявив, що питання безпеки подорожей найбільш повно розкрито у працях фахівців галузі туризму (Н. Галла, А. Голод, О. Заноско, Н. Корж, І. Маркіна та ін).

Теоретичні обґрунтування проблеми безпеки туризму, розглянуті в працях цих авторів, базуються на Законі України «Про туризм» [5], у третьому розділі якого прописані вимоги щодо безпечного перебування подорожуючих на території України та покладено обов'язки на представників органів державної влади і органів місцевого самоврядування розробити комплекс заходів з їх безпеки. Зокрема, в статті 13 вказано на необхідність реалізації заходів, спрямованих на: «... забезпечення особистої безпеки туристів; забезпечення безпеки об'єктів відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій». Також виписано вимоги до суб'єктів туристичної діяльності, які зобов'язані: «... створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати належне облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій тощо. У статті 16 прописані вимоги до страхування подорожуючих.

Таким чином, на сьогодні є чимало несприятливих чинників, які ускладнюють проведення маршрутних етапів практик. Покращення безпекової складової під час практичної підготовки учасників освітнього процесу може базуватися на розробках фахівців туристичної галузі, згаданих вище. Однак, враховуючи специфіку підготовки і проведення польових практик для студентів-географів, необхідно здійснити комплекс організаційних заходів.

Передусім, потрібно оновити та доповнити внутрішню документацію ЗВО, що стосується організації практик та безпеки їх проведення. Так, наприклад, у пункті 3.4 «Положення про організацію та проведення практик студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка» [2] вказано, що «керівник практики контролює забезпечення нормальних умов праці і побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці і техніки безпеки». Вважаємо, що поняття «нормальні умови» є занадто загальним і потребує деталізації. Також у «Положенні ...» відсутні роз'яснення про рівні допустимої безпечності баз практики, об'єктів дослідження та переміщення до них. В документі «Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки при проходженні польових практик студентами географічного факультету № 167 (Затверджено Наказом ректора №135 від 17.05.2017 р. ТНПУ ім. В. Гнатюка)» варто додати пункти, які б конкретизували правила дій і обмежень в період епідемій та у воєнний час. Крім того, керівникам практик, які є відповідальними за життя та здоров'я студентів, потрібні чіткі розпорядження щодо організації маршрутних практик на рівні університету.

Водночас, керівникам практик необхідно розробити нові маршрути (в тім числі й закордонні), які б повною мірою реалізували навчальні завдання та, що найголовніше, відповідали вимогам безпеки учасників освітнього процесу.

Для реалізації ефективної та безпечної практичної підготовки студентів, в умовах що склалися, необхідно також поглибити співпрацю між освітянами, управлінцями і працівниками туристичної галузі.

Література:

1. Голод А. П. Безпека туризму як об'єкт регіональних економічних досліджень. Інноваційна економіка. 2014. №4. С. 190-194.
2. Положення про організацію та проведення практик студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка : Наказ ректора ТНПУ ім. В. Гнатюка від 27.09.2017 р. № 253-р. Дата оновлення: 24.05.2022. URL : https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2022/Polozhennia_pro_orhanizatsiiu_ta_provedennia_praktyk_studentiv.pdf (дата звернення 03.10.2022).
3. Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 : Наказ МОН України від 16.03.2020 р. № 406. Дата оновлення: 08.04.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0406729-20#Text> (дата звернення 03.10.2022).
4. Про організацію освітнього процесу : лист МОН України від 25 лютого 2022 р. № 1/3277-22. URL : https://auc.org.ua/sites/default/files/kerivnykam_06_03_org_osvit_procusu.pdf (дата звернення 03.10.2022).
5. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР. Дата оновлення: 14.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 03.10.2022).

Ігор ПАНДЯК

Львівський національний університет імені Івана Франка

СОЦІО-ПРОСТОРОВИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ УРБАНІЗАЦІЄЮ І СФЕРОЮ ГОСТИННОСТІ

Важливим соціально-економічним чинником перетворення індустрії гостинності у потужну сервісну складову економіки стала урбанізація.

Прискорення урбанізації у XIX ст., та особливо швидкий її розвиток у XX ст., зумовив перетворення міст у центри нових форм соціальної взаємодії, розвитку глобальної комунікації, економічного зростання. Міста стають центрами інтенсивного розвитку диверсифікованих типів закладів гостинності, які посилюють сам процес урбанізації. Розвиток готельного бізнесу, приватних апартаментів, соціальних типів закладів розміщення характеризується зворотністю розвитку з процесами урбанізації. Як породження урбанізації явище індустрії гостинності стимулює процес зростання ролі міст у суспільно-економічних процесах. Орендоване житло у містах стає місцем локалізації робітників, студентів, інтелігенції, – основного потенціалу їх подальшого розвитку.

Міста набувають особливої риси – зосередження інтелектуального, культурного, економічного потенціалу, сформувавши єдиний організм з ідентичними рисами. В постіндустріальному інформаційному суспільстві міста перетворились на розгалужені, багаторівневі агломерації зі складною системою соціальної взаємодії, постійно змінюючи спосіб життя населення. Простір міста формує цілісний соціальний організм з властивими йому рисами інтенсивності життя, своєрідною «душею». Цей складний соціальний простір сформувався з окремих компонентів, серед яких суттєву роль відіграє сектор гостинності, у якому приїжджі гості можуть відчутти «дух» саме цього міста. В місті як осередку урбаністичного суспільства формуються відносини «органічної солідарності» нав'язані і координовані силою грошей на протиположність «механічній солідарності», властивій аграрному суспільству [1, с. 315-329].

У розвитку міст помітна контрастність їхнього розвитку. На перший погляд це хаотичний, безладний суспільний феномен, проте насправді – це динамічна, мобільна, економічно раціональна органічна система з тісною та гнучкою комунікацією. Всі складові, чітким виявом яких є підприємства сфери гостинності, утворюючи соціо-просторову систему, характеризуються внутрішньою логікою і динамікою зв'язків [2, с.154-155].

Урбанізація стала однією з причин комерціалізації сфери гостинності. Нівелювання в містах обцинних зв'язків з властивим натуральним обміном, консерватизму з прогнозованим майбутнім для індивіда зумовлює формування мультикультурного середовища. Таке середовище є осередком індивідуальної і соціальної свободи, можливістю свого прояву, демонстративної поведінки, водночас чітка структуризація міського суспільства у розподілі праці часто звужує потребу індивіда в особистій свободі, зумовлює моральну та духовну деградацію, вбиває особистість. Готельні заклади у містах стають місцем задоволення побутових, культурних, професійних, ділових та інших потреб гостей та жителів міст. Простір закладів все більше набуває ринкового характеру, форми споживання, сферою публічних відносин, наслідком комерціалізації [3, с. 25].

Література:

1. Зіммель Г. Великі міста і духовне життя // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2003. – Чис. 29: Геній місця. Leopoldis. Львів. Lemberg. Lwow. – С. 315-329.
2. Wirth–Nesher H. City Codes: reading the Modern Urban Novel / H.Wirth–Nesher. – Cambridge : Cambridge University Press, 1996. – 244 p.
3. Русавська В. А. Гостинність як чинник формування соціально-культурного простору міста ХІХ ст. // Збірник наукових праць «Гілея : Науковий вісник». – 2014. – Вип. 83. – С. 25.

Мирослава ПИТУЛЯК

Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЛАНДШАФТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дослідження ландшафтів Тернопільської області розпочалися в другій половині 20-го століття.

Мета публікації є аналіз основних напрямів ландшафтознавчих досліджень Тернопільської області

Перший напрям ландшафтних досліджень області пов'язаний з проведенням ландшафтного картографування території та укладанням ландшафтних карт. Вивчалась морфологічна структура ландшафтів області (урочища, місцевості), складено ландшафтні карти на рівні одиниць локального рівня. На основі вивчення взаємозв'язків окремих компонентів, а також використовуючи ландшафтно-генетичний принцип фізико-географічного районування укладено схеми фізико-географічного районування.

Перші праці в яких подавалися дослідження ландшафтів Тернопільської області пов'язані з іменами М.П. Чижова, К.І. Геренчука, П.М. Цися, Л.І. Воропай, М.Д. Орла, та інших науковців.

Одним із перших дослідників ландшафтів Тернопільщини був М.П. Чижов. На ландшафтній карті ним виділено типи місцевостей і урочищ, а також ландшафтні райони. Чижов М.П. охарактеризував такі типи місцевостей: заплашний, прирічковий, плакорний (привододільний), останцево-вододільний, горбисто-грядовий, товтровий та дюнно-гривистий. На території області він виділив такі ландшафтні райони: Придністровський, Подільської гряди, Тернопільської рівнини, Товтровоного кряжу, Авратинської височини, Золочівсько-Кременецького кряжу, Малого Полісся [7].

На схемі фізико-географічного районування західних областей Української РСР Цись П.М.

(1956) виділив в межах зон провінції і ландшафтні райони. Територія Тернопільської області на цій схемі знаходиться в межах західної частини провінції лісостепу Волино-Подільської височини з островами широколистяних лісів західного типу [5].

Узагальнюючим дослідженням ландшафтів західної частини України, а саме таких великих природно-географічних областей як Поділля, Побужжя, Полісся і Карпати є монографія «Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів» (1964) підготовлена К.І.Геренчуком, М.М.Койновим, П.М.Цисем. У монографії охарактеризовано основні типи ландшафтів в межах Тернопільської області – поліський, широколистянолісовий, лучно-степовий, лісостеповий і заплавний. На території області на основі особливостей морфологічної структури виділено такі природні області: Мале Полісся, Західне Поділля, Північне Поділля, Опілля і Розточчя [1].

Дослідженням природних комплексів Тернопільської області, зокрема Заліщицького району, проводив Орел М.Д. (1975). У статті «До характеристики природних комплексів річкових долин Заліщицького району Тернопільської області» він дає ландшафтну характеристику річкових долин району [3].

Вагомим напрацюванням колективу українських географів можна вважати монографію «Физико-географическое районирование Украинской ССР»(1968 р.).

У монографії «Природа Тернопільської області» К. Геренчуком подано характеристику основних видів географічних місцевостей поширених у Тернопільській області, а також виділених ним ландшафтних районів: Мале Полісся, Кременецького горбогірного лісового, Бережанського горбогірного лісового, Монастирищенського горбогірного лісового, Товтрового, Лановецького, Тернопільського, Гусятинського, Придністровського [4].

Вивченню ландшафтів Тернопільщини присвячені праці П. Штойка в яких він аналізує сучасну структуру ландшафтів, а також антропогенні зміни ландшафтів впродовж тривалого господарського використання.

На основі врахування результатів новітніх ландшафтознавчих досліджень у 80-х роках проведено деталізоване фізико-географічне районування території всієї України на рівні областей і районів.

У 2003 р. розроблено нову удосконалену схему фізико-географічного районування [2].

Тернопільська область згідно цього районування (2003 р.) знаходиться у двох зонах – мішаних лісів (Поліський край) і широколистяних лісів (Західноукраїнський край). Виділено такі фізико-географічні області: Мале Полісся; Розточько-Опільська горбогірна область; Західно-Подільська височинна область; Середньо-Подільська височинна область.

Новим напрямом ландшафтознавчих досліджень області в кінці ХХ на початку ХХІ ст.. стало вивчення антропогенних змін в ландшафтах та антропогенних ландшафтів. Свідченням цього є праці Штойка П.І. (1982, 1984 рр.). Дослідження антропогенних ландшафтів Поділля, в тому числі і Тернопільської області проводяться науковцями Вінницького педагогічного університету, Тернопільського національного педагогічного університету та іншими. Серед науковців відомі праці Денисика Г.І., Воловика В.М., Канського В.С., Питуляк М.Р., Питуляк М.В.

Сучасні напрямки прикладних ландшафтознавчих досліджень пов'язані з сільськогосподарським, лісогосподарським, рекреаційним та іншими видами природокористування. Актуальними також на всіх етапах є еколого-ландшафтознавчі дослідження.

Література:

1. Геренчук К. І., Койнов М. М. Цись П. М. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів. Львів, Вид-во Львів, ун-ту, 1964. 221 с.
2. Маринич О.М. Пархоменко Г. О., Петренко О. М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України. Український географічний журнал. 2003. № 1. С. 16–20.
3. Орел М.Д. До характеристики природних комплексів річкових долин Заліщицького району Тернопільської області Вісник Львівського державного університету ім.. І.Франка, серія: географічна, випуск 9. Львів, Вид-во при Львівському державному університеті, 1975. С. 22-26.

-
4. Природа Тернопільської області / За ред. К.І. Геренчука. Львів: Вид-во ЛДУ, 1979. 169 с
  5. Питуляк М.Р, Питуляк М.В. Ландшафтознавчі дослідження Тернопільської області Подільський регіон: виклики XXI с. (географічні аспекти): Матеріали Всеукраїнської науково-практ. конф. (м. Тернопіль 25 квітня 2017), Тернопіль, 2017. С 73 -78.
  6. Физико-географическое районирование Украинской ССР. / Под ред. В.П.Попова, А.М.Маринича, А.И. Ланько. – К.: Изд-во Киевского ун-та, 1968. 683 с.
  7. Чижов М.А. Природа Тернопольской области. Тернополь: Тернопольоблиздат, 1957. ч. 1. С.74, ч.2. С.101.
  8. Штойко П.И. Изменения ландшафтов Западного Подолья в XV-XX веках: Автореф. дисс... к.г.н. – Львов, 1986. – 16 с.

Роман МОЛІКЕВИЧ

Херсонський державний університет

ГЕОГРАФІЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАЦІЙ ХЕРСОНЦІВ З ОКУПАЦІЇ

Херсон - єдиний обласний центр, який був окупований на початку повномасштабного вторгнення в російсько-українській війні. Офіційних евакуаційних коридорів з міста не було, тому містяни власними силами покидали окуповані території. За період від 24 лютого до початку травня можна виділити три хвили евакуації та п'ять умовних коридорів, які діяли в різні часові проміжки.

Дослідження базується на матеріалах опитування, проведеного серед вимушених переселенців міста Херсона протягом 25 квітня - 1 травня 2022 року. Опитування проводилось на основі випадкової вибірки дистанційним методом. Об'єм вибірки задовольняє обсяг допустимої статистичної похибки. З окремими респондентами були проведенні глибинні інтерв'ю.

За результатами опитування - 64% херсонців розмістилось в межах України, а 36% - виїхало за кордон. Щодо виїзду в межах України то херсонці надавали перевагу західним більш безпечним областям, а також Одеській та Кіровоградській областях, які суто територіально ближчі до Херсона. Найбільше переселенців з Херсону в Одеській області - 16%, 12,5% - Львівська область, по 11,5% - Івано-Франківська та Вінницька області, 9% - Хмельницькій та 8% - Кіровоградській областях. Більшість з цих переселенців виїжджало з наперед визначеним кінцевим пунктом розміщення - здебільшого у родичів, друзів чи знайомих (56,3% респондентів). 39,1% респондентів визначались з тим де розміститись вже на підконтрольній території. Вони здебільшого розміщувались в тимчасових волонтерських пунктах або одразу починали шукати житло під оренду. В 1% респондентів головним фактором при виборі місця тимчасового перебування було наявність можливості працевлаштуватися, тому перевага надавалась великим містам. Також, 2,5% респондентів виїжджаючи з окупованих територій мали намір одразу потрапити за кордон, але з певних причин або змінили своє рішення або не змогли перетнути кордон. Здебільшого в цю групу ввійшли респонденти які виїхали з Херсону одразу 24 лютого і намагались перетнути кордон сім'єю в повному складі, але виїзд військовозобов'язаним чоловікам заборонили вже цього ж дня. Зіткнувшись з такою проблемою, переселенці починали шукати можливість розміститись в межах України. Хоча у переселенців виникало багато проблем, але більшість дуже задоволені місцем свого перебування - 32%, також 32% - задоволені та 28,5% - більш-менш задоволені. 7,5% - незадоволені та дуже не задоволені місцем свого перебування. Виходячи з таких умов перебування, 49,5% переселенців планували залишатись на місці свого поточного розміщення, 21% - визначались з подальшими діями (здебільшого ті, хто не так давно виїхали і зіткнулись з проблемами перенаповнення в регіонах зі значною кількістю біженців). Особливо важливо те, що 20 % респондентів планувало повернутись до Херсону навіть в умовах окупації. Здебільшого це дрібні приватні підприємці, які зіткнулись з проблемами

недостатності коштів для проживання та харчування ,навіть при тому що держава виплачувала їм допомогу. Головною проблемою для цих двох груп переселенців є значна вартість оренди житла у регіонах з великою кількістю біженців. Також, 3,5% біженців все ж таки планують виїзд за кордон.

Серед херсонців, як і в цілому серед українців, найбільш прийнятною для виїзду країною стала Польща. За результатами опитування, 20,8 % херсонців, які виїхали за кордон, обрали саме Польщу. Наступною за популярністю є Німеччина - 13,2%. Така ситуація в принципі аналогічна для українських біженців в цілому. Часто Польща слугує лише транзитним пунктом для руху далі на захід, хоча так можна сказати і про Німеччину - за результатами інтерв'ю, багато мігрантів обирало ці країни для оформлення візи та документів для переїзду у Великобританію, Канаду чи США. Трете місце за масштабністю зовнішньої міграції серед херсонців займає Болгарія - 11,3%, знову ж таки, цю країну обирають через близькість територіально та в якості транзитної. По 7,5 % біженців припадає на Іспанію та Італію, по 5% - Туреччина та Чехія. 3,5 % також припадає на мігрантів які знаходяться в Грузії, зрозуміло що туди вони потрапили через територію окупованого Криму та територію росії, і, скоріш за все, рухаються далі. Також серед популярних країн - Словаччина, Угорщина, Молдова, Фінляндія, Туреччина, Швеція та Нідерланди.

Наталія ЗАБЛОТОВСЬКА, Павло ВЕНЦІВ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ЄМНОСТІ ТЕРИТОРІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У сучасних умовах все більшого значення для дослідження набуває планування територій з урахуванням необхідності регулювання їх соціально-економічного розвитку при раціональному використанні їх територій та водночас із урахуванням місцевих і державних демографічних інтересів. Для того щоб оптимально керувати процесами розселення потрібно чітко усвідомлювати рівень тієї межі, що забезпечить екологічну безпеку території. Спрямованість досліджень у цьому напрямку на прикладі Чернівецької області є досить актуальною саме через певні особливості регіону: це і специфічні природні умови, й історичні особливості освоєння території, що пояснює строкатий етно-національний склад мешканців, і специфіка ведення господарства, тощо.

Демографічна ємність території забезпечується трьома складовими. З одного боку природні умови відображають територію заселення, демографічна складова забезпечує населення котре створює навантаження, а соціально-економічна обумовлює як ресурсокористування так і демографічну ситуацію. На нашу думку розглядаючи демографічну ємність слід враховувати, в першу чергу, щільність населення як орієнтовну оцінку демографічної ємності, що сформувався на основі господарського освоєння територій та процесу заселення. Ще один із підходів до розрахунку демографічної ємності базується на прийнятій нормі землезабезпечення ріллею на одного мешканця. Так, відповідно до чинних норм, розораність земель сільськогосподарських угідь на рівні 60–80 % вважається несприятливою, 25–60 % — умовно сприятливою і менше 25 % — сприятливою. Для Чернівецької області, показник площі ріллі складає 52,4%, що відносить досліджувану територію до категорії умовно сприятливих. Важливим при цьому є показник забезпеченості ріллею мешканців. У розрахунку площі розораних земель на одного мешканця загалом по області фіксуємо показник 0,45 гектари на одного мешканця області. Однак, спостерігаються природні відмінності у географії цього показника по території області. Дослідження проводилося у період узгодження особливостей статистичних спостережень із змінами в адміністративно-територіальному устрої, тому аналіз територіальних відмін проводився за старим АТУ. Так, за рівнем забезпеченості ріллею на одну особу можна виділити 4 групи

адміністративних районів. Група де на одну особу припадає менше ніж 0,3 гектари на особу - місто Чернівці та Новодністровськ та Путильський. Райони де показники забезпечення ріллею на особу не сприяють забезпеченню перспективного запасу для заселення. Групу із показниками забезпеченості від 0,3 до 0,4 (Вижницький, Герцаївський, Глибоцький, Сторожинецький райони) в яких показники забезпеченості ріллі на особу є екологічно та економічно обґрунтованим. Групу з показниками забезпеченості ріллею від 0,4 до 0,6 гектари на особу (Кіцманський, Новоселицький, Хотинський райони), котрі можна трактувати як ті у яких є певний економічно та екологічно обґрунтований запас. Та групу з показниками забезпеченості більше 0,6 гектари на особу (Сокирянський, Кельменецький, Заставнівський райони) території з високою часткою ріллі відповідно їм характерна висока розораність. З одного боку, такі території є економічно сприятливі для заселення, проте показник ріллі на особу в два рази більше за оптимальний, що відповідно зумовлює високе екологічне навантаження. Відповідно територія екологічно не сприятлива для подальшого заселення з умови дотримання забезпечення екологічної рівноваги.

Інтегральним екологічним показником умов розвитку на території пропонується розглядати відсоток запасу або вичерпання демографічної ємності його середовища. Такі умови сприятливі, коли запас більше ніж 10%; екологічно оптимальні, коли параметри запасу - вичерпання коливаються у межах $\pm 10\%$; та не сприятливі, коли вичерпання більше за 10%.

Нами розраховано цю різницю за адміністративними районами Чернівецької області. Оптимальні значення сучасного розселення в контексті демографічної ємності території фіксуємо тільки у Сторожинецькому районі. Сприятливими, коли запас більше ніж 10% є показники Хотинському, Сокирянському, Новоселицькому, Кіцманському, Кельменецькому, Заставнівському, Глибоцькому, Герцаївському, Вижницькому районах. До не сприятливих, коли вичерпання більше ніж 10% відносяться м. Чернівці та Новодністровськ та Путильський район.

В цілому територія Чернівецької області характеризується природним та економічним різноманіттям, для області досить чітко простежується зосередження населення в містах та тяжіння до м. Чернівці. Перспективними для розселення з огляду на екологічну рівновагу є Сокирянський, Винницький, Кельменецький та Путильський райони. Умовно перспективними є райони з уже достатньо високою щільністю проте достатньою часткою лісів що забезпечить відновлення природного середовища: Глибоцький, Сторожинецький, Заставнівський, Хотинський райони.

Як бачимо, наукове пізнання демографічної ємності території набуває нової хвилі актуальності. Адже якщо раніше можна було визначити та проаналізувати особливості розселення та оцінку перспектив розвитку регіону, або ж отримання даних які свідчать про надмірне навантаження на природне середовище за рахунок нераціонального підходу до забудови та розселення, то тепер розроблену методику оцінки та визначення демографічної ємності доцільно покласти в основу планування, відновлення та розвитку територій, що постраждали в наслідок російської агресії. Це зумовить забезпечення збалансованого будівництва та розселення та зменшенню екологічного навантаження на навколишнє середовище.

ПРОБЛЕМИ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Для формування нового концепту просторового розвитку України істотну роль починають відігравати саме сучасні методи управління процесами взаємодії суб'єктів господарювання. Сьогодні серйозна увага уряду держави зосередилась на формуванні системи реалізації розроблених проєктів, що сьогодні залишається актуальною проблемою. При цьому враховувалося, що глибоке розуміння відповідних проблем з боку влади не лише забезпечує ефективне застосування адміністративних важелів при виконанні відповідних рішень місцевим населенням та підприємцями, які живуть та працюють на тій чи іншій території, а й дозволяє концентрувати для їхньої реалізації значні фінансові ресурси. 9 грудня 2021 року відбулася конференція громад «Просторове планування розвитку територій» за підтримки Програми USAID з аграрного та сільського розвитку (АГРО). На заході було представлено перший в Україні досвід розробки комплексних планів просторового розвитку громад відповідно до нового законодавства. Проєкти розроблялися на базі Пісочинської та Роганської громад у Харківській області. Мета заходу – поінформувати громади про запроваджені цього року законодавчі норми щодо проведення просторового планування територій громад, а також передати зацікавленим громадам практичні інструменти для успішного розроблення та використання комплексних планів просторового розвитку [1].

«Ми пишаємося, що земельна реформа була не просто проголосована, а в рамках її реалізації триває предметне професійне обговорення за ключовими напрямками, зокрема й просторове планування. Як неодноразово зазначалося, у кожній громаді має бути спеціаліст, відповідальний за просторове планування, оскільки цей важливий інструмент дозволить правильно використати свої ресурси та планувати розвиток громад. Це дозволить дбайливо ставитися до своєї території та планувати довгостроково», - наголосив Перший заступник Голови Верховної Ради України Олександр Корнієнко. Міністр аграрної політики та продовольства України Роман Лещенко зазначив, що головне завдання наступного року - впроваджувати законодавство, створювати кращі практики управління землями та давати чіткі роз'яснення прийнятого законодавства: «Громади мають навчитися управляти земельними ресурсами та впроваджувати просторове планування територій, що забезпечить їм стабільний розвиток на майбутнє. Необхідно перевірити кадастрову та земельпорядкову документацію та налагодити ефективну комунікацію зі своїми жителями. Саме зараз громади закладають основи сталого розвитку на довгі роки. Від ефективного використання земель та їх інвентаризації залежить стабільне та належне оподаткування та отримання додаткових доходів місцевих бюджетів» [1,2].

Щодо фінансування комплексних планів, то заступник Міністра розвитку громад та територій України Наталія Козловська розповіла, що для всіх територіальних громад субвенція, невикористана у поточному році, залишатиметься на рахунках територій та громад для використання наступного року. «Питання врегулювання структури, складу та змісту містобудівної документації на завершальному етапі. До кінця року буде внесено зміни до державних будівельних норм. Наразі запущено єдину державну електронну систему у сфері будівництва, де на кожного представника органу місцевого самоврядування наділяються певні повноваження, наприклад, присвоєння адрес та здійснення архітектурно-будівельного контролю. На нашу думку, у кожній громаді має бути архітектор - людина, яка впливатиме на розвиток міста, тому що комплексний план – це документ, який використовуватиметься щодня, оскільки підзаконні акти також передбачають його оновлення, тобто живий продукт, який потребує постійної актуалізації для якісного розвитку та відображення ситуації», - підсумувала Наталія Козловська [1, 2].

Перший заступник голови Держгеокадастру Анатолій Мірошніченко у своєму виступі зазначив, що ефективне управління земельними ресурсами – це спільна мета як

Держгеокадастру, так і територіальних громад, тому Держгеокадастр перебуває у постійній взаємодії із територіальними громадами. «Реформування Держгеокадастру орієнтоване, зокрема, на потреби громад та обсяг запланованих змін безпрецедентний – лише План заходів щодо адміністрування ДЗК на 2021–2022 роки передбачає 75 позицій, частину завдань сподіваємось передати на аутсорс наступного року. Зокрема, плануємо у найближчі тижні впровадити функціонал відображення на картографічній основі ДЗК орієнтовного розташування земельної ділянки, на яку надано дозвіл на розробку проекту землеустрою, на початку наступного року – функціонал внесення відомостей до ДЗК про функціональні зони. Ми усвідомлюємо всі проблемні питання та ставимо перед собою цілі та завдання та опрацюємо можливості забезпечення ресурсів для їх успішної реалізації», - зазначив Анатолій Мірошніченко [2].

Крім того, директор департаменту НДГД Держгеокадастру Андрій Галайда розпові про наявні інструменти оприлюднення даних на Національному геопорталі Національної інфраструктури геопросторових даних. На конференції відбулося підключення представників Пісочинської та Роганської громад, які поділилися своїм досвідом запровадження комплексних планів просторового планування територій та представили створені геопортали своїх громад. Програма АГРО підтримала два пілотні проекти – у Роганській та Пісочинській громадах для того, щоб на основі прийнятого закону про планування використання земель напрацювати кращі практики його втілення та допомогти іншим громадам, державі та донорським проектам максимально якісно впровадити новий, але такий корисний інструмент просторового планування.

Література:

1. Рекомендації щодо створення комплексних планів розвитку територій громад. 13 грудня 2021. URL: <https://form.typeform.com/to/EelUt8OA>
2. [Харківська обласна державна адміністрація](https://drive.google.com/drive/folders/). Презентації спікерів конференції: <https://drive.google.com/drive/folders/>

Наталія ДУГІЄНКО, Олександр ДУГІЄНКО
Запорізький національний університет

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ

Сьогодні серед головних стратегічних завдань сучасного технічно розвиненого суспільства безперечно важливе місце має належати управлінським рішенням щодо створення необхідних умов для екологічнобезпечного та раціонального використання природних ресурсів, для запобігання забрудненню довкілля та відтворення природних багатств, зокрема важливої його складової – земельних ресурсів. Особливий статус серед усіх категорій земель за цільовим призначенням мають землі сільськогосподарського призначення. Варто зазначити, що це найцінніша категорія, до складу якої входять найродючіші землі, що дають змогу виробляти сільськогосподарську продукцію. Саме тому питання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення є надзвичайно актуальним. Раціональне землекористування – це економічно й екологічно обґрунтоване здійснення цілей при веденні сільськогосподарського виробництва з дотриманням вимог охорони земель та оптимальної взаємодії з природними факторами [1]. Однак, на жаль, досить часто прийняті рішення щодо використання земельних ресурсів не повною мірою відповідають вимогам раціонального природокористування, що є наслідком протиріччя загальнодержавних інтересів збереження якості ґрунтів країни та приватних інтересів отримання швидкого прибутку від сільськогосподарської діяльності.

Здійснення земельної реформи в Україні обумовлює докорінний перерозподіл земельних ресурсів, внаслідок чого виникло досить багато проблем щодо раціонального

використання земель. Наприклад, це вилучення земель сільськогосподарського призначення для потреб, не пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва, використання земельних ресурсів без науково обґрунтованої системи правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель. При прийнятті таких рішень виникають ризики безсистемного використання земельних ресурсів, зокрема, без прогнозування, планування та регулювання, а отже і управління раціональним використанням та охороною земель. Важливо також зазначити, що філософія земельної реформи полягає в тому, що вона має забезпечувати людям кращий рівень життя, основи соціальної справедливості. Однак, сьогодні земельна реформа ще не має таких соціально-економічних наслідків. Важливим залишається питання, що стосується об'єднаних територіальних громад, децентралізації владних повноважень.

Проведений аналіз сучасного стану та тенденцій використання земель у сільському господарстві свідчить, що Україна володіє потужним земельно-ресурсним потенціалом. Проте трансформація земельних відносин, яка триває понад чверть століття, внесла і продовжує вносити суттєві зміни у структуру земельного фонду України, способи й методи землекористування. Формування багатуокладного земельного ладу, який характеризується переважанням орендних відносин при використанні земель сільськогосподарського призначення, масовим ігноруванням агрокультури і монокультуризацією з метою одержання надприбутків у землеробстві, викликало масштабну деградацію ґрунтів. Викликає занепокоєння те, що сільське господарство у найближчій перспективі не буде спроможним підтримати безпечний баланс між виробництвом продовольства і людськими потребами. Деградація сільськогосподарських угідь набуває великих масштабів, зростає дефіцит вологи, викликають тривогу технології, що базуються на інтенсифікації. Окрім того, агроексперти зазначають, що у посівах українських аграріїв переважають культури, які є поглиначами, а не ґрунтоутворювачами. Усі вище перелічені причини призвели до того, що в українських ґрунтах у 2,4 рази менше поживних речовин, ніж у ґрунтах країн Європи [2]. До того ж застарілість інформації про стан ґрунтового покриву перешкоджає ефективному сільськогосподарському використанню земель та унеможливорює їхню охорону від деградації.

Таким чином, прийняті рішення щодо інтенсифікації землеробства, збільшення навантаження на земельні ресурси, безконтрольне застосування засобів хімізації в умовах низької технологічної культури призводять до негативних наслідків: погіршення якості ґрунтів, зниження їх родючості, розвитку ерозійних процесів. Діюча в даний час система охорони земель у сільському господарстві під впливом різних природних і економічних факторів, а також недостатньої уваги з боку держави не забезпечує їх раціонального використання. Сьогодні в Україні забезпечення раціонального використання та охорони земельних ресурсів у сільському господарстві базується на державному примусі, оскільки основним інструментом забезпечення виконання правової норми є інститут правової відповідальності. Проте, комплексне забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення складно реалізувати тільки за допомогою примусових заходів. Важливим економічним механізмом формування раціонального землекористування є матеріальне стимулювання, а саме забезпечення зацікавленості землекористувачів у здійсненні землеохоронної діяльності. При цьому необхідно застосовувати не лише покарання, але й заохочувальні заходи (податкових пільги).

Література:

1. Шевченко О.В. Економічна ефективність ґрунтоохоронних заходів при використанні земель сільськогосподарського призначення: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» Київ. 2016. 327 с.
2. Збереження родючості ґрунтів як основи продовольчої безпеки краю URL: <https://cutt.ly/SVFrlPa>

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ БУСЬКОГО ЛІСГОСПУ

До Першої світової війни територія Буська, Красного та околиць, як і вся Галичина, входила до складу Австро-Угорської імперії. Ліси, які є частиною сучасного лісгоспу, були вперше виміряні як окремі урочища протягом 1860-1880 рр. під час складання державного кадастру. Лісовпорядкування було обов'язковим і в лісах приватних власників проводилось за їх рахунок. Без лісовпорядних планів власник не мав права на вирубування лісу [2].

З початку ХХ ст. і надалі ліси отримували назви відповідно до прізвищ їхніх власників та належали впливовим магнатам. Великі масиви лісових угідь перебували у власності родин графів Потоцьких, князів Чарторийських та менш заможних місцевих знатних родів. Великі площі лісів ще від часів Речі Посполитої належали римо-католицькій і греко-католицькій церквам та магістратам. Буський лісгосп організований в 1939 р. шляхом об'єднання приватних та гмінних лісів. Документація і матеріали лісовпорядкування за минулий період втрачені в часи Другої світової війни.

Враховуючи дефіцит достовірної статистичної та лісовпорядної інформації, для вивчення історико-географічного аспекту проблеми ми використовували доступні картографічні джерела [3, 4]. Лісистість регіону дослідження, як і Малого Полісся загалом, знижувалась починаючи з ХІХ століття. Це можна добре спостерігати при порівнянні різночасових картографічних зображень. Нас цікавить територія південної та західної окраїн досліджуваної території, адже на сучасному етапі ці території менш заліснені і лісові масиви тут фрагментовані й розділені селами та сільськогосподарськими угіддями. Один із прикладів поступового зменшення площі лісу маємо на північ від села Великосілки.

Історична назва цього поселення Желехів. На карті Фрідріха фон Міга, датованій 1783 роком, бачимо обширний лісовий масив, що підходить до межі села. В лісі помітні озера та струмки. Через 100 років конфігурація лісу змінюється. Село розширюється за рахунок хуторів на північ і захід й розділяється на два окремі поселення: Великий і Малий Желехів.

Масштабні і безсистемні вирубки відбулись в умовах Першої світової війни. У 30-тих роках ХХ століття лісовий масив набуває сучасної конфігурації – вузької смуги (протяжність масиву з півночі на південь від 520 м до 1280 м), витягнутої із заходу на схід й розділеної дорогою, що сполучає села Стрептів та Великосілки. З півдня до лісу у 1930-тих роках примикала низка хуторів та фільваркові господарства. Після Другої світової війни усі вони занепали. До нашого часу про них нагадують лише здичавілі занедбані сади. Проведення картометричних досліджень на карті фон Міга ускладнене, але цілком можливе на спеціальній карті 1887 р. Згідно наших обрахунків, площа описуваного лісового масиву зменшилась приблизно на 360 га.

Подібну ситуацію, а може й трохи цікавішу, можна спостерігати на північний схід від села Безброди. Воно розміщене в долині річки Полтви, у місці впадіння в неї р. Думни. Наприкінці ХVІІІ ст. поселення знаходилось в оточенні лісів. Безлісі території простягались вздовж річок. Через 100 років маємо значно точнішу Спеціальну карту Австро-Угорської імперії 1887 р. На той час уже побудована залізниця, що сполучила Золочів із Львовом і пройшла попри с. Куткір за кілька кілометрів на південний схід від Безброд. Перше, що чітко фіксується – відсутність лісового масиву на правому березі Полтви і суттєве зменшення площ лісу на правому березі Думни. Власне на карті чітко видно зруб на вододілі Полтви й Думни між Безбродами і Куткіром. Про зменшення лісовкритих площ на лівому березі Думни в напрямку с. Журатин важко судити через похибки при співставленні різномасштабних карт, проте вирубаній квартал на північному сході лісового масиву по карті 1887 р. чітко прослідковується.

Подальше зменшення площ лісу можна бачити у міжвоєнний період, коли ліс на схід

від Острівця і Журатина перетворився на відокремлені між собою три масиви. Ця тенденція продовжується й після Другої світової війни. На космічному знімку бачимо чотири відносно невеликі лісові масиви на місці колишнього лісу. Ще дві невеликі земельні ділянки на берегах Полтви заліснені у другій половині ХХ ст. із ґрунтозахисною метою. Невеличкий лісовий масив площею 22,58 га на правому березі Полтви навпроти впадіння Думни висаджений явно у радянський період і з тих часів його площа поступово зростає. Такий висновок ґрунтується на співставленні космічного знімка із топокартою 1:100000, що відображає ситуацію на 80-ті роки минулого століття. Цей масив перебуває у державній власності як землі для ведення лісового господарства.

При аналізі сучасного космічного знімка і Публічної кадастрової карти бачимо, що більшість земель у басейнах Думни і Полтви уже впорядковані, ділянки мають кадастровий номер і надані у власність. Зокрема кадастрові номери має кожен із масивів лісу. Найбільший із них на північ від с. Безброди має площу 200 га. Західніше від нього лісова ділянка площею 29,6 га. Між ними 15,4 га земель запасу на схилі, які варто передати лісгоспу під заліснення. Хоча останнє малоймовірне, враховуючи активний розвиток агробізнесу. Північніше, в напрямку с. Кізлів є ще 50,3 га державних земель, що теж можуть розглядатись як потенційний фонд для заліснення, якби не їх цільове призначення – «для ведення фермерського господарства».

Література:

1. Гавришок Б., Дем'янчук П., Саленко І. Конструктивно-географічний аналіз лісгосподарського землекористування Радивилівського району Рівненської області., Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія Географія. Тернопіль, 2016. № 1. С. 276 – 283.

2. Офіційний веб-сайт Державного підприємства Буський лісгосп URL: https://lvivlis.gov.ua/busk_forestry.

3. Старовинні карти. Перший мегапортал карт в Україні URL: <http://freemap.com.ua>.

4. Archiwum Map Wojskowego Instytutu Geograficznego 1919 – 1939. URL: http://english.mapywig.org/viewpage.php?page_id=7.

Ірина ВАНДА

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОЖЛИВОСТІ І ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЯВОРІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ: ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

Реалізація реформи децентралізації в Україні зумовила появу низки нових об'єктів конкретних суспільно-географічних досліджень – нових районів і територіальних громад (ТГ). Актуальність їхнього дослідження зумовлена теоретико-методичними (укрупнення зумовлює застосування принаймні трьох просторових зрізів; зміна інформаційної – статистичної і картографічної – бази, також корективи її доступності у період дії воєнного стану або стану війни; перегляд сформульованих закономірностей, застосування категорій суспільної географії до нових адміністративних одиниць; формування схем і методик дослідження, зважаючи на сучасний технологічний розвиток) і практичними аспектами (зростання повноважень ТГ, обов'язковість стратегічного планування, узгодження стратегічного і просторового аспектів; типологія та порівняльно-географічне дослідження сусідніх ТГ – підґрунтя формування відносин співробітництва; пост-воєнне відновлення і відбудова визначають рушійною силою і основою громади).

Виділення можливостей і викликів розвитку Яворівської міської громади виконано на теоретико-методичній основі Львівської суспільно-географічної школи: розгляд території як головного поняття, виділення властивостей, відношень і процесів території, як складають її потенціал і просторову організацію [3, С. 314–317]. Дослідження здійснено на матеріалах попередніх комплексних наукових публікацій про регіон [6], компонентних характеристик [1;

4], матеріалів органів влади [2; 5].

Можливості і виклики розвитку ТГ визначаються зовнішнім середовищем, тоді як власний потенціал визначає сильні і слабкі сторони розвитку. Узагальнені особливості потенціалу Яворівської міської громади: значний просторовий ресурс (найбільша у Львівській області за площею, кількістю поселень, зокрема сільських); прикордонне положення: функціонування двох пунктів перетину кордону, режим місцевого прикордонного руху для населення, збережені родинні зв'язки зумовлювали інтенсивний товарами, перейняття соціально-культурних, господарських моделей повсякденного життя з сусідньої Польщі; переважання сільського населення; порівняно з областю нижча щільність населення при більшій щільності сільських поселень; менша інтенсивність депопуляції при значних локальних відмінностях; режим спеціальної економічної зони як один з зовнішніх чинників розвитку 1998–2007 рр. інтенсифікував притік іноземних інвестицій, диверсифікацію структури економіки, створення промислових підприємств, що визначає економічну успішність громади: входить до групи 11 громад області, які здійснюють реверсну дотацію; суспільно-географічна поліфункціональність (особливо розточької частини території; у надсянській просторово-переважаючою є сільськогосподарська функція); природно-географічна диференціація (північна третина території розташована на Розточчі, решта – Надсяння) збігається з відмінностями землекористування, розселення, господарювання (на Розточчі вища частка лісів, переважання малих сіл у системі розселення, незаселені території через мілітарно-навчальної та пост-видобувної функції території).

Пріоритетна нова можливість Яворівської міської громади, як і решти ТГ України, пов'язується з пост-воєнним розвитком, зокрема збереженням і посиленням безпекової функції (прикордонність, Міжнародний центр миротворчості і безпеки), зростанням попиту на продукцію підприємств (виробництво будівельних матеріалів і пов'язаних товарів, харчової галузі). Зберігаються можливості реалізації засад сталого розвитку (функціонування транскордонного біосферного резервату «Розточчя»); впровадження гнучкої територіальної організації суспільства (формування логістичного центру, зважаючи на прикордонно-транспортне розташування, близькість м. Львова – західноукраїнського ядра); діджиталізація виробництва (формування індустріального центру Яворів).

Оновлені ризики розвитку Яворівської міської громади пов'язуються з тривалою війною в Україні, що може спричинити відтік населення у безпечні країни. Спостереження свідчать про проблеми інтеграції вимушено-переселених осіб, особливо в інерційній соціокультурній сфері (релігійні установки, культурні паттерни повсякденного життя) попри впроваджувану політику. Громада, як і Яворівський район загалом, не є привабливими для релокованих підприємств, тому є загроза зниження економічної спроможності громади

Яворівська міська громада характеризується значною неоднорідністю між старостинськими округами, які є усталеними й інерційними. Підґрунтя просторових відмінностей закладено природно географічно (Розточчя – Надсяння) і суспільно-географічно (система розселення, функції місць). Зовнішні чинники розвитку мають переважно регіональний і загальнодержавний рівень формування, і диференційовано проявляються на локальному рівні залежно від власного потенціалу громади.

Література:

1. Ванда І. *Общественно-географические особенности концентрирования населения на локальном уровне (на материалах Яворовского района Львовской области)* / *Весці БДПУ. Серія 3. «Інфарматыка. Геаграфія. Біялогія».* №3. 2016. С. 70–75.
2. Портал спроможності територіальних громад / *Міністерство розвитку громад та територій України*, 2021. URL: <https://tdukr.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html> (дата звернення: 20.02.2022).
3. Шаблій О. *Суспільна географія: у двох кн.* Кн. 1. *Проблеми теорії, історії та методики дослідження.* Львів, 2015. 814 с.
4. Шаблій О. І., Ванда І. В., Вісьтак О. І. *Розвиток і структура господарства Українського Розточчя* // О. Шаблій. *Суспільна географія: у двох кн.* Кн. 2. *Проблеми українознавства, регіоналістики і краєзнавства.* Львів, 2015. С. 466–479.
- 5.

Яворівська міська громада, 2022. URL: <https://yavoriv-rada.gov.ua/finansi-i-bjudzhet-16-31-38-05-08-2021/> (дата звернення: 26.09.2022). 6. Roztocze przyroda i człowiek / Red. T. Grabowski, M. Harasimiuk, B. M. Kaszewski, Ya. Kravchuk, B. Lorens, Z. Michalczyk, O. Shabliyi. Zwierzyniec, 2015. 528 s.

Владислав МОРГАЦЬКИЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ КУЛИКІВЩИНИ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Реформа децентралізації, трансформація адміністративно-територіального устрою та адаптація якісних європейських практик у соціально-економічному розвитку вплинула на локальні, регіональні та національні суспільно-географічні процеси. Зокрема, для формування певних «траєкторій» змін розробляють стратегії розвитку, які безпосередньо відображатимуться у перебігу відповідних процесів. Серед таких сфер виділяють молодіжну політику – важливу складову просторового розвитку громад і територій. Вона завжди привертала увагу органів влади з метою інтеграції молоді у громадське середовище або ж виконувала ідеологічні імперативи для контролю чи спонукання до певної діяльності із визначеною суспільно-політичною метою.

Згідно Закону України «Про основні засади молодіжної політики» остання трактується як *«напрямок державної політики, що спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюється в інтересах дітей та молоді та за їх участю»* [1]. З точки зору географа, важливо акцентувати на просторовому підході щодо аналізу молодіжної діяльності. Тому під молодіжною політикою можемо розуміти *діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та інших зацікавлених сторін щодо розвитку молодіжного середовища на локальному, регіональному чи національному рівнях з урахуванням його соціальних, культурних, економічних потреб з урахуванням особливостей наявного та потенційного просторового розвитку громад і територій.*

У суспільно-географічному огляді молодіжної політики на рівні територіальної громади доцільно розкрити *демографічний, освітній, соціально-економічний, правовий аспекти* в контексті *просторового розвитку*. Як приклад, обрано Куликівську селищну територіальну громаду Чернігівського району Чернігівської області.

Демографічний. В Україні молоддю вважають громадян віком від 14 до 35 років. Станом на 1 січня 2019 року молодь на Куликівщині становила 3796 осіб. Серед усього населення колишнього району її частка складає лише чверть населення (24%). Кількість жителів старше 65 років становить 3985 осіб (25% від загального показника). Демографічне співвідношення має чіткі ознаки незбалансованої вікової структури через інтенсивне зростання представників старшого покоління. Підтвердженням цього є зменшення частки населення на 40%, порівняно з показником кількості у 1990 році, адже смертність перевищує народжуваність у 4 рази [3].

Освітній. Досить висока якість освіти є досягненням і, водночас, проблемою розвитку громади. Молодь після здобуття неповної чи повної загальної середньої освіти вступає до закладів профільної чи вищої освіти, що спричиняє її значний відтік. У більш розвиненому, комфортному середовищі ліпші умови для самореалізації, забезпечення особистого достатку. Покращення освітньої, спортивної інфраструктури громади сприяє підвищенню якості навчального процесу, але відсутність конкурентних умов для самовираження та реалізації неформального творчого потенціалу молоді змушує безповоротно мігрувати. Щодо середньої освіти, то одна з причин – розвив між поколіннями у навчальному процесі через поступове збільшення кількості вчителів старшого віку та повільне залучення молодих фахівців.

Підтвердженням тези є розширення частки дітей, які йдуть зі шкіл після здобуття неповної середньої освіти. Великі міста Чернігівщини (Чернігів, Ніжин, Прилуки) та Київ залишаються основними центрами отримання профільної та вищої освіти серед молоді громади, а інші міста – радше виключення.

Соціально-економічний. Куликівщина вважається типовим напівпериферійним краєм Чернігівської області з досить розвиненим аграрним сектором, харчовою промисловістю. Середня заробітна плата одна з найменших у регіоні і складала у 2019 році лише 7500 грн [3]. Очевидно, що вихідні умови забезпечення добробуту несприятливі. Для молоді, яка вирішила залишитись безпосередньо в громаді, типовою повсякденною практикою є маятникова міграція до місць прикладання праці в обласному центрі та столиці. Ті, хто виїхав незворотно, зберігають духовний зв'язок із рідним краєм готові брати участь в різних ініціативах. Молоді люди, які сформуvalи свій капітал за рахунок праці в країнах Європи змогли забезпечити гідне життя вдома. Часто прив'язкою до місцевості є наявність власного житла, так і бажання бути ближчими до близьких. Поступово ж набували нерухомість у Чернігові і переїжджали до міста стабільно підтримуючи зв'язок із звичним оточенням. Із початком повномасштабної війни представники молоді брали та беруть участь в обороні рідного краю, активно долучались до волонтерської діяльності, зокрема у складні часи наближення лінії фронту у громаді. Дехто вимушено стали внутрішньо переміщеними особами чи мігрували закордон з безпекових міркувань та через втрату робочих місць.

Правовий. В Україні сформовано систему нормативно-правових актів, які обґрунтовують та регулюють молодіжну політику. Зокрема, це Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», а також прийнятий у минулому році Закон України «Про основні засади молодіжної політики», постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження положень про молодіжні консультативно-дорадчі органи», «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та експертну раду при молодіжному центрі», Указ Президента України «Про національну молодіжну стратегію до 2030 року» тощо. Інституційно на державному рівні їх реалізує Міністерство молоді та спорту України, на регіональному – управління / департамент молоді та спорту обласних державних адміністрацій, на локальному – профільні управління чи відділи сільських / селищних / міських рад. Засади державної молодіжної політики впроваджують завдяки прийнятим на усіх адміністративних рівнях програм розвитку чи спеціальних проєктів [2]. У громаді діяльність щодо розвитку молоді забезпечує Управління освіти, культури, туризму, сім'ї, молоді і спорту Куликівської селищної ради у підпорядкуванні якого перебувають заклади загальної середньої освіти (на умовах автономії), позашкільля, культури, публічні бібліотеки. Крім того, важливе і функціонування Центру соціальних служб, що проводить роботу з молоддю, яка належить до вразливих соціальних груп населення чи перебуває у складних життєвих обставинах. До створення у 2017 році територіальної громади в колишньому районі функціонувала програма «Молодь Куликівщини» з фінансуванням з відповідного бюджету. Попри позитивний перелік програмних цілей як: умови для самовдосконалення, патріотичне виховання, розвиток екологічної свідомості вони все ж мали декларативний характер. Щорічний бюджет коливався від 20000 до 32000 гривень на рік. Вже у новій територіальній громаді прийняті «Програма розвитку позашкільної освіти та підтримки обдарованої молоді Куликівської селищної територіальної громади на 2022-2024 роки» та «Програма розвитку фізичної культури і спорту Куликівської селищної територіальної громади на 2021-2025 роки» мають структуру відповідно до прийнятих обласних програм [3]. Головна проблема, що попри наявність визначеного фінансування у разі його відсутності громада має право не забезпечувати її пункти навіть частково.

Щодо незбалансованості просторового розвитку в контексті освітньої діяльності та молодіжної політики, то він має типові риси центр-периферійних відносин, адже якісні практики сконцентровані у центрі громади, особливо коли мова йде про функціонування позашкільля. Лише двоє із сільських шкіл мають добре організовану гурткову діяльність. Нові зміни у системі функціонування закладів середньої освіти із скороченням їх кількості мали

першочергову мету економії коштів, а не формування якісного освітнього середовища. Конструктивними кроками визначимо: підписання угоди про співпрацю між селищною радою та радою старшокласників, оголошення відбору кандидатів до молодіжної ради при голові громади, ідея створення молодіжного простору. Наразі, функцію неформальної молодіжної освіти частково часом виконує бібліотечний коворкінг-центр у селищі. Але загалом усі ці дії мають більш декларативну функцію, бо змістовна молодіжна політика, що покликана інтегрувати молодь у громадянське суспільство локальної спільноти – відсутня. Більше того, місцеве самоврядування у цьому незацікавлене, адже його представники мислять патерналістськими категоріями щодо взаємодії з молоддю, а не як з рівноправним суб'єктом.

Отже, молодіжна політика на рівні територіальних громад потребує докорінної трансформації у підходах співпраці з поколінням та формування відповідної інфраструктури. Також важливо долати негативні наслідки, які продукують центр-периферійні відносини і забезпечити рівний доступ до отримання освітніх послуг та можливості реалізовувати реальні громадоцентричні молодіжні проєкти із широким залученням сільської молоді, а не тільки селища. Це є важливою умовою збалансованого просторового розвитку Куликівщини.

Література:

1. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 28, ст. 233) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
2. Модель реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації URL: <https://decentralization.gov.ua/youth/molod-v-oth>
3. Стратегія розвитку Куликівської селищної територіальної громади до 2027 року URL: <https://kulykivska-gromada.gov.ua/strategichnij-plan-rozvitku-kulikovskoi-otg-do-2020-roku-12-09-03-0503-2019/>

Юрій БОРСУК

Львівський національний університет імені Івана Франка

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Туризм – одна з головних ланок у сфері послуг. Забезпечення туристичних потреб реалізовується у міру розвитку транспортної інфраструктури.

Як правило, майже всі головні туристичні центри країни характеризуються високою транспортною доступністю за рахунок поєднання різновидового транспорту в одному місці. Це добре видно під час аналізу транспортної інфраструктури в обласних центрах України. До прикладу, Тернопіль може запропонувати туристам автомобільний, залізничний, авіаційний і навіть річковий види транспорту.

Однак після оголошення воєнного стану в Україні окремі види громадського транспорту зупинили свою роботу. Це стосується авіаційного й морського засобів туристичних перевезень. Під час повномасштабної війни Російської Федерації проти України доцільно говорити лише про наземні види сполучення. У такому разі можна сказати, що обласні центри є рівноцінні в доступності, оскільки для туристичної галузі функціонують автомобільна й залізнична мережі [1, с. 110].

Враховуючи більш північне й південно-східне поширення бойових дій, у межах безпечних регіонів України діють автомобільні й залізничні перевезення. Під час аналізу транспортної інфраструктури в контексті розвитку туризму воєнної країни пропонуємо взяти до уваги області, що не межують із Білоруссю, Російською Федерацією, невизнаною Придністровською Республікою у Молдові. Таким чином, досліджено транспортну доступність і мобільність у Вінницькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Івано-

Франківській, Кіровоградській, Львівській, Полтавській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій областях.

В кожній області існують альтернативні маршрути автобусів та поїздів від центрального до периферійних поселень. У цьому випадку будемо розглядати туристичні напрями від обласного міста до наступного за людністю центру територіальної громади (у Львівській області це буде лінія Львів – Дрогобич).

Протягом доби більше 50 автобусних рейсів між найбільшим містом і другим за населенням центром області виконуються у Івано-Франківській і Закарпатській областях. Це зумовлено туристичною привабливістю міст Коломия і Мукачево в умовах війни. Потрібно зазначити, що кількість рейсів залізничного транспорту на ділянці Івано-Франківськ – Коломия є меншою у 6,8 рази від автобусного. Проте найбільше відхилення за кількістю рейсів спостерігається у Черкаській області: в напрямі Черкаси – Умань курсує у 16 разів менше поїздів, ніж автобусів. Взагалі немає залізничного сполучення за маршрутом Чернівці – Сторожинець, але залізнична лінія поєднує ці точки між собою.

Таблиця 1

Аналіз наземного транспорту в туристично безпечних областях України

Область	Заданий напрям	Автобусний		Залізничний	
		К-сть рейсів, од.	Мін. час руху, хв.	К-сть рейсів, од.	Мін. час руху, хв.
Вінницька	Вінниця – Жмеринка	35	45	12	44
Дніпропетровська	Дніпро – Кривий Ріг	40	130	3	243
Закарпатська	Ужгород – Мукачево	52	35	12	77
Івано-Франківська	Івано-Франківськ – Коломия	62	65	9	47
Кіровоградська	Кропивницький – Олександрія	20	60	4	120
Львівська	Львів – Дрогобич	29	52	5	127
Полтавська	Полтава – Кременчук	14	85	4	103
Тернопільська	Тернопіль – Чортків	38	95	2	134
Хмельницька	Хмельницький – Кам'янець-Подільський	37	90	3	142
Черкаська	Черкаси – Умань	16	190	1	402
Чернівецька	Чернівці – Сторожинець	14	30	0	-

Максимальні відхилення у часі між автобусним і залізничним транспортом характерні для напрямку Львів – Дрогобич (у 2,4 рази більше часу поїздом, ніж автобусом). Удвічі швидше від поїзда курсують автобуси в Закарпатській області з Ужгорода в Мукачево, а також у Черкаській області від обласного центру до Умані. Конкурентом за часом поїздки виступає залізничний транспорт у досліджених потоках Вінницької й Івано-Франківської областей. Це вдається досягти постійним оновленням залізничного полотна (швидкісна лінія Київ – Вінниця – Одеса) та використанням нового рухомого складу (регіональні експреси Львів – Коломия, Львів – Чернівці).

Отже, в межах Івано-Франківської області найбільш регулярним виступає автобусний транспорт, а найбільш швидким – залізничний. Подібна ситуація формується у Вінницькій області. У Львівській, Закарпатській, Черкаській, Кіровоградській областях лідером за кількістю рейсів і часом руху є автобусний транспорт. Мережа залізниць побудована з високою кривизною, тому досягти конкуренції з автотранспортом можна шляхом курсування прискорених поїздів до туристичних міст (Трускавець, Мукачево, Умань, Олександрія) із якомога малою кількістю графікових зупинок [3, с. 52–53]. У Дніпропетровській та Полтавській, Тернопільській і Хмельницькій областях зафіксовано близькі за значенням показники, характерні відповідно для Придніпровського та Подільського регіонів.

Література:

1. Борсук Ю. Суспільно-географічні проблеми транспортного сполучення західноукраїнського прикордоння з країнами-сусідами Європейського Союзу в контексті розвитку міжнародного туризму / Ю. В. Борсук // *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la II conférence scientifique et pratique internationale (Vol. 2), Paris, 1er octobre 2021.* – Paris-Vinnytsia: La Fedeltà & Plateforme scientifique européenne, 2021. – С. 109–115.
2. Кузик С., Борсук Ю. Значення транспорту Львова у розвитку міжнародного туризму / С. П. Кузик, Ю. В. Борсук // *Туризм, географія, краєзнавство: актуальні проблеми теорії і практики: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16–17 травня 2019 р.).* – Тернопіль: ТНПУ, 2019. – С. 310–313.
3. Кузик С., Борсук Ю. Формування приміських залізничних перевезень у Західному регіоні України / С. П. Кузик, Ю. В. Борсук // *Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ».* – Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – №5. – С. 51–55.
4. Смирнов І. Логістика туризму: навч. посіб. – К.: Знання, 2009. – 444 с.

Ірина КРАВЦОВА, Олексій СИТНИК

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

АНТРОПОГЕННІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

Сучасний ступінь трансформації ландшафтної оболонки Землі є прямим свідченням функціонування та активного розвитку антропосфери. Господарська діяльність людини торкнулася різних компонентів природи, і, як наслідок, сьогодні маємо сформовані антропогенні ландшафтні комплекси різного ступеня складності. Фахівці в галузі антропогенного ландшафтознавства [1] наголошують на тому, що в межах території України відбулися кардинальні зміни природних умов. Сьогодні варто вести мову про функціонування та розвиток не лісостепової зони України, а лісопольової, не степової зони, а польової тощо. Такий ступінь антропогенної трансформації природних умов і ресурсів України є закономірним, зважаючи на історію господарського освоєння, особливості соціально-економічного та політичного розвитку нашої держави.

На території Східного Поділля знаходиться найбільше родовище графіту в Європі [3, 4]. З погляду антропогенного ландшафтознавства цей об'єкт є складною ландшафтно-технічною системою, що визначає особливості сучасної ландшафтної структури Гайворонського регіону Кіровоградської області. Розробка Заваллівського родовища графіту сприяла значній антропогенній трансформації ландшафтної структури території дослідження. За генезою – це техногенний ландшафт, формування якого змінило не лише ландшафтні елементи горизонтальної структури Гайворонського регіону, але і географічні компоненти. У результаті виконаних досліджень було встановлено, що формування, функціонування та розвиток Заваллівського родовища графіту зумовило такі антропогенні трансформації.

Виймання та нагромадження величезних об'ємів гірської породи: наприклад, Південно-Східний кар'єр має розміри: довжина до 1,2 км; ширина – до 800 м; глибина – 170 м; дно кар'єру знаходиться на абсолютній висоті – -41 м; відвал пустої породи займає площу понад 1,6 км², об'єм накопиченої речовини становить 30 млн м³; відносна висота відвалу – 75 м; хвостосховище знаходиться на схід від Південно-Східного кар'єру, займає територію площею понад 2,0 км², абсолютна висота фізичної поверхні 145–160 м.

Формування антропогенних форм рельєфу (власне діючий Південно-Східний кар'єр, Хутір Андріївка, відвал пустої породи, хвостосховище, антропогенні «такири»), розвиток зсувних процесів і зміна мікрокліматичних особливостей території дослідження.

Формування водних антропогенних ландшафтів (затоплений кар'єр Хутір Андріївка, ставок-накопичувач Південно-Східного кар'єру, гідровідвали, хвостосховища (загальний

об'єм води понад 6 млн. м³). Розвантаження підземних вод та надходження поверхневих вод у Південно-Східний кар'єр. Упродовж 2009–2022 рр. в центральній частині Південно-Східного кар'єру був утворений згідно проекту ставок-накопичувач. Середній водоприплив у цей водозбірник становить 40–80 м³/год. Цей об'єкт знаходиться на нижніх раніше відпрацьованих горизонтах (-41 м - + 11 м), рівень води у ставку знаходиться на відмітці +5,3 м. У 2022 році планується змонтувати насосну станцію для відкачування ставка-накопичувача і безпечного виконання гірничих робіт.

Зняття натурального ґрунтового покриву. Розвиток антропогенних ґрунтоутворюючих процесів на відвалах пустої породи та процесів заболочування на найвищих гіпсометричних рівнях. Серед рослинних угруповань, що формують оселища переважають за різноманітністю і площами рудеральні екосистеми та похідні ліси із аборигенних й інвазійних видів; різноманітність рослинних угруповань складає 7 класів, 8 порядків, 12 союзів, 24 асоціації. Тваринний світ формують наземні молюски (1 вид), членистоногі (комахи) (32 види), павукоподібні (3 види), плазуни (1 вид), птахи (17 видів) та ссавці (4 види); є види, включені до додатку 2 Бернської конвенції – це один вид плазунів (ящірка прудка) та 5 видів птахів (сич хатній, коноплянка, сорокопуд-жулан, ластівка берегова, синиця велика) [2].

Натуральні види ландшафтів території дослідження (лесові височини, розчленовані ярами та балками, врізаними до кристалічних порід, із сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, з грабовими дібровами; лесові височини, сильноеродовані ярами та балками, врізаними в кристалічні породи, з чорноземами типовими малогумусними та опідзоленими, з грабовими дібровами; у заплавах річок – лісові, лучно-болотні, лучні остепнені заплави, плавні) змінені різними класами та типами антропогенних ландшафтів: селитебних, промислових, сільськогосподарських тощо.

Література:

1. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 336 с.
2. ЗВІТ щодо наявності видів флори та фауни на території, де здійснює діяльність Приватне акціонерне товариство «Завалівський графітовий комбінат» Кіровоградська область, Голованівський район, смт. Завалля, вулиця Калинова 1. / укладачі О. Гарбар, І. Хом'як. 2022. 30 с.
3. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України. К.: Знання, 2005. 511 с.
4. Палій В.М. Заваллівське родовище графіту. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=14999 (дата звернення: 09.09.2022).
5. Службова записка по якісним показникам підземних та поверхневих вод в межах Заваллівського родовища для використання в технологічних процесах виробництва графіту Директору ТОВ «Заваллівський графіт» Р.К. Сарамага / геолог В.П. Ніколаєвський. 2022.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ В СФЕРІ НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

Василь ФЕСЮК

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Ірина МОРОЗ

Луцький національний технічний університет

ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД В МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

Реалії розвитку суспільства, суспільних відносин та науки в наш час змушують переглянути підходи до традиційної методології наукових досліджень. З'являються нові підходи, що вимагають перебудови концепції організації самого дослідницького процесу. Не обходить ця тенденція і науки про Землю. Особливо, коли мова йде про регіональний і локальний рівень дослідження.

Одним із таких підходів є проєктний підхід. Він стає чимдалі поширенішим методом вирішення різноманітних завдань та реалізації стратегій в різноманітних галузях людської діяльності. В найбільш загальному випадку під **проєктом** розуміють послідовність взаємопов'язаних операцій, спрямованих на досягнення важливого конкретного результату протягом обмеженого часу при встановлених ресурсних обмеженнях [1].

З технологічної точки – проєкт – унікальний набір скоординованих робіт заданого (погодженого) змісту з визначеними початковою і кінцевою датами, обмеженими вартістю і часом реалізації, які однозначно забезпечують досягнення запланованих цілей. Проєкти іноді ділять на підпроєкти, якими легше керувати. Підпроєкт – це серія взаємопов'язаних робіт і заходів, відносно незалежних щодо основної частини проєкту [3].

Кожен науковий проєкт володіє наступними властивостями:

- спрямований на досягнення конкретних, чітко визначених цілей;
- координує виконання взаємопов'язаних загальною ієрархією проєкту дій;
- обмежений у часі, з чітко визначеним початком і кінцем;
- обмежений у ресурсах, наперед визначених умовами і завданнями;
- унікальний завдяки авторському баченню вирішення проблеми.

Саме ці властивості відрізняють проєкти від інших видів управлінської діяльності.

Спрямованість на досягнення цілей. Важливою рисою управління проєктами є чітке визначення та формулювання його цілей, починаючи з вищого рівня і завершуючи найбільш деталізованими цілями і завданнями. Розрізняють цілі стратегічні і оперативні. Проєкт, як правило, ставить перед собою багато цілей різного рівня. Реалізація проєкту є процесом поступового досягнення цілей все більш високого рівня, а закінчення – досягненням кінцевої мети.

Скоординоване виконання взаємозалежних дій. Досягнення мети проєкту можливе лише за умови координації виконання окремих дій (активностей), порушення координації спричинить неузгодженість дій, результатів та цілей, що приведе до неможливості виконання або неякісного виконання проєкту і, відповідно, досягнення поставленої мети. Існує багато методологій, що визначають формат координації. Деякі з них запозичені наукою з проєктного менеджменту, деякі – із сфери ІТ. Наприклад, Waterfall, Agile, Skrum тощо.

Обмежена тривалість у часі. Перед початком реалізації проєкту встановлюються чіткі дедлайни. Проєкт закінчується, коли досягнуті його основні цілі. Для відстеження своєчасності реалізації проєкту і ефективності управління складають відповідні графіки (наприклад, діаграми Ганта) і дотримуються їх.

Унікальність. Проєкти – це заходи, певною мірою неповторні й одноразові. Кожен з них має чітко визначені і унікальні мету, завдання. З наукової точки зору це стає можливим внаслідок виділення багатьох предметів для одного й того ж об'єкту дослідження. Хоча, наприклад, іноді в умовах грантових конкурсів вимагається досягнення мультиплікаційного ефекту, тобто можливості повторити проєкт в дещо інших умовах, для іншої території іншими

виконавцями.

Обмеженість ресурсів (фінансових, праці, інших) передбачає отримання максимального ефекту від реалізації проєкту при використанні мінімальної кількості ресурсів завдяки оптимальній організації і управлінню.

Метою проєкту є досягнення бажаного та обґрунтованого результату, вирішення конкретної проблеми у встановлені терміни і при заданих умовах реалізації проєкту. Тому постають нагальні завдання:

- чітке визначення результатів діяльності на певний термін (кінцевий і проміжний);
- чітке визначення критеріїв ефективності реалізації проєкту (так званих КРІ – Key Performance Indicators – вимірюваних (кількісних) показників діяльності, за допомогою яких оцінюють ступінь досягнення цілей або оптимальності процесу, його результативність і ефективність);
- кількісна оцінка результатів діяльності, встановлення відповідності КРІ;
- в разі якщо результати не досягнуті, визначення причин, аналіз чи вони можуть бути досягнуті при визначених ресурсах;
- означення умов і ресурсів, за яких ці результати можуть бути досягнуті.

З досвіду практичної наукової діяльності можемо констатувати, що напрямами найбільш частого використання проєктного підходу є грантові проєкти, науково-технічні послуги, що надаються кафедрами ЗВО господарюючим суб'єктам, органам місцевої влади та самоврядування, громадським організаціям.

Література:

1. Кирильчук А.А., Наконечний Ю.І. Методологія та організація досліджень в науках про Землю. Львів: Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 214 с.
2. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с.
3. Фесюк В.О. Методологія і організація наукових досліджень: навчальний посібник. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2022. 126 с.

Зоя КАРПЮК

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Василь ФЕСЮК

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ВОЛИНИ: СТАН ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Охорона природної спадщини, зокрема геологічної, популяризація геологічних пам'яток – геолого-геоморфологічних об'єктів, що мають значну науково-освітню, естетичну та геотуристичну цінність, набуває сьогодні все більшої актуальності, бо об'єкти геологічної спадщини досить вразливі до природних геологічних процесів та антропогенного тиску. У багатьох європейських країнах найуспішнішим у сфері збереження і популяризації природоохоронним територіям надається статус геопарків. Ця категорія збереження геолого-геоморфологічної спадщини почала впроваджуватися із розробкою ЮНЕСКО Програми розвитку геопарків (затверджена у 1999 р.).

Західний регіон України характеризується значною георізноманітністю та має давні традиції збереження, туристичного й освітнього використання об'єктів геоспадщини. На базі існуючих геологічних пам'яток, національних природних і регіональних ландшафтних парків та природних заповідників на Заході України запропоновано створити низку національних геопарків: два геопарки в Українських Карпатах («Скелясті Бескиди», «Вулканічні Карпати»), три геопарки на Поділлі («Викопний бар'єрний риф», «Гіпсовий карст Поділля», «Дністровський каньйон»), один на Західному Поліссі («Долина річки Случ»), а також

представлено концепцію створення транскордонних геопарків «Кам'яний ліс на Розточчі» та «Полісся» (на основі Трилатерального біосферного резервату «Західне Полісся») [4; 5; 10].

Сучасний рельєф поліської частини Волинської області сформований у процесі складної взаємодії ендегенних та екзогенних чинників рельєфоутворення, головними серед яких є неотектонічні рухи, водно-льодовикова ерозія й акумуляція, флювіальний, еоловий та карстовий морфогенез. У структурному відношенні територія знаходиться в північно-західній частині Волино-Подільської плити і розглядається як денудаційно-акумулятивна похилена рівнина. Головними генетичними типами рельєфу є льодовиковий, водно-льодовиковий, алювіальний ерозійно-акумулятивний, акумулятивний і біогенний. Вітровою діяльністю сформовані акумулятивні еолові форми. Серед сучасних екзогенних чинників рельєфоутворення провідними є еолова дефляція, заболочування, річкова ерозія та акумуляція, карстоутворення [8].

Волинське Полісся є частиною європейської арени плейстоценових зледенінь, які мали вирішальний вплив на формування сучасного рельєфу давньольодовикової області [1]. В геологічній історії Волині теплі періоди розвитку природи перемежовувалися з холодними епохами, які проявлялися у вигляді зледенінь певних територій. Упродовж фанерозою на території Волині встановлено щонайменше чотири льодовикових епохи: найдревніша на межі верхнього рифею і нижнього венду (близько 750–700 млн років тому); через 150 млн років була льодовикова епоха кембрію; пізніше зледеніння на межі ордовіку–силуру (132 млн років) та на межі кам'яновугільного–пермського періодів (протягом 152 млн років). До початку четвертинного періоду у кліматі відбувалося чергування теплих і холодних епох з циклічністю 11–22 млн років. Пізніше, у плейстоценовий період, територія Волинської області перекривалася чотирма льодовиковими покривами, а клімат близький до льодовикового, тривав протягом верхньоплейстоценових льодовикових епох [11].

У верхньому плейстоцені у межах Волинського Полісся (у геохронології антропогену цей відділ розпочинається 0,8 млн років тому) у різний час були поширені: наревське (Сульський епізод – 0,60–0,55 млн р. т.), окське (Тилігульський епізод – 0,48–0,46 млн р. т.), дніпровське (Дніпровський епізод – 0,34–0,18 млн р. т.), московське (Тясминський епізод – 0,13–0,11 млн р. т.) зледеніння. Сліди сульського зледеніння фіксуються тільки поодинокими свердловинами, зокрема на березі р. Прип'ять північніше с. Голядин. Наявність решток розмитої сульської морени в районі с. Голядина засвідчує, що північна частина Волинської області перекривалася в цей час льодовим панциром. Межа максимального поширення окського льодовика була найпівденнішою, льодовикові лопасті досягали передгір'я Карпат. Дніпровський льодовик своїм Прип'ятьським потоком на 160 тис. років перекрив ландшафти Волинського Полісся. Максимальне поширення дніпровського льодовика зафіксоване в рельєфі системою крайових утворень вздовж лінії Сарни – Маневичі – витoki р. Турії, тобто до уступу Волинської лесової височини. Перша внутрішня (постмаксимальна) зона крайових льодовикових утворень, яка називається Седлищенсько-Буцинсько-Головнянська, розташована північно-західніше зовнішньої зони. Друга постмаксимальна зона, відома як Ростансько-Заболоттівська, охоплює крайню північно-західну смугу льодовикових відкладів. У складі виділених зон виділяються найменші гляціодинамічні таксони – льодовикові язики: Володимир-Волинський (у проксимальній частині льодовикового язика трапляються поодинокі радіальні дюни), Білашівський (система кінцевоморенних і флювіогляціальних мезоформ рельєфу протяжністю на 70 км при ширині 6–10 км), Буцинський (система кінцевоморенних мезоформ рельєфу, що перемежовується з озово-камовими утвореннями), Ростанський (серед утворень акумулятивної зони, ширина якої від 3 до 5 км, відома класична морена насипного типу, розкрита кар'єром у с. Ростань), Туличівський, Ковельський, Головнянський, Гірниківський, Великообзирський, Нуйнівський, з властивим цим зонам своєрідним сучасним рельєфом [3; 9]. Надійною є оцінка потужності дніпровського льодовикового покриву в районі Буцинської кінцево-моренної гряди. В районі с. Буцина льодовиком сформовано гряда відкладів із максимальною абсолютною висотою до 206 м.

Протягом голоценового періоду відбувалися процеси фізичного звітрювання порід

льодовикового комплексу з утворенням елювіально-делювіальних товщ, на яких поширювалися еолові процеси, активізація сучасних геологічних процесів: карсту, суфозії, ерозії. Для пізнього голоцену типовою ознакою є зростання антропогенного впливу на екосистеми: спалювання лісових масивів для полегшення полювання, розвиток землеробства, що супроводжувався інтенсивним вирубуванням лісу. Сучасні зміни пов'язані з наслідками господарської діяльності: меліорацією, що призвела до осушення багатьох боліт, каналізацією природної гідромережі, експлуатацією кар'єрів будівельних матеріалів, інтенсивним будівництвом тощо.

У Волинській області, за даними Управління екології та природних ресурсів Волинської ОДА, станом на 01.06.2021 р. під охороною держави перебуває 397 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 235 948,47 га, із них – 27 загальнодержавного значення (132 636,84 га), і 370 об'єктів місцевого значення загальною площею 103 311,63 га [6]. Проте у складі ПЗФ області є лише один геологічний заказник «Дюна» площею 90,1 га у Ковельському (кол. Старовижівському) р-ні, що лежить у межах землекористування ДП «Старовижівське ЛГ», Синівського л-ва, кв. 34, вид. 26–71, організований за рішенням Волинської обласної ради від 09.12.1998 р., № 4/3 (рис. 1). У заказнику охороняється еолова параболічна дюна – форма рельєфу, утворена в результаті перевіювання з наступною акумуляцією водно-льодовикових середньоплейстоценових пісків зандрової рівнини після дніпровського зледеніння. Довжина її крил сягає 2,0–2,5 км, ширина їхньої центральної частини – 200,0–250,0 м, кут між ними – близько 50°. Навітряний бік похилий з кутом нахилу 8–12°, закріплений насадженнями сосни звичайної *Pinus sylvestris* із незначною домішкою берези повислої *Betula pendula*, осики звичайної *Populus tremula* віком до 60 років, 2–3 бонітетів, повнотою 0,6–0,8. Підвітряний бік – крутіший, кут нахилу становить 30°, менше закріплений рослинністю. Розмах крил у периферійній частині досягає 1,8–2,0 км. Поверхня гребеня дюни крута – до 33°, його висота – до 28,0 м, абсолютна відмітка становить 176,0 м н. р. м. Підвітряні схили межують з болотними масивами, частково меліорованими [7].

Рис. 1. Об'єкти геолого-геоморфологічної спадщини Волинського Полісся

У тритомне видання «Геологічні пам'ятки України» [2] включені як перспективні для утворення геологічних пам'яток природи відслонення середньоплейстоценових льодовикових відкладів Полісся (розріз прийнятий як стратотип) в с. Ростань (кар'єр площею 8,7 га) та плейстоценової лесової формації (розріз прийнятий як стратотип) в с. Коршів (кар'єр площею 1,0 га). Загальна видима потужність відкладів льодовикової формації дніпровського зледеніння: пісків кварцових жовтого і бурого кольору, подекуди з незначними прошарками супіску, у якому присутні гравій і галька різноманітних кристалічних порід, та окремі валуни – граніти і кварцити, у Ростанському кар'єрі складає до 10 м (див. рис. 1). Кар'єром у с. Коршів розкрито світло-палеві та палево-сірі лесовидні суглинки – породи лесової формації. Загальна потужність видимої стінки кар'єру 18 м, протяжність 142 м [2]. У розрізі біля с. Калинівка Ковельського району спостерігаються луски льодовикових відкладів, відторженці із верхньокрейдових і палеогенових порід, а також, очевидно, із більш давніх льодовикових

відкладів. Розміри відторженців досягають 5–6 м і більше у поперечнику [1].

Овальної форми ками – льодовикові акумулятивні горбисті форми рельєфу (з крутими схилами висотою близько 5 м), що сформувалися біля внутрішнього краю льодовика в процесі його дегляціації і перемивання моренного матеріалу в останцях мертвого льоду, знаходяться біля с. Кам'янка (на північний-схід від села), на околиці смт Шацьк (на північному березі оз. Люцимер). Ози – довгі вузькі піщані смуги висотою від 1–2 до 7 м серед водно-льодовикових форм рельєфу, що утворилися в процесі інтенсивного танення мертвого льоду та винесення дрібнозернистого матеріалу з льодовикового масиву тріщинним руслом протікаючої під льодом річки, поширені біля с. Підманове, між смт Шацьк і с. Мельники. Пасма озів протяжністю до 5 км закартовані в районі г. Йосифової на північному кордоні області. Карсти простежуються у вигляді задернованих похилосхилих лійок діаметром 20–30 м, глибиною 0,5–2,0 м. На Волинському Поліссі карст є основним рельєфотвірним чинником при утворенні багатьох озерних котловин, які мають розміри від десятків метрів до декількох кілометрів у поперечнику. Улоговина оз. Світязь складається із серії воронок, які в північній частині мають глибину 30–50 м і розташовані одна за одною по лінії тектонічного розлому північно-східного напрямку, а в південній – з безсистемно розкиданих глибиною 15–25 м. На кінцево-моренному пасмі поширені суфозійні блюдця ізометричної або овальної форми глибиною 0,5–1,0 м (діаметр блюдця від 100 до 300 м). На верхньоплейстоценових алювіальних (перших надзаплавних терас) і середньоплейстоценових льодовикових і водно-льодовикових відкладах дніпровського зледеніння поширені параболічні, пасмові, лукоподібні реліктові дюни [8].

Висновки. Об'єкти геологічної спадщини візуально розкривають геологічну історію території Волині, особливості формування ландшафтів минулого, природну періодичність планетарних змін теплих та холодних епох. Вони є свідченням минулих змін клімату, їх вивчення особливо актуальне у період сучасних кліматичних змін. Для виділення, надання офіційного охоронного статусу, збереження об'єктів геологічної спадщини, перелік яких значно ширший від наведених вище, потрібні ґрунтовні дослідження, інвентаризаційні геолого-геоморфологічні роботи, а також популяризація, включення у освітянські і туристичні маршрути.

Література:

1. Богуцький А. Б., Залеський І. І. До проблеми плейстоценових зледенінь Волинського Полісся. Гляціал і перигляціал Волинського Полісся. Львів, 2005. С. 83–86.
2. Геологічні пам'ятки України : у 3 т. / В. П. Безвинний, С. В. Білецький, О. Б. Бобров та ін.; за ред. В. І. Калініна, Д. С. Гурського, І. В. Антакової. Київ : ДІА, 2006. Т. 1. 320 с.
3. Залеський І. І. Льодовикові епохи розвитку природи Волині. Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. Луцьк : Ред.-вид. відд. Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2011. № 8. С. 7–10.
4. Зінько Ю., Богуцький А., Брусак В., Гнатюк Р., Шевчук О., Кромпец М., Бурачинський Я. Міжнародний геопарк «Кам'яний ліс Розточчя». Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.16. С. 33–45.
5. Зінько Ю., Шевчук О. Перспективна мережа національних геопарків Західної України. Природні ресурси регіону : проблеми використання, ревіталізації та охорони : Матер. III Міжнар. семінару. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2018. С. 135–142.
6. Карпюк З. К., Фесюк В. О. Природоохоронні мережі Волинської області: монографія. Луцьк : Терен, 2021. 212 с. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/20249>
7. Карпюк З. К., Фесюк В. О., Антипюк О. В. Природно-заповідний фонд Волинської області : альбом-каталог. Київ : ТОВ «ОК–ПОЛІГРАФ», 2018. 136 с.
8. Природа Західного Полісся, прилегло до Хотиславського кар'єру Білорусі : монографія / за ред. Ф. В. Зузука : Ф. В. Зузук, К. Б. Сухомлін, Л. В. Ільїн, В. Г. Мельничук, І. І. Залеський, З. К. Карпюк, М. М. Мельничук та ін. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2014. 246 с.

-
9. Шацьке поозер'я. Т. 1 : Геологічна будова та гідрогеологічні умови : монографія / І. І. Залеський, Ф. В. Зюзук, В. Г. Мельничук, В. В. Матеюк, Г. І. Бровко. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. 190 с.
  10. Шевчук О., Дубіс Л., Логин С. Міжнародний геопарк «Полісся» (Україна-Польща-Білорусь) – нова ініціатива задля збереження і популяризації геоспадщини Західного Полісся. Геотуризм: практика і досвід : Матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. Львів : Каменяр, 2018. С. 247–250.
  11. Шовкопляс В., Возгрін Б., Христофорова Т. Про давні льодовики Волині. Гляціал і перигляціал Українського Передкарпаття. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 195–200.

Мирослав СИВИЙ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ВІДСЛОНЕННЯ КОНТАКТУ ВІДКЛАДІВ НИЖНЬОГО ДЕВОНУ І АЛЬБУ В ПОДНІСТЕР'І ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ГЕОСАЙТ

На західній околиці с. Нагіряни Товстенської територіальної громади у верхній частині лівого схилу річки Джурина на березі безіменного струмка, допливу Джурина, навпроти руїн замку в невеликому скельному виході на поверхні відслонюється контакт червоноколірних порід дністерської серії зігенсько-емського ярусів [2] нижнього девону з базальними конгломератами проблематичного віку. Відслонення було вперше описане нами під час проведення у цьому районі польової практики з геології студентами тоді ще природничого факультету Тернопільського педінституту у 1983 році [4]. Пізніше (2004 рік) знаходимо його опис у посібнику для проведення польової практики з геології львівських авторів [2]. В офіційному каталозі геологічних пам'яток Тернопільщини [1] воно не числиться. Інших описів відслонення в опублікованих геологічних чи географічних матеріалах нами на даний час не виявлено. Між тим, відслонення можна вважати у певному сенсі унікальним з того погляду, що подібні контакти на території Поділля відсутні. Тому зупинимось на його характеристиці дещо детальніше.

Нижня частина відслонення складена перешаруванням червоноколірних порід – пісковиків та алевролітів. Червоне забарвлення порід зумовлене наявністю в них значної кількості оксиду заліза – гематиту. Пісковики товстоверстуваті, утворюють проверстки потужністю до 1,5 м, які у відслоненні формують карнизоподібні виступи із-за своєї стійкості до звітрювання. Породи тонкозернисті, кварцові, щільні, слабозвітрілі, в окремих місцях із скісною верстуватістю, хвилеприбійними знаками на площинах наверсткування Пісковики перешаровуються тонкими проверстками (10-15 см) алевролітів та аргілітів, слюдистих, плитчастих, листуватих, сильно звітрілих з поверхні, часто перетворених до стану жорстви, які утворюють осипи біля підніжжя відслонення. Породи загалом бідні на органічні рештки, зрідка можна спостерігати відбитки прісноводних панцирних риб та кістяну брекчію.

Червоноколірні породи належать до флішоподібної дністерської серії нижнього девону й відкладались в руслах та заплавах річок, в озерах-старицях. При цьому, в руслах відкладались переважно грубозернисті піски із скісною верстуватістю, в прируслових відмілинах – дрібнозернисті піски із скісною верстуватістю, знаками брижів, слідами життєдіяльності мулоїдів. У внутрішній частині заплав формувалися сіроколірні алевроліти, піщанисті осади, збагачені рослинним детритом. В озерах-старицях осаджувався алевритовий та алеврит-піщанистий матеріал із слідами донних озерних організмів, мулоїдів та рештками панцирних риб, скупчення яких в старичних осадках свідчить про їх масову загибель при спадах води після паводків чи нересту. Ритмічну будову потужної товщі червоноколірних порід пояснюють латеральною міграцією русел рік та поступовим зануренням акумулятивної рівнини. Потужність серії у Середньому Подністер'ї досягає 400

м.

На плоскій розмитій субгоризонтальній поверхні девонських пісковиків залягає базальний горизонт, складений конгломератами, уламковий матеріал яких представлений головно валунами, галькою та гравієм зеленкувато-сірих (а не червоних, як стверджується у [2]) кварцово-глауконітових пісковиків, галькою і гравієм чорних кременів, зцементованими піщанисто-карбонатним цементом. Розмір уламків в конгломератах коливається в межах від 7-10 см до валунної розмірності. Потужність товщі – до 2 м. Вверх по розрізу серед уламків переважає гравій чорних кременів. У верхній частині відслонення можна спостерігати сірі, піщанисті, місцями окременілі, масивні вапняки з рештками морської фауни (зуби акул, голки морських їжаків) потужністю до 2 м. Вапняки з поверхні звітрені, утворюють брили біля підніжжя відслонення, на свіжому зламі міцні, масивні. В розбитій брилі звітрилих вапняків нами вивлено гравій чорних кременів, покритий золотистою плівкою, а також окремі ділянки вапняків, насичені дисперсним золотистим матеріалом. За висновками кафедри мінералогії Львівського університету – це штучні утворення (спрей золотистого кольору) ?? Залишається незрозумілим, як він потрапив всередину вапнякової брили? Описані породи віднесені авторами посібника [2] до нижнього баденію міоцену. Нами подібні базальні горизонти баденію на території Подністер'я не зустрічались. З іншого боку, в капітальному монографічному дослідженні крейдових відкладів заходу України [3] зазначено, що в околицях с. Худиківці (тепер Мельнице-Подільської громади) на розмитій поверхні силуру залягають конгломерати середнього альбу з фауною зокрема зубів акул, голок їжаків, губок та ін. Конгломерати в розрізі перекриті верствою піскуватого вапняку з моховатками, віднесеного уже до верхнього альбу. В інших місцях Поділля вапняки містять халцедонові псевдоконкреції і стяжіння кременю [3]. Зазначене дозволяє з певною вірогідністю стверджувати про середньо-верхньоальбський вік відкладів, якими перекривається дністерська серія девону в околицях с. Нагіряни. Твердження безсумнівно повинне бути підтверджене визначенням фауністичних решток з відслонення.

Вище викладене, зважаючи на унікальність відслонення та безсумнівну науково-пізнавальну цінність дозволяє пропонувати розглянути включення його до каталогу стратиграфічних геологічних пам'яток України місцевого значення.

Література:

1. Безвинний В. Геологічні пам'ятки України. У 4-х томах. Т. 1. Карпатський регіон і Волино-Поділля / В. Безвинний, С. Білецький, О. Бобров та ін. К.: ДІА, 2006. 320 с.
2. Лещух Р. Геологічна практика на Поділлі і в Українських Карпатах / Р. Лещух Р., В. Пащенко, Р. Смішко. Львів: видавн. центр ЛНУ імені І.Франка, 2004. 244 с.
3. Пастернак С. Стратиграфія і фауна крейдових відкладів заходу України (без Карпат) / С. Пастернак, В. Гаврилишин, В. Гинда та ін. К.: Наукова думка, 1968. 259 с.
4. Syvyj M. Geological field course geosites of the Dnister area / M. Syvyj // Geoeucational Potential of Southwestern margin of the Ukrainian Craton : матеріали міжнар. наук. конф. Budziwój, 2006. С. 37–43.

ВИСОТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАКРОФОРМ РЕЛЬЄФУ УКРАЇНИ

Вступ. Підготовка до експедиційних походів за допомогою сучасних інформаційних ресурсів, а також реальні спостереження із використанням навігаційних приладів привернули увагу до невідповідності між реальними абсолютними висотами найвищих точок макроформ рельєфу і тими, які вказані у довідкових виданнях і т. ін. Таких фактів назбиралося досить багато, а тому назріла необхідність їх обговорити у середовищі спільноти географів.

Мета роботи. Метою даної статті є привернення уваги до проблеми необхідності уточнення висотних характеристик макроформ рельєфу, великих таксономічних одиниць геоморфологічного чи фізико-географічного районування.

Матеріали і методи. Вихідними матеріалами для підготовки статті послужили друквані та віртуальні довідкові ресурси, картографічні матеріали, а також сучасні загальнодоступні інформаційні ресурси мережі Інтернет. Шляхом порівняльного аналізу різних джерел, пропонується започаткувати дискусію щодо необхідності уточнення висотних параметрів великих таксономічних одиниць геоморфологічного та фізико-географічного районування.

Результати та обговорення. Розпочати розгляд можна із найвищої точки рівнинної території України. В усіх навчальних і довідкових виданнях вказується, що такий статус має гора Берда – 515 м. При цьому констатується, що рівнинна територія нашої держави займає 95%, а на гори припадає 5% від загальної площі країни [2, с. 321].

Уточнена площа гірських споруд Українських Карпат становить близько 21,56 тис км² (найчастіше вказувалось близько 24 тис км²), а Кримських гір – близько 10 км². Сумарно це становить понад 5,2% від території нашої держави. Якщо не брати до уваги цю незначну похибку у десятих відсотка, то зрозуміло, що Передкарпатську височину, яка генетично є частиною Українських Карпат і має площу майже 13 тис. км², включають до складу 95% рівнинної території України. А найвищою на Передкарпатській височині є гора Клива, що розміщена у Майданському горбогір'ї.

На більшості карт вказано, що Клива має висоту майже 870 м [3]. Але визначення висоти в інтернетресурсі Google Планета Земля дозволяє відсканувати висоту 854 м [6]. На карті інтернетресурсу OpenТoroMap вказана висота 855 м [7]. Така ж висота подана і в ресурсі «Державна геодезична мережа України» [4].

Невідповідність висотних характеристик у цьому випадку, як і багатьох інших, може бути пов'язана із тим, що на топографічних картах великими цифрами вказують абсолютну висоту знаків державної геодезичної мережі (ДГМ). На сьогодні вершина Кливи повністю заросла смерековим лісом. Від геодезичного знака, який існував на вершині гори у середині ХХ століття, залишились на поверхні тільки чотири приблизно десятисантиметрові металеві опори, які ховаються у заростях барвінку. Висота цього знака ДГМ типу сигнал цілком могла становити 12 м. Звідси, очевидно, і взялася відмітка висот 869,8 м для Кливи [5]. З топографічної карти вона «перекочувала» на десятки нових картографічних творів і наукових видань. Отже, саме гора **Клива** (Клива Кривецька) із висотою топографічної поверхні **855 м** є найвищою точкою рівнинної території України.

Щодо Хотинської височини, у межах якої височіє гора **Берда**, то її вершина є найвищою точкою Східноєвропейської рівнини у межах території України, а одночасно і Волино-Подільської височини та її складової частини – Подільської височини [3]. Щодо абсолютної висоти у 515 м, то у ресурсі OpenТoroMap [7] чітко видно, що східніше точки 515 м проходить горизонталь 520 м, а на профілі в ресурсі Google Планета Земля можна відсканувати висоту **525 м** [6]. Описуючи височину, дослідники, очевидно, прийняли абсолютну висоту знака ДГМ за найвищу точку. А він був встановлений віддалік від неї, оскільки основною умовою при встановленні цих об'єктів є доступність візування на три інші знаки ДГМ.

Згідно сучасного геоморфологічного районування Придніпровську і Приазовську височини

пропонується розглядати як складові частини Азово-Придніпровської височини [3]. Щодо найвищої точки Приазовської височини – Бельмак-Могили (324 м), то двозначних трактувань немає. А от стосовно найвищої точки Придніпровської височини виникають питання. Так, в атласі вчителя відображені точки 321 м на північ від міста Вінниця та 322 м – на схід від обласного центру [1]. У ресурсі Google Планета Земля [6] у місці, де на дрібномасштабних картах вказана відмітка 322 м [7], можна відсканувати точку 332 м. У ресурсі OpenTopoMap [7] цю точку оконтурює горизонталь 330 м.

Отже, саме точка з абсолютною висотою **332 м** є найвищою точкою Придніпровської височини і в цілому **Азово-Придніпровської височини**. Вона знаходиться східніше Вінниці. Цю найвищу точку можна було б назвати урочищем або пагорбом **Люлинці**, оскільки на профілі, виконаному у ресурсі Google Планета Земля [6], це справді пагорб, що знаходиться на північ від села Люлинці Липовецької ОТГ у Вінницькому районі.

Висновки. Очевидно, що потрібно вносити правки як у текстові, так і картографічні матеріали, які подані як у довідкових виданнях, монографіях так і у навчальних посібниках, підручниках.

Література:

1. Атлас вчителя. Київ : ДНВП «Картографія», 2010. 329 с.
2. Географічна енциклопедія України. В 3-хт./ Редкол. : ... О.М.Маринич (відп. Ред.) та ін. Київ : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1993.Т.3. 480 с.
3. Рельєф України. Навчальний посібник. / За загальною редакцією В.В.Стецюка. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 688 с.
4. Державна геодезична мережа України. URL: <https://dgm.gki.com.ua/ua/map/shema-dgm#map=8/50/> (дата звернення: 02.11.2021).
5. Карта генштаба. Квадрат М-35-109. URL: [https:// http://freemap.com.ua/karty-ukrainy/karty-genshtaba/karta-genshtaba-kvadrat-m-35-109/](https://http://freemap.com.ua/karty-ukrainy/karty-genshtaba/karta-genshtaba-kvadrat-m-35-109/) (дата звернення: 02.10.2022).
6. Google Планета Земля. URL: <https://www.google.com/intl/uk/earth/> (дата звернення: 02.10.2022).
7. OpenTopoMap. URL: <https://opentopomap.org/#map=8/48.7671/24.5709> (дата звернення: 02.10.2022).

Василь ІГНАТИШИН

Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна НАН України;

Тібор ІЖАК

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

ВАРІАЦІЇ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОЇ ЕМІСІЇ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ СЕЙСМІЧНИМ СТАНОМ ЗАКАРПАТТЯ

Закарпаття – сейсмонебезпечний регіон України, що періодично проявляється у вигляді відчутних місцевих землетрусів на фоні численних слабких підземних поштовхів. Проте навіть ті невеликі за магнітудою землетруси є провісниками підвищеної сейсмотектонічної діяльності Землі, незважаючи на її причини. Також підвищена сейсмічність регіону важлива при проектуванні на території Закарпатського внутрішнього прогину та вивченні будови земної кори, процесів, що проходять в ній. Актуальність дослідження сейсмотектонічних процесів важливе з точки зору попередження екологічних катастроф геологічного характеру. Попередні дослідження геофізичних полів в сейсмонебезпечних регіонах відмітили зв'язок із сучасними рухами кори та проявом місцевої сейсмічності. Зокрема, проведені дослідження варіацій електромагнітної емісії в різних частотних діапазонах: від 2 кГц до 50 кГц, вивчено просторово-часовий розподіл місцевої сейсмічності Закарпатського внутрішнього прогину, виміряно сучасні горизонтальні рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому. Отримані результати вказали на взаємозв'язок варіацій параметрів геофізичних полів. Важливо вивчення залежності параметрів геофізичних величин від їх величини та частоти. *Метою роботи* є вивчення картини сейсмотектонічної активності регіону в досліджуваному регіоні. Об'єктом дослідження є варіації електромагнітної емісії в різних частотних діапазонах, рухи кори, сейсмічність

регіону. *Предметом дослідження* є вивчення зв'язку між сейсмічністю та електромагнітною емісією, зв'язку рухів кори із сейсмічністю та відгук електромагнітної емісії за 2019-2020 рр. Розглядаються варіації параметрів геофізичних полів та їх динаміку, порівнюють між собою, виявляють зв'язок. Матеріали для дослідження отримані в результаті геофізичних досліджень в Закарпатті на пунктах геофізичних та сейсмологічних спостережень Карпатського відділення та Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім.С.І. Субботіна НАН України. Результати отримані важливі при вивченні екологічного стану Закарпатського внутрішнього прогину, прогнозуванні геологічних процесів. Показано ефективність методу ПЕМПЗ у частині зв'язку електромагнітної емісії з деформаціями порід і рухами земної поверхні, які відповідають зміні інтенсивності та аномаліям електромагнітного поля [1]. Підготовлено електронну тектонічну карту України з векторами горизонтальних складових швидкостей GNSS-станцій, збільшення часового інтервалу спостережень дозволить встановити особливості просторового розподілу руху земної кори на території України [2]. За допомогою методу вертикального електричного зондування побудовано геоелектричний розріз, що може бути застосовано при оцінці природних і техногенних умов середовища та для створення різноманітних статичних і динамічних моделей стану і розвитку геологічного середовища[3]. Сейсмічність регіону корелюється із підвищенням електромагнітної емісії, що може бути результатом інтенсивних рухів кори або сейсмічної активності. Сейсмічність Закарпатського внутрішнього прогину за 2019 рік представлена 116 місцевими землетрусами, сильних та відчутних землетрусів не зареєстровано. Виміряні сучасні рухи земної кори в зоні Оашського глибинного розлому характерні розширенням порід величиною $+6.5 \times 10^{-7}$. Електромагнітна емісія в діапазоні 12.5 кГц на РГС «Тросник» має періодичний характер. Землетруси реєструються в час мінімальних значень електромагнітної емісії. Підвищення електромагнітної емісії спостерігають також після періодів реєстрації землетрусів. Рухи кори(кінематичні характеристики) корелюються із проявом електромагнітної емісії: стиснення порід викликає підвищення фону електромагнітної емісії та викликають місцеві землетруси в 2020 році. Підвищені величини електромагнітної емісії в діапазоні 2-50 кГц, зареєстровані в другій половині року в період, коли сучасні горизонтальні рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому не перевищують фонових значень. Це може свідчити про вплив швидких сейсмічних рухів на прояв електромагнітної емісії. Аналіз результатів спостережень за квітень 2020 року відмітив зв'язок сейсмічності регіону та варіацій електромагнітної емісії-зміни параметрів електромагнітної емісії відмічені в інтервалах сейсмічної активності. Динаміка електромагнітної емісії порівняно вища в періоди сейсмічної активності за динаміку електромагнітної емісії в періоди аномалій сучасних горизонтальних рухів кори. Статистика дослідження електромагнітної емісії відмічає реакцію електромагнітної емісії на швидкі так і повільніші рухи кори в зоні Оашського глибинного розлому. Величина сучасних горизонтальних рухів кори за 2020 року становить: $-2,53 \times 10^{-7}$. За 2020 рік зареєстровано 188 місцевих землетрусів, один з яких (січень 2020 року) відчутний. Таким чином, вимірюючи електромагнітну емісію в широкому діапазоні частот, ми отримуємо інформацію про напружено-деформований стан порід важливий для отримання відомостей про екологічний стан регіону.

Література:

1. Едуард Кузьменко, Сергій Багрій, І. В. Чепурний, М. В. Штогрин. Оцінка небезпеки приповерхневих деформацій гірських порід у межах Стебницького калійного родовища методом ПЕМПЗ. Геодинаміка 1(22)/2017. Сс.98-113. DOI: <https://doi.org/10.23939/jgd2017.01.98>
2. Степан Савчук, Софія Доскіч. Моніторинг руху земної кори в межах України з використанням мережі GNSS-станцій. Геодинаміка 2(23)/2017. Сс.7-13. DOI: <https://doi.org/10.23939/jgd2017.02.007>
3. Р. Глоба, І. Зінченко. Я. Глоба, О. Дзюба. Геофізичні методи досліджень трас трубопровідних транспортних систем. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія, 1(76)/2017. Сс.42-46.

ТУРИЗМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ

Ігор СМІРНОВ, Ольга ЛЮБЩЕВА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТУРИЗМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ: ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТУРИЗМ, ЯК НАПРЯМОК АЛЬТЕРНАТИВНОГО ТУРИЗМУ, В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Розглянемо цю тему на прикладі м. Кам'янець-Подільського [2]. Як же живе в часи російської агресії проти України Кам'янець-Подільський, туристичне диво України №1? Це - тилове місто в Хмельницькій області, тому до нього курсували евакуаційні потяги з Києва, якими рухалися тимчасово переміщені особи – громадяни України, які покинули місця свого постійного проживання у Східній та Центральній Україні через загрози жахів російської агресії. Багато з цих людей хотіли б дізнатися більше про місто та місцевість, куди їх привела трагічна доля біженців. Тому крім оголошень про можливість отримання безкоштовно речей в стокових центрах для біженців по телебаченню і у місцевій пресі, ми рекомендуємо місцевій владі надавати там же оголошення про безкоштовні пішохідні екскурсії містом та околицями для тимчасово переміщених осіб. Такий волонтерський туризм напевно користувався б значним попитом серед біженців, яким часто є проблемою, чим зайняти свій вільний час, зокрема в суботи та неділі. Одночасно можливість проведення таких екскурсій є дуже гарною нагодою проходження практик для студентів туристичних фахів (це рекомендація для кафедри туризму місцевого Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка), а також студентів інших фахів та ще одного місцевого університету – агротехнічного, де напевно діють краєзнавчо-туристичні гуртки, а також коледжів – архітектурно-будівельного, культури і мистецтв, індустріального, харчового та Центру професійно-технічної освіти. Така екскурсійна практика дозволила б, по-перше, поглибити знання студентів про туристичні ресурси свого міста та краю (в ході підготовки матеріалу для екскурсії), по-друге, набути навички спілкування з туристичною аудиторією, нарешті, по-третє, отримати інформацію про жахи «руського міру» від безпосередніх свідків. Такі екскурсії слід проводити на підставі загально-кафедрального зразку (узагальнені), або авторські (затверджені кафедрою) – згідно наукових інтересів студентів – екскурсиводів. Темі екскурсій можуть охоплювати різноманітні напрямки туризму (унікальні туристичні ресурси міста і краю це дозволяють): національно-патріотичний (Кам'янець-Подільський – остання столиця УНР), історико-архітектурний, середньовічно-оборонний, військовий, містичний, геотуризм (на прикладі каньйону р.Смотрич), екстремальний (скелелазання відвісними скельними стінами каньйону, політ на повітряних кулях, банді-джампінг) тощо. За умови знаходження спонсорів можливі автобусні екскурсії до Хотинської фортеці та до м.Чернівців, до м.Хмельницького та Меджибіжського замку, а також до смт Жванця на р.Дністер та руїн місцевого замку, до м.Мельниці-Подільської у Тернопільській області, де знаходяться Окопи Святої Трійці. Жванецький замок та Окопи входять до числа семи замків околиць міста, екскурсії до яких можна запропонувати допитливим відвідувачам м.Кам'янець-Подільського. Решту цього списку складають руїни колись могутнього замку в с.Панівцях (7 км від міста), замок та синагога оборонного типу XVII ст. у с. Сатанові (50 км), замок у м.Старокостянтинові (на північ від м.Хмельницького), руїни замків у с.Сутківцях та Чорнокозинцях (на відстані 20 та 15 км від м.Кам'янець-Подільського відповідно). Крім відвідин середньовічних замків цікавими можуть бути екскурсії до стародавнього монастиря Бакоти на р.Дністер, Національного природного парку «Подільські Товтри» та Природного заповідника «Медобори» (біля с.Сатанова). Екскурсії до цих та подібних туристичних пам'яток були б особливо корисні для дітей шкільного віку, враження від яких назавжди закарбувалися б у їхній пам'яті. У цьому контексті ще одна пропозиція для волонтерського туризму з нашого

боку, а саме - викупити за кошти спонсорів наявні примірники та замовити друк додаткового накладу книги авторства Аніти Майданюк «Дітям про Кам'янець» [1], котра містить коротку історію цього прекрасного древнього міста Поділля, викладену у цікавій, доступній для дітей формі, з гарними ілюстраціями, та подарувати кожній дитині шкільного віку з родин тимчасово переміщених осіб, які завітали до Кам'янця (шляхом надання оголошення про таку можливість для родин біженців, з уточненням: для учасників екскурсій). А для дорослих відвідувачів міста найкращим сувеніром під час екскурсії був би короткий складаний путівник по м.Кам'янцю-Подільському з планом міста, що допоможе краще орієнтуватися на місцевості, знайти найкоротші маршрути з центру міста до Національного історико-архітектурного заповідника («Старе місто») та до Старого та Нового замків («Стара фортеця»). Знову ж таки тут потрібна допомога спонсорів, яких у Кам'янці, впевнені, не забракне. Прикладом може бути Дмитро Зволейко, видавець, один із фундаторів друкарської справи на Поділлі, директор підприємства «Видавництво Абетка – Світ», який видав тисячі книжок, серед яких чільне місце займають видання про рідне неповторне місто Кам'янець-Подільський [3]. Сподіваємось, що наведені пропозиції та рекомендації стануть в нагоді багатьом містам і селам України, зокрема Центральної та Західної, що відчувають нині в умовах російської агресії значний вплив вимушено переміщених осіб. Разом з тим, це є приклад можливостей розвитку волонтерського туризму в Україні в умовах воєнного стану та залучення студентів туристичних фахів до цих процесів, а в подальшому, після перемоги – і до відновлення туристичної галузі в країні.

Література:

1. Майданюк А. Дітям про Кам'янець. Кам'янець-Подільський: В-во Абетка, ФОП Сисин Я.І. 2015.-44 с., іл.
2. Смирнов І.Г., Любіцева О.О. Розвиток Кам'янця на Поділлі, як комплексної туристичної дестинації: ресурси культурно-пізнавального, національно-патріотичного, містичного та меморіального туризму. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. Вип. 4 (81). 2021.- С. 47-55.
3. Юрков В., Юркова Г. 7 чудес Кам'янця на Поділлі (дійсність і легенди). Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2011.- 56 с.

Жанна БУЧКО

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО УРБІЦИДУ

В результаті повномасштабної російської агресії 2022 р. українські поселення зазнали значних руйнувань. Такої жорстокої атаки європейські міста не знали з часів 2-ої Світової війни. Знищуються житлові будинки разом з їхніми мешканцями, освітні заклади та лікарні, об'єкти критичної інфраструктури, підприємства, історична забудова, пам'ятники, храми. Шкода, заподіяна українським містам, оцінюється сотнями мільярдів гривень, а особливо непоправними втратами є людські життя.

Визначальна риса стратегії російської армії - жорстокість до міст та містян, що узагальнюється поняттям «урбіцид» (лат.: urbs: місто + латиниця: caedere різати, вбивати), яке трактується як «насильство над містом». Термін вперше вжив Майкл Муркок у 1963 р., пізніше він використовувався критиками реструктуризації міст 1960-х рр. у США. В Україні питання військового урбіциду перебувають у фокусі уваги географів К. Мезенцева, Р. Сливки та ін. [2, 3]. Цьому було присвячено низку наукових заходів: онлайн-форум «Геостратегія України у ХХІ столітті» (1.04.2022), Весняний семінар з суспільної географії (19.05.2022), онлайн-дискусія «Україна після урбіциду: відновлення міст і громад» (7.10.2022), організованих Інститутом географії НАН України та Київським національним університетом імені Тараса

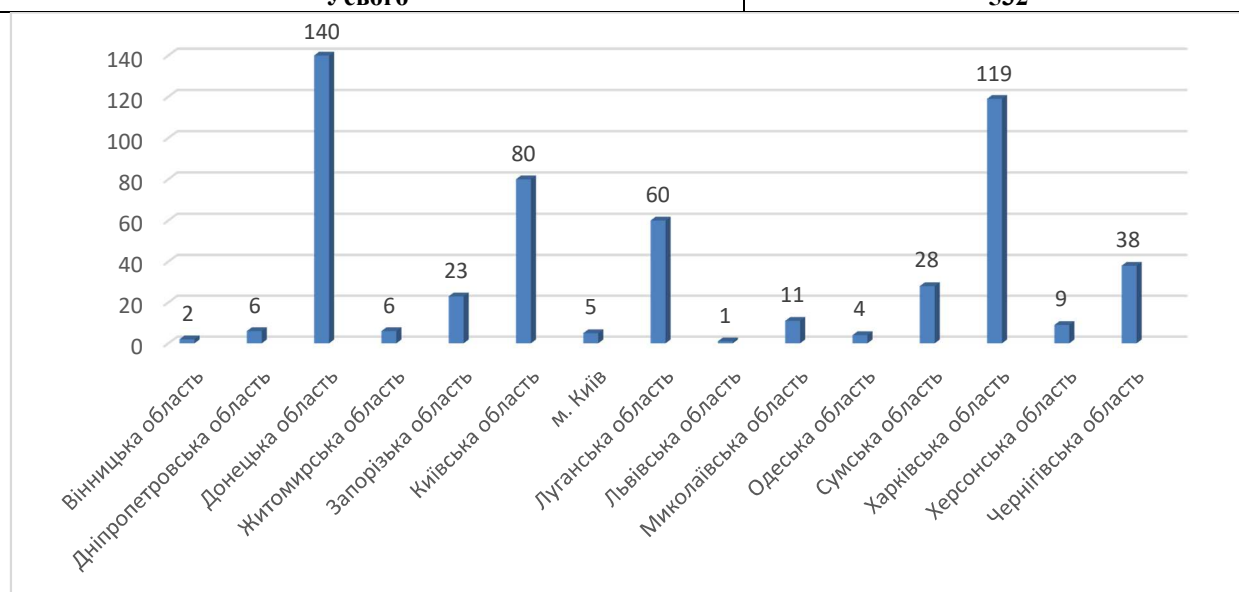
Шевченка.

Військовий урбіцид – це руйнування будівель, міських районів, знищення культурної спадщини міст, включаючи публічні простори, міські квартали, культові та релігійні споруди, як спроба «стерти історію». Початком масового військового урбіциду в Україні стало 24 лютого 2022 року. За понад 7 місяців повномасштабної війни знищено 532 об’єкти культурної спадщини у 15-ти адміністративних регіонах України (Табл. 1, Рис. 1).

Таблиця 1

Зафіксовані злочини військового урбіциду на території регіонів України (на 04.10.2022 р.). Джерело: [1]

№	Адміністративна одиниця	Кількість пошкоджених (зруйнованих) пам’яток архітектури, містобудування та монументального мистецтва
1.	Вінницька область	2
2.	Дніпропетровська область	6
3.	Донецька область	140
4.	Житомирська область	6
5.	Запорізька область	23
6.	Київська область	80
7.	м. Київ	5
8.	Луганська область	60
9.	Львівська область	1
10.	Миколаївська область	11
11.	Одеська область	4
12.	Сумська область	28
13.	Харківська область	119
14.	Херсонська область	9
15.	Чернігівська область	38
Усього		532

Рис. 1. Розподіл випадків військового урбіциду за регіонами України (на 04.10.2022 р.). Джерело: [1].

Серед відомих об’єктів архітектури, містобудування та монументального мистецтва найбільша частка руйнувань культурної спадщини (26 %) припадає на Донецьку область. Пошкоджено 140 пам’яток історії та культури, зокрема 99 таких об’єктів зафіксовано в м. Маріуполь. У Харківській області внаслідок військового урбіциду зазнали втрат 119 пам’яток культурної спадщини (22 %). Зокрема, зазнав руйнувань Харківський художній музей (споруда 1912 року), Національний музей Григорія Сковороди, будинок колишнього Наркомпраці 1925 р., в якому розташовується економічний факультет Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Руйнування об'єктів культурної спадщини є воєнним злочином за Гаазькою конвенцією 1954 року. Всі злочини росіян щодо культурної спадщини України документуються, щоб згодом зруйновані об'єкти були відновлені завдяки репараціям. Паралельно Україна обговорює з партнерами створення фонду, щоб у майбутньому вони долучилися до відновлення культурних об'єктів. Список знищеної та пошкодженої російськими окупантами української культурної спадщини чималий, і, на жаль, продовжує поповнюватися.

Література:

1. Зафіксовані воєнні злочини. - Режим доступу: <https://mkip.notion.site/mkip/7be52d2803994651a23a220a8ed85f1c?v=6ea517f19a8944f9a902a50156656eea>
2. Мезенцев К. Військовий урбіцид, міська геополітика та післявоєнне відновлення міст // Онлайн-лекторій «Нові виклики географії в умовах сьогодення - 2022». - Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=MН4gEEvqVXY>
3. Сливка Р. Р. Трансформація символічних ландшафтів Донбасу під час воєнного конфлікту // Місце України в європейському просторі: геопросторові риси та європейська уніфікація: матеріали всеукраїнського семінару, присвяченого Дню Європи – 2021 (18 травня 2021 р.). Тернопіль: Вектор, 2021. С. 54-60.

Ольга МАРТИНЮК, Тетяна ЄРМАКОВА

*Відокремлений структурний підрозділ
«Тернопільський фаховий коледж*

Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя»

МУЗЕЙ В ЧАС ВІЙНИ

Війна в Україні забирає не лише життя громадян, але й культурну спадщину нашого народу. Бомби руйнують школи, бібліотеки, храми. Також через окупацію значних територій більша частина музеїв повністю або частково припинила свою роботу. Та незважаючи на труднощі, музейна справа продовжує відігравати важливу роль в розвитку особистості українців.

На прикладі роботи музею при навчальному закладі можна показати значення діяльності з вивчення історико-краєзнавчої спадщини для виховання громадської позиції, патріотизму, любові до свого краю.

Центр національного та культурного відродження «Просвіта» – організаційний осередок краєзнавчої та виховної роботи ВСП «Тернопільський фаховий коледж ТНТУ ім. І. Пулюя». Музей заснований в 1990 році з ініціативи педагогічного та учнівського колективу коледжу. Викладачам й учням вдалося зібрати унікальні експонати, давні предмети побутового вжитку нашої місцевості, зразки декоративно-прикладного мистецтва, матеріали про історичні події в Україні та на Тернопільщині зокрема.

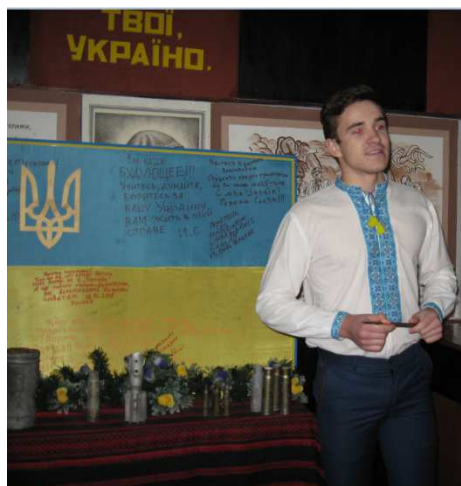
Тематична будова музею складається з розділів: «Славні сини України», «Історія України», «Народні символи», «Сльози твої, Україно», «Родовід», «Українська світлиця», «Вірування та релігійність українського народу» та «Краєзнавство».

В музеї проводились оглядові та тематичні екскурсії для учнів шкіл та гостей коледжу. Але зважаючи на події в Україні, змінилась цільова аудиторія наших відвідувачів. Навчальний заклад співпрацює з Туристично-Інформаційним центром м. Тернополя і спільно проводить оглядові екскурсії та майстер-класи для вимушено переселених громадян України в музеї коледжу. На тематичній екскурсії «Тернопільщина – маленька частинка могутньої держави» екскурсанти знайомлять гостей нашого міста з історією, культурою та традиціями нашого краю. Також в музеї активно проводились зустрічі з науковцями, які тимчасово стали мешканцями м. Тернопіль.

Цікаву лекцію з геологічного минулого Тернопільського краю провів доцент, доктор географічних наук, викладач Харківського національного університету ім. В. Каразіна Андрій Матвеев.

В день пам'яті жертв Чорнобильської трагедії відбулась онлайн-конференція на тему: "Роль сектору атомної енергетики в забезпеченні енергетичних потреб людства: переваги та ризики", яку провів кандидат фізико-математичних наук Гудименко Василь Олександрович, Фізико-технічний інститут низьких температур імені Б.І.Веркіна з м.Харків.

Рис.1 Експозиції музею «Центр національного та культурного відродження «Просвіта»

Рис.2 Екскурсія та фотосесія для внутрішньо переміщених осіб в музеї

Музей проводить різноманітні майстер-класи для тимчасово переміщених осіб, основним завданням яких є хоча б на деякий час відволікти їх увагу від військових дій в країні. Своєрідною арт-терапією був захід «Готуємось до Великодня» під час якого гості знайомились з традиціями писанкарства та розписували писанки з народним майстром Ярославом Осадцю.

В музеї було проведено ряд заходів, спрямованих на підтримку військових на фронті. Маленькі відвідувачі музею з любов'ю розмальовували пряники, робили енергетичні батончики, плели браслети виживання, писали листи з побажаннями нашим захисникам.

Під час майстер-класу з виготовлення ляльки-мотанки учасники зробили обереги військовим, а також сувеніри для благодійного аукціону, що проходив у Польщі. Цей майстер-клас проводила народознавець та краєзнавець Тамара Пістун, засновник та колишній завідувач музею.

Співпраця музею з ТЦ, благодійним фондом «Частинка Добра», туристичними фірмами міста сприяє активному залученню ВПО до пізнання історії та традицій Тернопільщини. Екскурсанти залишають теплі слова вдячності в Книгу відгуків Центру «Просвіта».

В музеї продовжується збір експонатів, пов'язаних з російсько-українською війною, деякі з них подаровані переселенцями. Доповнюють матеріал своїми історіями про виїзд з окупації мешканці південних та східних областей України.

Маємо надію, що робота історико-краєзнавчого центру національного відродження

«Просвіта» принесе корисні плоди у формуванні почуття гордості за нашу державу.

Рис. 3 Проведення майстер-класів в музеї

Петро ЦАРИК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ВПЛИВ COVID-19 ТА ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ НА ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ

Пандемія COVID-19 істотно впливає на стан туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні, а отже, відповідно до її наслідків має здійснюватися управління на макро- та мікрорівнях. Наразі весь світ потерпає від наслідків пандемії COVID-19, яка зачепила усі галузі економіки й туристичну зокрема. Туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав найбільше з огляду на обмеження на пересування, а особливо несприятлива ситуація склалася в авіаційній галузі. Проте вплив наслідків пандемії COVID-19 у різних сферах господарської діяльності й у різних країнах різний. На жаль, поряд із виїзним туризмом значних втрат зазнав і внутрішній туризм. Загалом втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США [1]. Пізній початок курортно-рекреаційного сезону внаслідок впровадження обмежувальних заходів також створив кумулятивний ефект, який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг і діяльність установ культури.

Частка туризму в загальній економіці України, згідно з офіційною статистикою, складає близько 3–4 % ВВП, що значно нижче від міжнародного середнього показника, який дорівнює 10 % [2]. Тому туризм не береться до уваги при формуванні економічної політики на національному рівні. Однак останні дані від Всесвітньої туристичної організації ООН, ЮНВТО підтверджують власні розрахунки внутрішніх експертів, які визначили цю частку на рівні близько 9 % ВВП України [2]. Це дає підстави вважати зазначений показник набагато важливішим для української економіки. Необхідною складовою подолання наслідків коронакризи у сфері туристичного бізнесу є фінансування розвитку інфраструктури, охорони пам'яток, музейної безпеки, розвитку сучасних електронних комунікацій та доступність явищ української культури в глобальній мережі. За наявності цього можливим стане отримання прибутків, наповнення державного бюджету, а як наслідок – подолання кризи організаціями туристично-рекреаційного комплексу та супутніх галузей економіки.

Але на великий жаль після 24 лютого 2022 року ситуація на туристичному ринку України кардинально змінилась. З початку повномасштабної війни частина туристичних компаній закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство – використовували свої автобуси для евакуації біженців, залучали зв'язки, щоб організувати закупівлю гуманітарної допомоги з-за кордону. Про відновлення основної діяльності туристичні

компанії тривалий час навіть не думали. Певна активізація відбулась у літній період, але не всій території України.

Заборона на виїзд чоловікам призовного віку, відміна комерційних рейсів з України призвела до значного зниження туристичних поїздок за кордон. Окуповані, деокуповані, прифронтові території по суті «випали» з туристичної галузі. Загальний стан економіки, падіння рівня доходів населення також мають вплив на туристичну галузь.

Одним з шляхів виходу з такої кризи вбачаємо розвиток локальних туристичних маршрутів на незначні відстані. Також необхідно залучати до таких маршрутів тимчасово переселених осіб на волонтерських та меценатських засадах. При поверненні у рідні місця вони будуть розповідати друзям сусідам та інших про те що вони бачили, що дасть змогу перспективного розвитку внутрішнього туризму.

Література:

1. Оболенцева, Л. В. та Галицька, А. М. 2020. Оцінювання впливу туризму як економічного явища. Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Харків.
2. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020–2024 рр. очима експертів та молоді), 2020. Київ.

Ірина ПОТІШНА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

НОВІ АКЦЕНТИ В ТУРИЗМІ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ М. ТЕРНОПОЛЯ

Туристично-інформаційний центр – це основа живої інформації в місті. Кожен був змушений підлаштуватися під реалії, які диктує час: COVID та війна. Відповідно оцінюючи ситуацію, ми повинні зрозуміти, що усі тимчасово переміщені особи мають основні 3 завдання: знайти житло, працевлаштуватися та знайти як раціонально використати вільний час для себе, а особливо для дітей. На перші два чинники ми не можемо впливати, проте організувати пізнавальне дозвілля нам під силу.

В незнайомому місці нові мешканці з охотою вивчають його історію, архітектуру, мистецтво, традиції та особливості регіональної кухні та одночасно українську мову. Тому Тернопільський ТІЦ пропонує різні варіанти проведення вільного часу, в тому числі психологічне розвантаження для різних вікових груп. В цьому нам допомагає наша точка реалізації послуг та товарів на Театральному майдані, яка спочатку була мобільною, а зараз стала стаціонарною. Саме завдяки такій локації ми покращили промоцію як нашої туристичної діяльності, так і міста та області. Це дало змогу займатися волонтерством та майстер класами.

На нашу думку, туризм мав великий вплив на людину, оскільки саме завдяки подорожам та міні дослідженням України виховується справжній патріот. На жаль, в державі дуже мало на це звертали увагу, проте за роки діяльності ми цей напрямок зробили пріоритетним. Адже виховання гордості за наш край має стати першочерговою метою ще від народження дитини. Ми прагнемо, щоб гості з інших регіонів користувалися нашими якісними послугами та заповнили прогалини у знаннях традицій, культури, звичаїв і звичайно справжньої, а не переписаної ворогами історії Батьківщини.

Як показують наші спостереження, серед приїжджих і тернополян змінилося відношення до різних періодів життя Тернополя. Цьому є підтвердження відвідуваність одним екскурсантом більшості тематичних екскурсій. Екскурсиводи під час роботи згадують і цікавинки нашої та сусідніх областей, що дає можливість туристичним фірмам проводити виїзні мандрівки.

Значна кількість осіб, які зараз вимушено перебувають у нашому місті, не були тут і не

знали про його туристичний потенціал. Як ми помітили, до нас приходять не тільки екскурсанти з різних куточків Центральної та Східної України, але й представники турфірм чи туроператорів, а також екскурсоводи. Майже усі одногolosно зауважують, що недооцінювали Тернопілля і тому не робили маршрутів сюди або були проїздом. Тепер їх зацікавила можливість формування груп у цей напрямок у майбутньому. Тому налагоджуємо співпрацю.

Зважаючи на зацікавленість до напрацьованих тематичних екскурсій, почали додавати нові маршрути у співпраці з підприємцями та державними установами. І це не тільки пов'язано із обмеженням у пересуванні, але й з тим, що жителі нашої громади активізувалися, бо їм стало соромно, що гості знають більше, ніж корінні тернополяни. Такі висновки робимо із статистики відвідування ТЩа і кількості запитів на екскурсії як по місту, так і за його межі.

Також такий високий показник відвідувачів (в середньому в день 41 особа від 6 до 126 осіб) спричинений незмінною локацією та яскравістю заходів, а також впровадження ідентифікатора екскурсантів ТЩа, тобто бейджів для туристичних груп та зміненою пропозицією як у друкованій, так і сувенірній продукції.

За 223 днів війни ми провели 127 безкоштовних та на пів безкоштовних екскурсій, які відвідали 3375 осіб. Найбільше зацікавили їх тематичні екскурсії та майстер класи. А приблизно 25% екскурсантів планують і надалі подорожувати нашим краєм, навіть за умови повернення до своїх домівок. У свою команду ми залучаємо істориків, краєзнавців, викладачів ЗВО, гастрогідів, музикантів, акторів, які на волонтерських засадах розказують про Тернопіль. Окрім цього майже кожен готує свої авторські екскурсії про різні періоди із життя Тернополя та його діячів: письменників, поетів, дисидентів, акторів та інших, про яких пересічні громадяни, на превеликий жаль, дуже мало знають. Не можна оминати увагою перлину Тернополя – став, який дає можливість організувати водні екскурсії на теплоходах.

Основне завдання ТЩа – налагодити співпрацю із фірмами, музеями, громадськими організаціями та будь з ким, хто зацікавлений у впровадженні та розробці абсолютно нових форм туристичного продукту. На наш погляд, тільки спільною працею та координуванням, ми можемо вийти на новий рівень у розвитку туризму нашого краю в сучасних умовах і на майбутнє. Вважаємо, що наші маршрути мають бути поєднані одним напрямком і складатися з кількох частин. До прикладу, в Україні цей рік присвячений Соломії Крушельницькій. В обласному центрі ми проводимо екскурсію «Феномен Тернопольського Соловейка». Логічним продовженням є мандрівка у Білу та екскурсія «Село Родиме». При бажанні наші тернопільські фірми можуть організувати мандрівку присвячену життю та творчістю співачки у Львові.

Ми відкриті до нових ідей, думок та пропозицій. Підтримаємо все, що сприятиме розвитку туризму та кращому обслуговуванню потреб відвідувачів та екскурсантів.

Навіть в такі складні часи туризм не завмер, він просто змінюється в нас на очах. Подальший розвиток галузі на Тернопільщині залежатиме від того як ми адаптуємося під ці нові реалії і спільно створимо новий український туристичний продукт.

Христина ЩЕРБІНА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНОЇ АГЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОЇ АГЕНЦІЇ «ВОЯЖ.UA» М. ТЕРНОПІЛЬ)

Ні для кого не секрет, з якими умовами зіткнулась економіка країни у 2022 році. Кожна галузь, чи то виробництво, чи сфера надання послуг, так чи інакше змушена була пристосовуватись до умов війни. Хтось згорнув діяльність та виїхав закордон, хтось, навіть змінивши місце проживання та діяльності, зумів втриматися на плаву, працювати та заробляти.

Туризм, як галузь економіки отримала страшенний удар, але навчені локдауном та карантинном, пов'язаними із Covid 19, ми швидко встали з колін та відновили діяльність, почали працювати для туристів, для оплати податків, для підтримки ЗСУ. Багато людей вважало в березні та квітні туризм та подорожі не на часі, та хтось і до тепер так вважає, але можу переконати в протилежному – туризм не просто на часі, він необхідний для здорової психіки, високої працездатності та підтримки рівня економіки. І з цим точно погодяться і люди, які провели з нами хоча б 1 день у цьому році, і мої колеги.

1 травня 2022 р. після тривалої перерви агенція «Вояж.УА» відновила діяльність і провела першу екскурсію в умовах воєнного стану. 23 туристи, в тому числі і дорослі і діти, тернополяни і внутрішньо переміщені особи (ВПО), відправились на зустріч новим враженням. Емоцій було через край у кожного учасника. Гід, що супроводжував групу переживав за текст розповіді, адже маршрут екскурсії «Де лемки ватру запалили» містив у собі м. Монастириська, з важкою долею лемків, теж переселенців. Завданням було подати інформацію максимально коректно по відношенню до ВПО, а також при можливості упускати страшні факти воєн ХХ століття, познайомити із природною та архітектурною красою Тернопільщини, сакральними об'єктами, гастрономією краю та цікавими фактами із життя відомих людей, уродженців краю. Також у групі потрібно було підтримувати максимально дружню, ненав'язливу атмосферу, щоб кожен екскурсант почував себе максимально комфортно і інтереси жодної людини не постраждали. Гіду це вдалось, по завершенню екскурсії ми отримали позитивні відгуки від учасників подорожі, а також повторні бронювання протягом літа, що є найбільшою похвалою та підтвердженням того, що ми правильно виконуємо свою роботу. При підготовці даної екскурсії моїм завданням як керівника агенції та організатора подорожі було: ознайомити гіда, водія та учасників екскурсії із правилами поведінки у разі сповіщення тривоги, списком укриттів по маршруту, контактними телефонами органів влади на місцях, забезпечити страхування та максимальну безпеку усіх учасників подорожі.

Якщо аналізувати діяльність агенції від 1 травня і до 1 жовтня, то нами було організовано 34 екскурсії на 1 день. Групи від 6 і до 40 осіб, загальна кількість екскурсантів за цей проміжок склала 571 особу (в тому числі 68 дітей та 503 дорослих). Якщо аналізувати екскурсантів по місцю проживання до початку війни, то серед усіх учасників подорожі тернополянами є 470 осіб та ВПО 101 особа (діти – 51 особа, жінки – 41 особа, чоловіки – 9 осіб). Внутрішньо переміщені особи, які подорожували з нами прибули в Тернопіль із Київської, Харківської, Сумської, Луганської, Херсонської, Запорізької та Миколаївської областей. Місцями, які цікавили екскурсанти та які ми разом з ними відвідували були печери області, малі архітектурні міста та замки Тернопільщини, Львівщини та Хмельниччини, водоспади, природні парки, зоопарки, реабілітаційні центри, також було здійснено подорожі в Карпати (на Івано-Франківщину та Львівщину). Першочергово нашим завданням було познайомити екскурсантів із цікавими місцями Тернопільської області, показати красу регіону, куди вони приїхали та який став для них новим домом. Згодом ми розширювати горизонти і багато із ВПО об'їздив з нами і сусідні області та відвідав інші численні пам'ятки. Звичайно основу усіх екскурсійних груп протягом сезону складала тернополяни наші постійні мандрівники, які подорожують з нами від 2016 року. Було також багато нових місцевих туристів, ну і звичайно ВПО. Кожен екскурсант по завершенню подорожі підтверджував отримання позитивних емоцій, своєрідне перезавантаження і можливість хоч день відпочити від сірої стрічки новин. Повторні звернення ВПО підтвердили, що наші екскурсії були своєрідним антидепресантом для них, для людей, які виїхали із зони бойових дій. Тому туризм на часі і можете мене не переконувати у зворотному.

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сталий розвиток визначається як базова умова якісних змін в державі. Це глобальне бачення розвитку, який задовольняв би потреби нинішнього покоління без шкоди для здатності майбутнього покоління задовольняти власні потреби. Концепція сталого розвитку вважається результатом зростаючого усвідомлення глобальних зв'язків між наростаючими екологічними, соціально-економічними та військово-політичними проблемами. Тому сьогодні державам, і Україні зокрема, потрібно переосмислити свої економічні та геополітичні моделі та форми управління, не керуватися лише споживанням та зростанням, а створювати умови і підтримувати мале та середнє підприємництво.

В рамках проведення I-го етапу спільного між Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та Талліннським університетом україно-естонського проекту під назвою «Сприяння малому бізнесу та вдосконалення системи освіти шляхом дослідження та розвитку туристичних кластерів у сільській місцевості України», власне і реалізовується мета щодо сприяння комунікації та обміну досвідом між підприємцями та органами місцевого самоврядування з різних регіонів України й інтеграції практичного досвіду в університетські освітні програми. Проведена спільно експедиція, яка проходила в період з 11 по 17 травня 2022 року за маршрутом Львівська, Івано-Франківська, Хмельницька та Волинська області, передбачала проведення інтерв'ювання суб'єктів малого підприємництва, які задіяні в організації сільського туризму на території, або є учасниками кластеру сільського туризму з метою вивчення аспектів їх діяльності в умовах вже воєнного стану, умов формування кластерної співпраці між учасниками, ролі туризму в регіональному розвитку, а також переваг кластерної співпраці для розвитку туристичної дестинації у процесі відновлення роботи.

За результатами роботи та проведених глибинних інтерв'ю, можна зробити перші висновки щодо зміни контексту подальшого розвитку сільських територій і напрямків підприємницької діяльності там. Так, Сколівська ОТГ стала першою, хто в період з 24 лютого, коли росія розпочала масштабне вторгнення до України, допомагали внутрішньо переміщеним особам з розміщенням, харчуванням, а також наданням психологічної підтримки. Камінь-Каширська громада Волинської області стала відкриттям нашої експедиції, адже не часто зустрінеш ситуацію, коли місцева влада не лише на словах підтримує тих, хто вирішує розвивати туризм на території, а й сама виступає ініціатором багатьох проєктів та активностей, всіляко сприяє кожному, хто звертається до неї за допомогою, та конкретними діями показує, що розвиток туризму є для неї одним з найпріоритетніших напрямків.

Всіх респондентів, з якими нам вдалося поспілкуватись - від голови Камінь-Каширської громади Віктора Пася до вчителів Мостищенської гімназії, які опікуються шкільним етнографічним музеєм, об'єднує незвичайна наполегливість, викликана любов'ю до рідного краю та до своєї справи. І це проявляється як і в організації допомоги біженцям чи зборі гуманітарної допомоги, так і в планах розвитку туризму в громаді.

Війна внесла свої корективи у роботу кластерів. Від початку повномасштабної війни учасники кластерів всебічно допомагали ЗСУ, а також внутрішньо переміщеним особам. Так, кластер сільського туризму «Бойківські газди» є одним із тих, хто активно підтримували біженців в тяжкі перші хвилини їх перебування в громаді, надаючи місця для проживання у своїх садибах, а також моральну підтримку людям. Сколівська міська рада створила пункт збору гуманітарної допомоги і спільно з кластером співпрацювали з благодійними фондами аби максимально задовольнити потреби людей та надати комфортні умови перебування у громаді. Наразі більшість кластерів внесли корективи в свою роботу й надалі допомагають людям, які приїжджають до них в громади з гарячих точок.

Сьогодні найбільшими внутрішніми проблемами щодо розвитку туристських дестинацій є відсутність інформації, погано розвинута інфраструктура та низька

зацікавленість місцевої влади долучатися до розвитку туризму у своєму регіоні. Є чітке розуміння респондентами, що величезну роль у розвитку сільського туризму відіграє тісна взаємодія влади, бізнесу і громади. Та в рамках кластерів учасники і сьогодні продовжують співпрацювати за напрямками організації одноденних турів, екскурсій, спільних обідів, а також розміщення туристів у зелених садибах.

Гарним прикладом плідної співпраці кластеру з владою є Камінь-Каширська громада Волинської області, де місцева влада активно сприяє розвитку сільського зеленого туризму. 4 лютого 2022 року депутати одноголосно прийняли Програму розвитку сільського туризму, яка зокрема передбачала маркетингову діяльність, безпеку туристів, а також придбання різного обладнання для сплаву на річках. Представники місцевої влади зазначили, що не планують зупинятися та будуть організовувати заходи, передбачені програмою, а саме проведення різноманітного навчання для всіх бажаючих займатися сільським зеленим туризмом, а також по мірі можливості, займатися маркетинговою діяльністю.

Сільський туризм є перспективним напрямком малого бізнесу в сфері туристичної діяльності. Керівники та учасники кластерів вважають, що найкращим способом заохотити місцеве населення займатися сільським туризмом – це на власному прикладі показати, що він є не тільки перспективним, а й прибутковим видом туризму. Для підняття рівня зацікавленості місцевого населення потрібно проводити курси та тренінги, на яких розповідати людям про переваги сільського туризму, перспективи розвитку свого краю та показати приклади успішних кластерів. Багато людей не вбачають свій край туристично привабливим та не знають, яким чином можна залучати туристів до себе в регіон. Подібне навчання має підштовхнути людей до бажання розвивати свій край і безпосередньо самим брати в цьому участь.

Сільський зелений туризм має особливе значення для розвитку внутрішнього туризму в країні. Адже він сприяє прискореному розвитку сільських територій, зростанню рівня добробуту сільського населення, диверсифікує сільськогосподарське виробництво та забезпечує вирішення низки інших завдань. Представники сільського туризму зазначають, що у післявоєнний час найбільшою підтримкою для розвитку сільського туризму можуть стати проекти цільового характеру, наприклад, на розвиток кластеру чи програми вузького спрямування та гранти від Європейського Союзу.

Юрій ЖУК

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРОЕКТИ В ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Туризм є одним з бізнесових напрямків, що зазнав найбільших збитків під час війни. З початком повномасштабного вторгнення країни-агресора частина туристичних підприємств закрилась, інші змінили вектори своєї діяльності і пішли шляхом волонтерства – надавали транспорт для евакуації людей з окупованих територій, використовували власні міжнародні комунікації для організації закупівлі гуманітарної допомоги з-за кордону. Основна діяльність – туризм була відкладена на невизначений термін.

Підтримка ЗСУ та вимушено переміщених осіб стала основним напрямком роботи туристичних компаній. Особливо такий рух набув поширення на території Львівської області – відносно безпечного регіону.

Так, туристична компанія «OTi Tour» (м. Львів) з початком війни трансформувала свій офіс на волонтерський штаб, звідти працівники компанії відправляли на фронт сухпайки, доставляли продукти та ліки з Польщі, та поширювали інформацію про волонтерський рух у мережі Facebook.

Туристична компанія «Відвідай» (м. Львів) спеціалізацією якої є короткі тури у межах України у перші дні війни також зосередилась на волонтерстві: працівники займались плетінням маскувальних сіток для потреб ЗСУ, сушили овочі і фрукти для відправки на фронт, допомагали людям при евакуації за кордон. Кілька тижнів тому компанія змогла відновити

свою основну справу – туристичну діяльність. Водночас керівництвом було прийнято рішення спрямовувати 50% відсотків прибутку на підтримку української армії [1].

До підтримки ЗСУ долучаються не лише туристичні компанії, але й туристичні підприємства, що спеціалізуються на забезпеченні туризму. Наприклад, компанія «Gorgany», що є визнаним експертом з туристичного спорядження на час війни стали своєрідними експертами з виживання. Починаючи, з 24 лютого магазини мережі «Gorgany» постійно працювали, щоб забезпечити відвідувачів всім необхідним.

«Gorgany» володіють власним брендом одягу та спорядження Turbat, що був створений мандрівниками і протестований на всіх континентах. Саме Turbat шив і безкоштовно віддавав спальники Glory to Ukraine, комплекти термобілизни, флісові ковдри. Також значна частина європейських брендів-партнерів «Gorgany» зробили благодійні донейти, які перевезли в Україну і передали волонтерам для ЗСУ. Серед брендів-благодійників – Salewa, Zamberlan, Trekmates, Trimm, Exped. До асортименту товарів, які передали ці компанії належать – спальники, взуття-семпл, каремати, рятувальні ковдри, термоштани.

Забезпечення комфорту військових стало основною цінністю компанії «Gorgany» саме тому магазини перетворилися на пункти збору речей для української армії. Принцип роботи полягав у тому, що зібрані речі передавали військовим, які одразу йшли на передову. Також «Gorgany» активно співпрацюють з відомими волонтерськими організаціями як наприклад, БУР («Будуємо Україну разом»).

З початку війни на ринку суттєво відчувався дефіцит газових балонів. З іншого боку на руках клієнтів компанії «Gorgany» було багато пустих ємкостей, оскільки вони не підлягають утилізації, також знайшлися люди, які вміють заправляти пусті балони і мають потрібне обладнання. Тож, у компанії вирішили поєднати ці три сторони. Принцип роботи було побудовано таким чином, клієнти приносять пусті балони, а люди, які мають відповідні навички і обладнання заправляють балони і відправляють на фронт.

Також клієнти, які отримували у подарунок сертифікат магазину, мали змогу перевести його в донейти для ЗСУ. Загалом клієнти «Gorgany» списали понад 165 тис. грн, які було передано у фонд «Повернись живим».

Таким чином, компанія-постачальник туристичного спорядження «Gorgany» вирішує проблеми постачання найбільш затребуваних товарів для ЗСУ, здійснюючи власні інвестиції у майбутню перемогу над ворогом [2].

Ще одним напрямком волонтерства в туризмі з метою підтримки української армії є проведення благодійних екскурсій та організація історичних квестів. Яскравий приклад такої діяльності демонструє Туристично-інформаційний центр Дрогобича. Центр з перших днів війни акумулює кошти від проведених заходів і скеровує їх на підтримку ЗСУ.

З нагоди 31-ї річниці Дня Незалежності України Дрогобицьким ТІЦ було організовано квест та благодійну екскурсію «Франко і про Франка», всі кошти зібрані під час екскурсії було передано на потреби 67 Окремого Батальйону Територіальної Оборони Дрогобиччини [3].

Підтримка креативними індустріями, до яких відноситься і туризм українських захисників є благородною справою. Водночас активність у напрямку проведення туристичних заходів, реалізації проектів сприяє відродженню галузі і стимулює попит на туристичні продукти серед потенційних туристів.

Література:

1. Як виглядає туризм під час війни. URL: <https://inlviv.in.ua/lviv/ukrayintsyam-bronyuyut-lyshe-ti-goteli-de-nemaye-rosiyan-yak-vyglyadaye-turyzm-pid-chas-vijny#prettyPhoto>
2. Як львівський бізнес підтримує військових ЗСУ. Ініціативи. URL: https://tvoemisto.tv/news/yak_lvivskyy_biznes_pidtrymuie_viyskovyh_zsu_initsiatyvy_129346.html
3. Як туристична галузь міста наближає перемогу: ТІЦ з початку війни проводить благочинні екскурсії в підтримку ЗСУ. URL: <https://drohobych-rada.gov.ua/%d1%87%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%b7-%d1%82%d0%b5%d1%81%d1%82%d1%83%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d1%81%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b5%d0%bc%d0%b8-1%8c/>

**ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ ERASMUS+ JMM DIRUT:
СИНЕРГІЯ ВОЛОНТЕРСТВА В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ З
ПРАКТИЧНОЮ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУХАЧІВ МОДУЛЯ
ЖАНА МОНЕ**

Волонтерська діяльність є основою розвиненого суспільства та одним із факторів соціального розвитку. На сьогоднішній день волонтери затребувані майже в усіх галузях суспільного життя. В основному це активна молодь, яка прагне розвивати свої навички, допомагати людям, приносити користь суспільству. Студенти економічного факультету Запорізького національного університету – не виняток. В свою чергу, вони поєднують волонтерство в сфері сільського туризму з практичною та науково-дослідною діяльністю.

В період навчання у жовтні-грудні 2021 року на курсі Erasmus+ JMM DIRUT «Диверсифікація сільського туризму на основі європейського досвіду на засадах збалансованості та креативності» та після його закінчення здобувачі ОПП «Міжнародна економіка» 1 курсу Микита Курченко, 2 курсу Ольга Руднік, Ганна Ситнікова, 2 курсу ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування» Анастасія Сопіна, займаються волонтерською діяльністю в форматах офф- та он-лайн в Запорізькій обласній громадській організації «Дивосвіт».

Запорізька обласна громадська організація «Дивосвіт», директоркою якої є Інесса Носенко, була заснована у 2008 році з метою задоволення і захисту законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, природоохоронних, туристичних, наукових та інших спільних інтересів членів організації, а також для дослідження, збереження, розвитку і популяризації історико-культурної спадщини українського народу і національних меншин, сприяння розвитку демократичної державності України. Також основною з передумов ЗОГО «Дивосвіт» було об'єднання людей, які зацікавлені створенні в Запорізькій області пілотного проєкту «Парк історичних та етнічних періодів» «Етносело» в с. Геленджик Вільнянського району Запорізької області. Завдання комплексу створити нові економічні можливості для сільської громади завдяки створенню і розвитку неаграрних бізнесів і проєктів самозайнятості.

Рис. 1 - Відвідування локації Етносела «Дивосвіт» в Вільнянській територіальній громаді Запорізької області

Рис. 2. - Слухачі курсу Erasmus+ JMM DIRUT розробляють креативні ідеї для локації Етносела «Дивосвіт» в Вільнянській територіальній громаді Запорізької області

Студенти на базі ГО «Дивосвіт» працювали з удосконалення економічного складника ціннісної пропозиції бізнес-моделі історико-туристичного комплексу «Етносело». Вони відвідували локацію, спілкувалися з головою ГО «Дивосвіт», займалися розрахунками собівартості послуг креативних локацій «Етносела», перекладацькою практикою та удосконаленням контенту презентацій агросадиб для клієнтів, практиків туризму, науковців і представників громадськості. Також вони допомагали у формуванні проєктних заявок на міжнародні програми, зокрема розраховуючи економічні показники бюджету проєкту, обґрунтовували вплив проєктів на локальному, регіональному та міжнародних рівнях. Саме у такому форматі працюючи з громадськими організаціями у галузі сільського туризму та кластерних ініціатив, відбувається поєднання неформальної та формальної освіти, розвиток навичок професійного спілкування здобувачів. Також 5 лютого 2022 року вони разом відвідали локацію «Етносело» в рамках навчання в Зимовій школі «Креативно про цілі сталого розвитку» за підтримки Британської Ради, яка була реалізована разом з проєктом Erasmus+ JMM DIRUT, координатором яких була Наталя Венгерська, доцент кафедри міжнародної економіки природних ресурсів та економіки міжнародного туризму.

В свою чергу, для здобувачки ОПП «Міжнародна економіка» Сітнікової Ганни економічна та туристична діяльність «Дивосвіт Етносело» є об'єктом наукового дослідження.

Так, Ганна впроваджує свої наукові розробки в практичну діяльність організації та презентує їх на конкурсі науково-дослідних робіт. Зокрема, вона акцентує як можна впровадити європейський досвід в сфері креативного сільського туризму в Етноселі «Дивосвіт» та як диверсифікувати його діяльність.

Важливо зазначити, що Запорізький національний університету підписав Угоду про співробітництво з ЗОГО «Дивосвіт» № 216 від 04.02.2022 року та активно співпрацює зі стейхолдером. Така співпраця надає можливість студентам виконати програму виробничої практики в цій організації, здійснювати наукові дослідження, поєднуючи з волонтерською діяльністю та розвиваючи «м'які навички».

В результаті такої співпраці здобувачі вищої освіти розвивають навички створення нових проектів, дизайну, роботи з документами та презентаціями, фінансовими розрахунками, перекладацькою практикою. Також отримують досвід командної роботи, роботи над проектами для отримання міжнародних грантів, втілення нових ідей у життя, роботи над помилками та вирішування складних ситуацій. Студенти відмічають, що волонтерська діяльність в ГО «Дивосвіт» - це, з однієї сторони, сприяння розвитку сільського туризму в Запорізькій області, а з іншої сторони, чудова можливість для студентства проявити свої найкращі вміння, використати знання на практиці, самовдосконалитися та отримати цінний досвід, та головне – не боятися помилок та працювати над собою.

Література:

1. Венгерська Н. Представники економічного факультету поєднують волонтерство в галузі сільського туризму з практичною та науково-дослідницькою діяльністю. URL: <https://www.znu.edu.ua>

Олександр КОЛОТУХА

Національний авіаційний університет, м. Київ,

Олена МИРГОРОДСЬКА

Херсонський державний аграрно-економічний університет

ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ ЯК БАЗОВА ОСНОВА ТУРИЗМОЛОГІЇ

На сьогоднішній день туристська діяльність перетворилася на одне із найважливіших соціально-економічних явищ сучасності. Стаючи глобальним явищем, вона втягувала в свою орбіту не тільки галузі господарства, що її обслуговують, а й науку. Наука покликана проаналізувати, організувати та спрогнозувати туризм як масове соціальне явище.

Необхідність теоретичного осмислення туризму обумовлене рядом причин: широкомасштабністю туристської діяльності, планетарним характером здійснення подорожей, необхідністю наукового обґрунтування сталого розвитку туризму, узгодженням різних підходів до вирішення загальних завдань туристської галузі. Накопичений фактичний матеріал туристської діяльності потребує розгорнутої оцінки, упорядкування, узагальнення. Таку роль покликана відіграти теорія туризму – *туризмологія*, сутність якої полягає у визначенні основних теоретичних положень і концептуальних моделей туризму, в тому числі і просторових. Актуальним теоретичним завданням виступає узгодження розуміння та інтерпретації окремих видів туризму, удосконалення соціально-економічної концепції туризму, розробка моделей туристських територій, дослідження ресурсної бази туризму.

При тому, що організація туристської діяльності носить комплексний характер, в ході розгортання наукових досліджень виразно виявилася саме «географічність» проблем її розвитку, оскільки ця діяльність органічно пов'язана з властивостями географічного середовища та територіально диференційована.

Якщо туризм розглядати як загальну міждисциплінарну проблему, то у її розробці помітну роль відіграє географічна наука. Для цього географія має певні методологічні переваги, зокрема:

- об'єктом її досліджень є ландшафтна оболонка Землі, географи вивчають вплив природного середовища на суспільство, з одного боку, і зворотні процеси перетворення й трансформації природи у процесі життєдіяльності суспільства, в т.ч. і туристської діяльності, – з іншого;
- географія чи не єдина серед наук, яка охоплює своєю предметною областю і природу, і суспільство;
- географія досліджує просторові поєднання – комплекси природних і соціально-економічних компонентів природних, господарських і природно-господарських територіальних систем;
- географія вивчає особливості територіальної організації середовища, населення, туристської діяльності, систематизує і типізує їх характерні просторові поєднання, обґрунтовує раціональність комплексу «природа-населення-господарство (туризм)».

Отже, саме географія є фундаментом вивчення туризму, оскільки туризм є географічним за своєю природою. Адже здійснюється він в природних місцевостях, включає пересування та діяльність у географічному просторі, і є діяльністю, в якій і характеристика місця, і самоідентифікація особистості формуються через відносини, що виникають, місцем, ландшафтом і людьми.

Протягом декількох десятиліть років туризм був фрагментом географічного вивчення рекреації. Але при всій різноманітності туризму є одна особливість, яка відрізняє його від усіх інших форм рекреаційної діяльності. Туризм – просторове явище. Саме ця теза тісно пов'язує його з географією, яка розглядає природні та соціальні процеси в їх просторовому виразі. Тому то український географ М. Крачило і виділив *географію туризму* в окрему географічну дисципліну. За його визначенням, «*географія туризму* – це географічна наука, яка вивчає територіальну організацію туристського господарства, умови та особливості його розвитку в різних районах та країнах» [1, с. 5].

Отже географія туризму лише порівняно недавно сформувалася як самостійна туризмознавча та географічна дисципліна з власним об'єктом та предметом дослідження. Предметом дослідження географії туризму, за визначенням фахівця туризму А. Александрової, виступає територіальна організація (самоорганізація) туристської діяльності людей. Вона визначає *географію туризму* як «галузеву дисципліну соціально-економічної (суспільної) географії про просторові закономірності та особливості функціонування і розвитку територіальних систем організації (самоорганізації) туристської діяльності людей» [2, с. 17]. У цьому визначенні надзвичайно важливою нам видається вказівка на принцип самоорганізації туризму. Адже, поняття самоорганізації є одним з ключових у географії туризму.

Географія туризму – це наука, що вивчає подорожування та туризм в якості галузі людської діяльності і особливо як феномен місця. З географічної точки зору туризм складається з місць походження туризму (або генеруючих туризм областей), туристських місць призначення (або місць пропозиції туризму) та взаємовідносин (зв'язків) між місцем походження та призначення туризму, які включають транспортні маршрути та мотивації подорожуючих.

Географія туризму, як складова частина, в першу чергу, туризмології, а також соціально-економічної географії, розглядає такі проблеми:

- закономірності в розміщенні туристських ресурсів та їх використання, розробка критеріїв їх оцінки та обліку;
- територіальні відмінності в розвитку матеріальної бази туризму та її використанні;
- аналіз мережі туристських маршрутів, напрямків та інтенсивності потоків туристів, їх вплив на ландшафти;
- регіональну специфіку туристського обслуговування, туристську спеціалізацію різних регіонів, рекреаційно-туристське районування території певної країни та кожного її регіону.

Література:

1. Крачило Н.П. География туризма: Учебное пособие. К.: Вища школа, 1987. 208 с.
2. Александрова А.Ю. Теоретические основы географии туризма. *Туризм и культурное наследие. Межвузовский сборник научных трудов.* С. 10-18.

Тетяна БОЖУК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ДЕСТИНАЦІЇ ЧИ ВИДИ ТУРИЗМУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

У науковій і навчальній літературі можна натрапити на велику кількість різноманітних видів туризму, напр. понад 300 зафіксовано у праці М. П. Кляпа і Ф. Ф. Шандора [2]. Такою ж різноманітною є і система класифікаційних ознак: за значенням, характером організації, терміном і тривалістю подорожі, віком мандрівників, інтенсивністю туристичних потоків, територіальною ознакою, масштабом охопленої території, залежно від мети подорожі і транспортних засобів тощо.

На нашу думку, таке різноманіття видів туризму є суто теоретичне й потрібне – лише для статистів. Насправді для туриста/рекреанта важлива реалізація його потреб на певній території її можливими властивостями (ресурсним та інфраструктурним забезпеченням, набором необхідних рекреаційно-туристичних послуг), що відповідає розумінню рекреаційно-туристичної дестинації (РТДе). У зв'язку з цим визначено співвідношення між існуючими видами туризму (в основу виділення яких покладено такий критерій як основна мета подорожі) й типами РТДе (для потреб активного відпочинку та стаціонарної рекреації, для потреб лікування та оздоровлення, для потреб історико-культурного і релігійного пізнання). Результати проведеного дослідження відображено на Рис. 1-3.

Окрім названих видів туризму, приурочених до певного типу РТДе, існують види туризму, що не вписуються у запропоновану класифікацію. Серед них науковий; навчальний або навчальні тури; діловий або економічний; конгресний; промисловий; індустріальний; екзотичний; біологічний; гастрономічний; винний; сиро-винний; туризм VIP (елітарний); соціальний; туризм одиноких сердець; секс-туризм; шоп-туризм чи шопінговий; прикордонний; хобі-туризм; дипломатичний; майданний; сентиментальний; віртуальний; стаціонарний; альтернативний, волонтерський, туризм внутрішньо переміщених осіб тощо.

Рис. 1. Види туризму і РТДе для потреб активного відпочинку та стаціонарної рекреації [2]

Рис.2. Види туризму і РТДе для потреб лікування та оздоровлення [2]

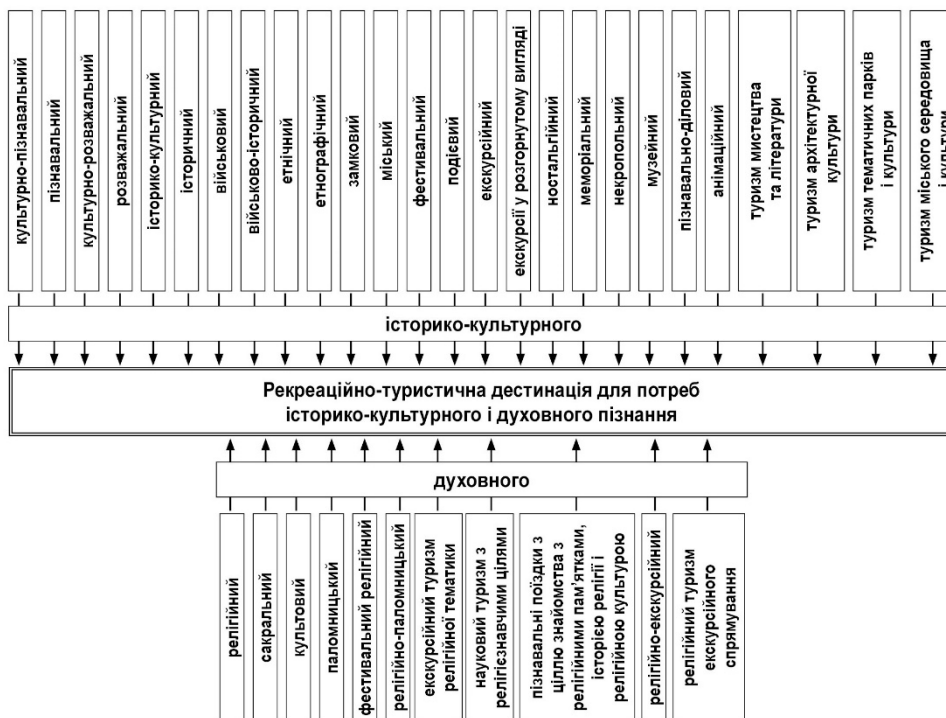

Рис. 3. Види туризму і РТДе для потреб історико-культурного та духовного (релігійного) пізнання [2]

Щодо вищеперелічених видів туризму, варто поміркувати: чи можна їх вважати окремими видами туризму (відповідно до основної мети туристичної мандрівки), чи, можливо, потрібно переглянути модель типів рекреаційно-туристичних дестинацій. На ці запитання повинні дати відповіді результати подальших наукових досліджень.

Отже, на нашу думку, доцільно застосовувати у вжитку концепцію рекреаційно-туристичної дестинації, яка забезпечує задоволення певних типів споживача наданням відповідних послуг, приурочених до певних територій, на відміну від використання різноманітних видів туризму, назви яких іноді нелогічні, а часом і сумнівні.

Література:

1. Божук Т. Рекреаційно-туристичні дестинації: теорія, методологія, практика – Львів: Український бестселер, 2014. – 400 с.
2. Кляп М. П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. – К.: Знання, 2011. – 334 с.

ТРЕВЕЛ-БЛОГІНГ ЯК НОВЕ ЯВИЩЕ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Ознайомлення з існуючим досвідом подорожей є важливим, для багатьох туристів, обов'язковим етапом підготовки до майбутньої подорожі, який впливає на рішення щодо вибору туристичної дестинації, форми та змісту подорожі, а, в кінцевому випадку, туристичних операторів, транспортних компаній, готелів, ресторанів, розважальних та дозвілевих закладів у майбутній подорожі. Тому й набув великого поширення і став важливим явищем сучасної культури в світі, зокрема й в Україні, тревел-блогінг – створення і поширення інтернет-публікацій про подорожі.

Тревел-блогінг (від англ. travel – подорож та blogging – блогерство) – особисті пости або записи (блоги) туриста (блогера), що відносяться до планованої, поточної чи минулої подорожі. Тревел-блоги є еквівалентами віртуальних туристичних щоденників і складаються з постів, створених на основі загальної теми (наприклад, певний географічний напрямок або тур). Зазвичай вони пишуться туристами, які інформують спільноту про свої пригоди та досвіди під час подорожі. Тревел-блог як цілісне утворення складається з окремих постів, як будинок складається з цеглинок. Автор блогу задає його стиль та структуру, швидкість оновлення, характер контенту тощо.

Багато блогерів та й звичайних туристів прагнуть поділитися корисною інформацією та позитивним досвідом з друзями або зовсім незнайомими людьми в Інтернеті. У зв'язку з цим з'явилося безліч блогів, що спеціалізуються виключно на тематиці подорожей, закордонних поїздках, національній кухні, спорті, культурі тощо. Багато хто мріє зробити подорожі своєю професією, проте лише одиниці можуть дозволити собі зайнятися тревел-блогінгом на професійному рівні, інакше кажучи, зробити хобі професією. Ті, хто серйозно займається тревел-блогінгом, навіть одержують від цього певний дохід.

На сьогоднішній день, кількість користувальницького контенту у сфері туризму величезна. Тревел-блоги є контентом користувача, або Веб 2.0, в іноземній теорії – user-generated content (UGC), або Web 2.0. Деякі дослідники навіть формують поняття «Travel 2.0» [1]. Користувальницький контент про подорожі – це відгуки, думки, коментарі, які часом представляє більш надійне і достовірне джерело інформації, ніж інформація від самих постачальників туристичних послуг, і який все більше впливає на формування громадської думки про туристичні послуги [1, с. 6].

Як частина Travel 2.0, тревел-блоги багато в чому полегшують життя споживачам туристичних послуг: допомагають більше дізнатися про ту чи іншу дестинацію та про те, що там можуть запропонувати туристу; оцінити альтернативи та уникнути небажаних місць; надають інформацію про те, що подивитися і чим зайнятися у дестинації; допомагають ухвалити рішення щодо певних дестинацій, краще уявити, якою вона виявиться, додають впевненості у виборі; знижують ризики та невизначеність, пов'язані з плануванням подорожі, збільшують ефективність її планування.

Підтвердження зростання популярності тревел-блогінгу є той факт, що аудиторія спеціалізованого сектору блогів про подорожі National Geographic Travel у США становить майже 30 мільйонів осіб. Прогнозується, що цифровий туристичний контент демонструватиме двозначне зростання у річному обчисленні. За даними дослідження Price Waterhouse Coopers, 40% європейських туристів ухвалюють рішення на підставі інформації, доступної в глобальній мережі. За експертними оцінками, більше 80% подорожуючого населення у віці від 20 до 45 років користуються Інтернетом при організації туру [2]. Такі хостинги та соціальні мережі, як Instagram та Youtube є для них своєрідною «енциклопедією», де можна швидко і комфортно знайти всі необхідні відомості, представлені в найдоступнішому вигляді: фоторепортаж, відео, путівники або електронні карти, інтерв'ю з місцевими жителями, а також огляди визначних пам'яток, національної кухні, популярних місць тощо.

Веде тревел-блог тревел-блогер – користувач Інтернету, який займається описом своїх подорожей, інформує аудиторію про свою подорож, свій досвід, своє сприйняття туристської DESTINATION.

В Україні, однак, тревел-блогінг поки що досі не отримав належного висвітлення в науковій літературі. Станом на сьогодні в Україні та за її межами широко відомі такі тревел-блогери як Дмитро Комаров, Антон Птушкін. Це відбулося завдяки їх участі у високорейтингових телевізійних проєктах – як учасників конкурсів, ведучих. Зокрема, Дмитро Комаров – ведучий телевізійного проєкту про подорожі «Світ навиворіт», що виходив із 2020 року на каналі «1+1». Антон Птушкін – багаторічний, із 2017 року, ведучий суперпопулярного телевізійного шоу «Орел & решка», яке виходило на багатьох українських телеканалах. Їх приклад є підтвердженням того, що тревел-блогери, які ведуть свою діяльність у соціальних інтернет-мережах, є важливою частиною лідерів громадської думки. Ця категорія інтернет-блогерів має великий потенціал для використання у промоції туристичних підприємств, організації змістовних подорожей українських туристів та іноземних гостей України.

Таким чином, оцінюючи роль тревел-блогінгу, слід зазначити, що блоги про подорожі в майбутньому тільки набиратимуть популярності. Ця область блогів, яка приваблює багатьох людей, представляючи інформацію всім бажаючим, куди б вони не захотіли поїхати. Передбачається, що цифровий туристичний контент стане невід'ємною частиною нашого життя найближчими роками, і блоги про подорожі, безперечно, відіграють у цьому ключову роль.

Література:

1. Miguéns, J., Baggio, R., & Costa, C. Social media and Tourism Destination: TripAdvisor. Case Study. *Advances in tourism research*. 2008. Vol. 26. № 28. P. 6.
2. Del Chiappa G. Trustworthiness of Travel 2.0 applications and their influence on tourist behaviour: an empirical investigation in Italy. In R. Law, M. Fuchs and F. Ricci (Eds.) // *Information and Communication Technologies in Tourism*. New York: Springer-Wien. 2011. P. 331-342.

Володимир ВОЛОВИК

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ

Розвиток пригодницького туризму продиктовано демографічними, соціально-економічними, політичними та технологічними змінами суспільства. Звичайно, ризиковано прогнозувати їх зміни та те, як швидко відбуватиметься розвиток, але ці тенденції є основою, на якій формуються прогнози. Інформаційне середовище продовжуватиме ускладнюватися. Поширення технологічних товарів, розвиток комп'ютерних технологій, матиме низку наслідків, включаючи переважання інформацією та посилення відчуття психологічного тиску. Це, у свою чергу, вплине на індустрію туризму, оскільки все більше людей бажають уникнути надмірного навантаження. Актуальним є інтенсивний розвиток пригодницького туризму, який буде частково вирішувати цю суспільну проблему. Напрямок є досить розвиненим, особливо у Північній Америці, Європі, Південно-Східній Азії і в останні десятиліття активно трансформується. Формуються *нові напрями пригодницького туризму* [1]:

а) збільшення кількості учасників середнього та похилого віку (понад 50 років), які шукатимуть авантюрного відпочинку. Споживачі будуть прагнути підтримувати свій рівень фізичної активності та навичок, якому вони не дозволили знизитися у цьому віці, тому також очікується зростання кількості фізично складних пригодницьких подорожей у цьому сегменті ринку;

б) збільшення кількості юних туристів. Оскільки все більше молодих людей вступають до вищих навчальних закладів, вони будуть використовувати концепцію активних подорожей

як частину загального досвіду навчання;

в) сімейний пригодницький туризм, де існує можливість збільшити кількість продуктів цього напрямку, врахувавши те, що більшість сімей формуються у відносно зрілому віці, отже мають більше фінансових можливостей для реалізації власних туристичних проєктів;

г) кількість самотніх людей також зростає, тому очікуємо, що індустрія туризму відреагує на це, створивши продукти, які допоможуть неодруженим знайомитися у реальному житті, формуючи передумови для сім'ї;

д) передбачається, що окремі регіони продовжуватимуть забезпечувати частину зростання кількості споживачів пригодницького туризму. Це переважно США, Канада, Австралія, Нова Зеландія та Північно-Західна Європа (Великобританія, Німеччина, Франція та Італія). Однак із розвитком туризму в таких регіонах, як Східна Азія, Індія та Бразилія, очікуємо відходу від «ініціативної» туристичної діяльності, такої як організовані групові поїздки до більш самостійних подорожей.

Нові туристичні продукти розробляються та вдосконалюються у відповідь на мінливий ринок і технологічний розвиток. Очікуємо, що *пропозиції пригодницького туризму* займуть одне з чільних місць, починаючи від «фізичних» напрямів і закінчуючи продуктами «м'якшого» діапазону, до яких можна віднести:

а) екстремальні пригоди. Такі види туризму, як альпінізм, спортивне скелелазіння, трюковий серфінг тощо, здійснюються професіоналами. Аматорів спонукають до досягнення подібних стандартів. Не тільки більше людей братимуть участь у цих заходах, але й туристичні оператори також сприятимуть поєднанню з «екстремальним» елементом продуктів, незалежно від того, наскільки екстремальним або ризикованим є те, що вони пропонують;

б) поліфункціональні свята. Перевагою цього ринку є численні варіанти, які оператори можуть запропонувати, щоб задовольнити потреби клієнтів у новинках. Великі туроператори додадуть привабливості своїм пакетам, пропонуючи відпочиваючим можливість придбати «миттєві» враження від пригод;

в) сімейні пригоди. Пакетні подорожі, засновані на активній діяльності (зокрема, багатофункціональній), зростатимуть у сегменті сімейного ринку, оскільки батьки звільняються від трудомісткої організації, яка була б необхідною, щоб подорож відбулася без ускладнень;

г) пригодницький туризм з використанням нових та новітніх технологій (вертольоти, літаки, сноубординг, космічний туризм тощо);

д) ексклюзивні пригодницькі подорожі. До цього напрямку звісно відносять космічний туризм; також, як приклад, сходження на Еверест, індивідуальні сафари;

е) нефізичні (віртуальні) пригоди [2].

Також, до *перспективних напрямів* можна віднести: фентезі-туризм, коли турист потрапляє в уявний світ; гральний туризм, оскільки з'являються нові казино, коли традиційні курорти намагаються відновитись, розвиваючи цей напрям; духовний туризм, де після попереднього інтересу до індуїзму та буддизму шукачі духовного просвітлення можуть звернутися до шаманських релігій та ісламу; відвідування місць, які вважаються небезпечними [3].

Висновки. Попит на пригодницький туризм зростає, про що свідчить збільшення кількості людей, які беруть участь у відповідних тематичних святах. Розвиток технологій зруйнує поточні перешкоди для участі у певних видах пригодницького туризму, таких як підводні курорти та космічний туризм. Збільшення участі учасників в «екстремальному» пригодницькому туризмі допоможе популяризувати цей напрям. Захоплюючі змодельовані середовища познайомлять учасників із діяльністю, яку вони, напевно ніколи б не спробували, і сприятимуть розвитку екстремальних пригод. Пригодницький туризм стане значною частиною основного туризму, а не перебуватиме на периферії індустрії. Це пояснюється двома причинами: по-перше, пригодницький елемент туристичних продуктів стане поширенішим, а по-друге, зміниться сама індустрія туризму. У майбутньому «мейнстрім» більше не означатиме «масовий» туризм.

Література:

1. Adventure Tourism: The New Frontier (2003) / John Swarbrooke, Colin Beard, Suzanne Leckie, Gill Pomfret. Butterworth-Heinemann. 354 p.
2. Dark Tourism in the American West (2020) / Editor Jennifer Dawes. Palgrave Macmillan. 214 p.
3. The Future of Tourism (2019) / Editors Eduardo Fayos-Solà, Chris Cooper. Springer International Publishing AG. 337 p.

Надія КОПЕР

Національний природний парк «Гуцульщина»

ПОРТРЕТ ВІДВІДУВАЧА НПП ГУЦУЛЬЩИНА (АНАЛІЗ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ)

Одними із видів діяльності Національного природного парку «Гуцульщина» є туристично-рекреаційна. Основою розвитку туризму та рекреації є різноманітні природні ресурси Покутських Карпат та багата культурна спадщина Гуцульщини. Серед рекреаційно-туристичних пропозицій на території установи можна виділити еколого-пізнавальні стежки, зони відпочинку, джерела мінеральних вод, букові та ялицево-букові старовікові ліси, а також, Маєток Святого Миколая, Науково-просвітницький центр, пасіка Святого Миколая та ін.

До 2019 року спостерігалася позитивна динаміка щодо кількості відвідувачів Парку і щорічно обліковувалося понад двадцять тисяч осіб. На жаль, події останніх років (пандемія **COVID-19** та російське військове вторгнення в Україну) вносять свої корективи у розвиток туристичної галузі як нашої країни загалом, так і НПП «Гуцульщина», зокрема. В цей період кількість відвідувачів суттєво зменшилася і за три квартали 2022 р. становила всього 1823 особи.

Особливістю обліку відвідувачів Парку є те, що немає можливості підрахувати кількість подорожуючих екостежками, відвідувачів зон відпочинку тощо, оскільки, зазначених рекреаційних об'єктів є велика кількість і розташовані вони на площі 32271 га. Обладнати кожен із таких об'єктів пропускними пунктами, а також закріпити за ними окремих працівників не видається можливим. Тому основна кількість облікованих відвідувачів НПП (близько 90%) припадає на найбільший рекреаційний об'єкт – «Маєток Святого Миколая». Як правило, це є дитяча аудиторія із Франківської та сусідніх областей, яка приїжджає до Маєтку у зимовий період. Максимум відвідин спостерігається упродовж грудня-січня, коли відзначають день Миколая (19 грудня) та різдвяно-новорічний цикл свят. Однак, наведена специфіка обліку не є свідченням того, що інші рекреаційні об'єкти Парку не відвідуються. Навпаки, рекреаційні території НПП «Гуцульщина» є досить популярними серед подорожуючих Косівщиною. В цьому ми переконувалися неодноразово під час обстеження маршрутів, місць та зон відпочинку, а також, за кількістю відмічених геолокацій та коментарів у інтернет мережах тощо.

Тому назріло питання: хто, окрім дитячої аудиторії, відвідує територію Парку, тобто, якого соціально-демографічного профілю є необлікований турист? Для відповіді на зазначене питання, фахівцями відділу рекреації проведено соціологічне дослідження серед відвідувачів установи, зокрема, опитано близько 300 гостей, зібрано та оброблено 133 анкети. Дослідження проводилося упродовж 2020-2021 рр., переважно влітку - в час високого туристичного сезону на Косівщині. На зазначений період припадає розвиток пандемії COVID-19, карантинні обмеження щодо виїзду закордон та деяке поживавлення внутрішнього туризму. Саме в цей час до адмінбудівлі установи приїжджала велика кількість неорганізованих відвідувачів, переважно сімей, зі сподіваннями побачити тут щось цікаве. Саме ці відвідувачі і стали респондентами нашого опитування.

Отже, головною метою дослідження стало виявлення соціально-демографічного профілю необлікованого туриста (тобто, якої статі, віку, професії турист приїжджає на Івано-Франківщину, зокрема і до НПП «Гуцульщина», де зупиняється, де харчується та як проводить

час). А також, визначення пріоритетів щодо подальшого розвитку рекреації на території НПП «Гуцульщина», врахування зауважень, побажань відвідувачів для покращення та вдосконалення діяльності у галузі екотуризму.

Результати дослідження свідчать, що до національного парку приїжджають туристи з усіх куточків України, в основному містяни (83%). Більшість гостей – це жителі найближчих сусідніх областей (Львівської 16% і Тернопільської 13%). Багато серед туристів мешканців Києва 10%, Дніпропетровської 8,5%, Одеської 7,2% та Харківської 5,8% областей. У нашій вибірці представлені також іноземні туристи (жителі Польщі), частка їх незначна – 0,7%. Найбільше відвідувачів – це молодь у віці 20-35 років (47%), на другому місці вікова категорія 36-55 років (23%), значною є частка дітей (18 %). Переважають туристи з вищою освітою (78%) та з постійним місцем роботи (62%). У меншості – люди без будь-якої освіти (2%) та безробітні (5%). 58% відвідувачів приїжджають до НПП «Гуцульщина» із сім'єю, 26% – з друзями, 13% – парою. Є й такі, хто віддає перевагу відпочинку на самоті, їх всього 3%. Більшість туристів (86%) відвідують Парк влітку. Здебільшого люди приїжджають на дві-три доби, а деякі затримуються більш ніж на тиждень. Значною є частка транзитних візитерів (близько 30%), які їдуть до Ворохти, Яремче, Буковелю. Спрямовує їх до НПП «Гуцульщина» наявна геолокація та навігатор. Як правило, такі подорожуючі бувають тут вперше і у їх уявленні НПП «Гуцульщина» - це парк розваг і атракціонів. Зазначеним туристам важко запропонувати локацію для відвідин, оскільки це забирає часу, а вони тут проїздом. Однак, деякі туристи, із цієї групи, залишаються на ночівлю у Косові і залюбки відвідують екостежки, Маєток, пасіку чи Науково-просвітницький центр. Основним місцем розміщення відпочиваючих на Косівщині та візитерів Парку є місцеві садиби (72%), частина гостей приїжджає до родичів, друзів, знайомих. Найбільше спонукають до відвідин «Гуцульщини» соціальні мережі (53%), а також, рекомендації тих, хто вже тут побував (31%).

Серед усієї кількості опитаних, 56% вдруге, а то і втретє відвідують НПП «Гуцульщина». Основною метою їх подорожі є екологічний, культурно-пізнавальний, гірський та ін. види туризму. Найбільш цікавими атракціями у Парку вони вважають Маєток Святого Миколая, екостежки «До оглядового майданчика на горі Острій», «На полонину Росохата», «На гору Михалків», «На озеро Лебедин», зону відпочинку біля адмінкорпусу, гірські річки, водоспади та ін. Потрібно зазначити, що візитери Косівщини та НПП «Гуцульщина», зокрема, це так звані «ліниві» туристи з сім'єю і дітьми, котрі не мають можливості чи бажання подорожувати з наметами і долати високі гірські хребти. При цьому, природа Косівщини якраз притягує такий сегмент туристів. Адже її низькогірні вершини під силу навіть дітям, а краєвиди, чисте повітря, ліси тощо, нічим не поступаються високогірним.

У більшості відвідувачів Парку залишається позитивне враження від рекреаційних об'єктів та територій і вони залюбки порадили б відвідати установу своїм друзям, родичам та ін. Однак, чимало є пропозицій та зауважень. Зокрема це стосується розвитку рекреаційної інфраструктури, стану доріг, інформаційного забезпечення, засміченості зон відпочинку. Остання проблема надзвичайно актуальна і болюча. Її провокує окремий сегмент недобросовісних туристів. Часті екотолоки працівників парку та велика кількість інформаційних, еколого-просвітницьких стендів не мають ніякого значення для таких горе-туристів.

Отже, проведене дослідження свідчить, що серед необлікованих відвідувачів НПП «Гуцульщина» переважають молоді люди, які подорожують сім'єю. Метою їх подорожі є відпочинок на свіжому повітрі, купання у гірській річці, відвідини не високих гір довкола Косова і с. Шешори, місцевих музеїв гуцульської творчості, різноманітних майстер-класів. Фахівцям Парку доцільно зосередити увагу на розвитку рекреаційної інфраструктури та збільшенні цікавих пропозицій рекреації та екотуризму.

ГЛЕМПІНГ - НОВИЙ ФОРМАТ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Події останніх років (інтенсивні процеси урбанізації, цифрове перенапруження (діджеталізація), пандемія та війна) збільшують кількість бажаючих втекти з шумного міста та уповільнити ритм життя на лоні природи. І хоча попит на відпочинок в природному середовищі був завжди, проте нині з'являються запити щодо зручностей та підвищення комфорту такого відпочинку. Зазначені запити змушують туристичний бізнес диверсифікуватися та впроваджувати нові підходи і формати ведення. Тому на ринку туристичних послуг України, став активно популяризуватися такий вид атракції як глемпінг. Термін «glamping» означає комфортний відпочинок. Він приходить на зміну давно відомому нам і популярному кемпінгу.

Перші намети зі зручностями з'явилися у Великобританії і звідти поширилися по всьому світу. В Україні такий формат відпочинку доволі новий, проте активно та успішно розвивається. Так, перший глемпінг-проект реалізовано в Сколівському районі, Львівської області. Для будівництва глемпінгу тут було обрано мальовничу гірсько-лісову територію поблизу НПП «Сколівські Бескиди» та фортеці Тустань, на висоті 900 м н.р.м. Основними архітектурними формами глемпінгу стали індійські тіпі та напівсферичні будиночки. Цікавим був і рекламний підхід щодо популяризації такого виду відпочинку, зокрема, туристам пропонували придбати «квиток на єднання з природою» [2].

Зацікавленість у глемпінгах особливо зросла під час пандемії. Так, під дією карантинних обмежень у 2020 р., їх кількість стала стрімко збільшуватись по всій Україні. Сьогодні нараховується більше 20 таких кемпінгів у люксовому варіанті. В Івано-Франківській області діє 3 глемпінги.

Глемпінги стають альтернативою готелям та є дружніми до природи: будуються з екологічних матеріалів, впроваджують «зелені» технології, що допомагають зберігати природні ресурси, самостійно виробляють енергію тощо.

Відпочинок у глемпінгу обов'язково передбачає наявність: туалету та ванної кімнати з гарячою водою, ліжка з постільною білизною, світла, розетки, Wi-Fi, меблів, кухні, сервісу та харчування.

За формою конструкція глемпу може бути в різноманітних варіаціях, в залежності від фантазії власника та природного ландшафту локації. Класичними є сферичні будівлі, схожі на бульбашки. У лісах будують легкі пересувні котеджі, а от у горах - футуристичні прозорі капсули тощо.

Незважаючи на малу схожість глемпінгу з наметом, ключовими залишаються такі фактори як: усамітнення з природою, відпочинок від міського шуму, чисте повітря, зоряне небо, яке важко побачити в мегаполісі.

В рамках проекту розвитку екотуризму в Україні, Національним природним парком «Гуцульщина» було розроблено концепцію будівництва глемпінг-локації «Дивокрай». Вона передбачає будівництво глемпінгу на території Старокутського ПНДВ НПП «Гуцульщина», зокрема, довкола Науково-дослідного розсадника та «Пасіки Святого Миколая». Зазначена місцевість вирізняється мальовничими природними ландшафтами. Поруч розташовані цікаві рекреаційні об'єкти Парку, ліс, ставки. На відстані 5 км розташоване м. Косів - столиця гуцульського ремесла, тут же є можливість піднятися на невеликі гірські вершини, помилуватись каскадами гірської річки, відвідати музеї, гуцульські святині [1, с. 120].

Площа території, що запланована під забудову, складає 1.3 га. За проектом передбачено спорудження, на двох окремих ділянках, п'яти літніх наметів, місткістю 4-6 осіб та п'яти цілорічних купольних будиночків, місткістю 2-4 особи. Окрім комфортабельних глемпів, локація буде облаштована зоною барбекю та рекреації, дитячим ігровим майданчиком, зоною екоосвіти та охорони природи. Остання включатиме мультимедійний екопростір під

відкритим небом, інтерактивні екостенди та дитячу інтерактивну екокімнату.

Будівництво ексклюзивного продукту – глемпінг-локації «Дивокрай», сприятиме популяризації дружнього до природи (eco-friendly) туризму, збільшить відвідуваність території та дозволить залучити новий сегмент рекреантів, дасть змогу суттєво розширити сферу платних послуг установи, тим самим, в значній мірі, збільшити кількість надходжень.

Реалізація зазначеного проєкту також підвищить ефективність використання рекреаційно-туристичного потенціалу НПП «Гуцульщина», зокрема, через розвиток супутніх послуг: відвідування рекреаційних об'єктів, еколого-пізнавальних стежок парку, кінного туризму, продажу сувенірної продукції тощо. Окрім цього, неабиякими є соціальні переваги для місцевої громади, а саме, йдеться про створення додаткових робочих місць, збільшення надходжень до місцевого бюджету та підвищення попиту на локальну продукцію.

Мода на екологічний відпочинок, єднання з природою у затишних міні готелях, особливо популярна серед шанувальників йоги, учасників тренінгів з трансформації, семінарів з тимбилдінгу та ін. Таким чином, будівництво глемпінгу на території НПП «Гуцульщина» та пропагування такого виду відпочинку, дасть змогу позиціонувати себе в якості своєрідної ретритної платформи, а дана ніша на туристичному ринку сьогодні є затребуваною та не заповненою. Підводячи підсумки, варто зазначити, що впровадження концепції з будівництва глемпів є економічно вигідними, а низькі експлуатаційні витрати та активний інтерес до екотуризму, сприяють досить швидкому поверненню інвестицій.

Література:

1. Національний природний парк «Гуцульщина». Монографія / За редакцією В.В. Пророчука, Ю.П. Стефурака, В.П. Брусак, Л.М. Держипільського. – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2013. – 408 с.

2. На території парку Сколівські бескиди відкриють кемпінг. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://varianty.lviv.ua/88040-na-terytorii-parku-skolivski-beskydy-vidkryiut-kempinh>

Наталія ДНІСТРЯНСЬКА

Національний університет «Львівська Політехніка»

ЕТНІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Туристична галузь України, розвиток якої потребує соціально-політичної стабільності, на сьогодні опинилася в складній ситуації, що спочатку було пов'язано з поширенням COVID-19, а згодом – з масштабною збройною агресією Росії проти України. Це найбільше стосується виїзного туризму з огляду на різні обмеження, спричинені карантинном та воєнним станом. Через такі несприятливі чинники для стабілізації галузі важливо шукати нові можливості розвитку внутрішнього туризму і в'їзного закордонного. В цьому контексті одним з резервів розвитку туризму України в умовах соціально-політичних ризиків може стати активізація етнічного туризму, включаючи й етнографічний, який базується на використанні в туристичній діяльності культурних ресурсів різних народів та залучення атрактивно-значущих елементів традиційної культури й побуту етнографічних груп якогось одного етносу, як от карпатських етнографічних груп українського народу. Розвиток цього виду туризму можна ефективно поєднувати з іншими видами туристичної діяльності, що може сприяти практичній реалізації різних проєктів, забезпечуючи туристичній галузі додаткові можливості в умовах соціально-політичних ризиків.

Перспективність розвитку етнічного туризму в Україні, і у Львівській області зокрема, зумовлена тим, що з огляду на багату етнічну історію у нашій державі зосереджено різноманітні культурні надбання етнографічних груп українського народу та таких етнічних

груп, як поляки, євреї, німці, вірмени та деякі ін. Але подальший розвиток етнічного туризму потребує конкретизації деяких концептуально-методологічних положень, розширення відповідної туристичної інфраструктури та кращого рекламно-інформаційного забезпечення.

Дискусійні підходи до розуміння сутності етнічного туризму вже достатньо добре відображені в науковій літературі. Зокрема, О. Дутчак детально розкрила зарубіжний досвід трактування поняття «етнічний туризм» [2, с. 318-322], який засвідчує, що у багатьох країнах під етнічним туризмом переважно розуміють знайомство з життям і побутом малих народів, більшість яких перебувають на племінному рівні, що пов'язано з особливостями розуміння в цих країнах понять «етнічність, етнос». В Україні поняття етнічного стосується життєдіяльності всіх етнічних спільнот, і малих і великих, у тому числі й тих, які уже є на національному рівні, а відповідно поняття етнічного туризму в нашій державі має всі підстави розглядатися ширше. Саме таке розуміння етнічного туризму розкрито в працях низки українських фахівців. Так, А. Голод та О. Мисяк розглядають етнічний туризм як «один із різновидів культурного туризму, що пов'язаний із ознайомленням з традиційними культурно-побутовими особливостями життя населення дестинацій. У такому сенсі складовими етнічного туризму можуть бути етнографічний, релігійно-пізнавальний, ностальгійний, агротуризм та ін.» [1, с. 86]. Таке означення логічно розкриває основну сутність етнічного туризму. Потребує лише конкретизації співвідношення релігійного та етнічного туризму, бо не всі ресурси релігійного туризму мають чітко виражений етнічний характер. Так, якщо сакральні об'єкти іудаїзму можна однозначно ототожнювати з єврейським етносом і використовувати в етнічному туризмі, то, скажімо, сакральні об'єкти католицької церкви вже не можна чітко ідентифікувати.

Так само потребує певної конкретизація визначення мети поїздок в процесі реалізації етнотурів. В цьому контексті етнічний туризм часто неправомірно звужують до відвідувань туристами місць свого історичного проживання, тобто до ностальгійних мотивів, які справді є суттєвими, та аж ніяк не єдиними, адже здебільшого в організації етнічного туризму все ж вирішальними є пізнавальні мотиви. Іноді поняття етнічного й етнографічного туризму ототожнюють. Проте з огляду на семантику лексем «етнічний» та «етнографічний», зазначимо, що ці поняття є взаємопов'язані, однак їх все ж треба розрізняти, розглядаючи етнічний туризм як ширше поняття, яке стосується використання в туристичній діяльності культурних ресурсів різних народів (наприклад, у Львівській області традицій і етнічних українців, і етнічних поляків, і етнічних німців, і євреїв), а етнографічний туризм – як надання туристичних послуг на засадах залучення пам'яток традиційної культури і побуту етнографічних груп якогось одного народу (наприклад, таких карпатських етнографічних груп українського народу, як бойки, гуцули, лемки). Отже, етнографічний туризм є складовою етнічного туризму, який проте не вичерпується етнографічними аспектами, а може ґрунтуватися і на порівняльному пізнанні різних модерних національних культур.

З огляду на мету та структуру етнічного туризму для обґрунтування його перспектив та можливостей розвитку в певному регіоні важливо провести етногеографічне та етнографічне районування з виділенням в межах районів основних етнокультурних та етнографічних пам'яток, які можуть мати туристично-атрактивне значення.

Література:

1. Голод А. П., Мисяк О. М. Етнічний туризм в Карпатському регіоні: структурні особливості та проблеми розвитку // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. - 2015. Вип. 15(1). С. 85-87.
2. Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму: історіографія // Вісник Прикарпатського університету. Історія. - 2013. - Вип. 23-24. - С. 318-322.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Внутрішній туризм Львівської області має давню історію розвитку та характеризується усталеністю видів туристичної діяльності [1] з-поміж яких переважають туризм вихідного дня, гірський, історико-краєзнавчий, сільський, рекреаційний, екскурсійний, замковий, урботуризм тощо.

Переосмислення розвитку внутрішнього туризму області відбулося наприкінці 20-х років ХХІ ст. та було зумовлено початком адміністративно-територіальної реформи. Більшість новостворених об'єднаних територіальних громад (ОТГ), особливо сільських, означили туризм і рекреацію перспективними напрямками свого розвитку та залучення інвестицій [2]. Для окремих міських ОТГ, де функціонують значні туристично-рекреаційні комплекси, туризм й рекреація загалом означені громадоформуючими сферами господарства, які націлені на забезпечення їх збалансовано розвитку [3] в довготерміновій перспективі: Трускавецька ОТГ, Моршинська ОТГ, Славська ОТГ та ін.

«Коронавірусний холод» спричинив стагнацію виїзного туризму [5] і зумовив перегляд тенденцій розвитку внутрішнього туризму. Активізувався сільський і зелений туризм, особливо в гірських та передгірських ОТГ області, який відповідав санітарним нормам у час пандемії та був орієнтований на обслуговування туристів з високоурбанізованих регіонів України: Київська, Харківська, Дніпровська, Львівська агломерації тощо. Водночас зросло зацікавлення до рекреаційного і медичного туризму, особливо з метою реабілітації після захворювання на COVID-19, що вплинуло на функціонування цілісних туристично-рекреаційних комплексів (заповнення номерного фонду у «не сезон» зросло до 65-75%) та зумовило до формування окремих пакетів курортних послуг з наданням відповідних медичних послуг: «МЕД. Відновлення після COVID-19» («Лісова пісня», м. Трускавець), «Реабілітація після COVID-19» («Святий Шарбель», м. Моршин) та ін. [7].

Російсько-українська війна внесла жорсткі безпекові обмеження у розвиток внутрішнього туризму області. Зазнавши стагнації у перші місяці війни (лютий-квітень) з кінця весни – початку літа 2022 р. розпочинається відновлення туризму Львівщини із врахуванням сформованих реалій воєнного стану. Затребуваними на ринку стають 1-2 денні туристичні маршрути [6, 7], які охоплюють відвідування природних та історико-культурних об'єктів, що віддалені від головних транспортних артерій, урбанізованих територій, стратегічно-безпекових об'єктів тощо. Активне зацікавлення до внутрішнього туризму виявляють як мешканці області так і вимушено переміщені особи (ВПО). Це зумовлює суттєве розширення спектру туристичних маршрутів територією області, особливо одноденних екскурсійних, наприклад, туроператор «Відвідай» збільшив кількість таких маршрутів з 31 од. до 43 од. у 2022 р. [6]. В туризм залучаються нові історико-культурні та природо-географічні об'єкти: ландшафтні комплекси південного Опілля та Малого Полісся, карстові водойми «Сині вікна» (с. Ясенів), еко-ферми (с. Климець, с. Липники), сакральні споруди (Церква Св. Великомученика Євстахія, с. Стрілки; Церква Богоявлення, с. Кугаїв), історичні архітектурні комплекси поселень (с. Конопниця, с. Мшанець, с. Красів, смт Щирець) та ін. На фоні війни різко зросло зацікавлення екскурсантів до відвідування місць національного спротиву на території області: г. Маківка, краївки у с. Розгірче, с. Басівка, с. Гавареччина тощо.

З початком воєнних дій санаторно-курортна сфера області перепрофілювалася на розміщення ВПО та надання послуг з реабілітації військових, волонтерів та ВПО: «Немирів» (смт Немирів), «Санаторій Великий Любін» (смт Великий Любін), «Центр медичної реабілітації та санаторного лікування «Трускавецький»», «Алмаз», «Женева» (м. Трускавець), «Дністер», «Перлина Прикарпаття» (м. Моршин), «Джерельний» (с. Модричі) та ін. [4].

Подальший розвиток внутрішнього туризму області вбачається у розширенні спектру 1-2 денних екскурсійних маршрутів за рахунок залучення до них нових природо-географічних об'єктів перш за все Передкарпаття, Малого Полісся, Розточчя, які наразі обмежено представлені у туристичних маршрутах області та залучення в маршрути об'єктів життя й діяльності провідних історико-культурних, мистецьких, політичних постатей області: композитори — Б. Вахнянин (м. Стрий, м. Львів), Є. Козак (с. Колодне, м. Львів), М. Колесса (м. Самбір, м. Львів), О. Нижанківський (м. Стрий) та ін.; художники та скульптури — К. Устиянович (с. Вовків, с. Довге), М. Дзиндра (сmt Брюховичі), І. Труш (м. Львів) та ін.; громадські діячі — Є. Коновелець (с. Зашків), С. Бандера (с. Воля-Задеревацька, м. Стрий, м. Дубляни, м. Львів) та ін.

Література:

1. Білецький М., Котик Л. Карпатсько-Подільський рекреаційний район України: сучасний стан і перспективи розвитку / Туристичні послуги на світовому ринку як фактор розвитку міжнародного туризму : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. — Львів : ЛІЕТ, 2018. — С. 244-255.
2. Білецький М., Котик Л. Туризм як інноваційний вектор розвитку господарства Львівської області // Сучасні проблеми розвитку туризму в Україні : зб. матер. міжнар. наук. практ. конф. — Львів : Галич-Прес, 2019. — С. 77-87.
3. Божук Т. Туристичні об'єкти України: оціночні судження і спроби популяризації / Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. — Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. — С. 201-214.
4. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>.
5. Котик Л.І. Виклики туризму Львівської області в умовах «коронавірусного холоду» // Соціально-гуманітарний вісник : зб. наук. праць. — Вип. 35. — Харків : Новий курс, 2020. — С. 141-142.
6. Туроператор «Відвідай». URL: <https://vidviday.ua>
7. Управління туризму та курортів ЛОД. URL: https://old.loda.gov.ua/turyzm_na_lvivshchyni

Тарас ГРИНЧИШИН

Культурно-інформаційний центр «Сокіл», Народний дім м. Бібрка

ЗАПОВІДНІ ОБ'ЄКТИ І ПАМ'ЯТКИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА БІБРЕЧЧИНІ

Місто Бібрка – давнє (перша згадка – 1211 рік), проте одне із 20 найменших міст України (налічує до 4 тис. мешканців). Бібрська міська територіальна громада попри означення «міська» у назві, має переважно сільський характер – у її складі, окрім центру та сmt (містечка) Нові Стрілища ще 44 сільські населені пункти.

Одним із найважливіших векторів розвитку громади є туризм та рекреація. Цьому сприяє близькість до обласного центру (30 км), знаходження на важливому автошляху Н09 (Львів–Івано-Франківськ–Мукачево), різноманітність, відносна малопорушеність та мальовничість ландшафту, багатство об'єктів природної і культурної спадщини. Останні, однак, ще слід належно пізнати.

Річ у тім, що шлях формування Бібрської МТГ є доволі нетиповим: її більша північна частина до адміністративної реформи 2015–2020 років становила західну половину колишнього Перемишлянського району, що нині повністю увійшов у склад новоствореного Львівського. Натомість менша південна доти належала до колишнього Жидачівського району (більшість території якого тепер включено до значно розширеного Стрийського). Тут у 2015 р. встигла постати самостійна Новострілищанська ОТГ з 11 населених пунктів, яку, проте, разом із ще п'ятьма сусідніми селами у 2000 р. було долучено до вже сформованої Бібрської

громади. Така різноманітність походження зумовила те, що посадовці із центру громади менш ознайомлені із новоприсланими територіями та їхніми привабами, що, проте, становлять значний культурний та туристичний інтерес [2].

Задля уточнення розрізненої інформації було проведено звірку даних із різних друкованих та онлайн публікацій з оригіналами розпорядчих документів 1963–1995 років загальнодержавного та обласного рівня. Цю роботу майже завершено і уточнені переліки незабаром буде опубліковано на електронних ресурсах громади, проте вже зараз можна підбити певні підсумки.

Найбагатшою є архітектурна спадщина громади. Серед пам'яток архітектури є сім національного значення: замок, руїни оборонної вежі та колишній костел у с. Свірж, костел у м. Бібрка, оборонна вежа у с. П'ятничани, дерев'яна церква у с. Волощина, дерев'яна дзвіниця у с. Глібовичі.

Пам'яток архітектури місцевого значення налічується 59. Із них 38 у м. Бібрка, у т. ч. муровані церква, каплиця, каплиця-усипальня, давня школа, лікарня, аптека, адмінбудівля, колишні пошта, друкарня, будинок товариства «Сокіл», плебанія, садиба та 26 житлових будинків, 19 з яких складають єдиний ансамбль забудови головної площі міста (ще 7 суміжних будівель втратили статус пам'ятки після ретельнішого обстеження).

Решта пам'яток знаходяться у довоколишніх населених пунктах. Це муровані храми у селах Бертишів, Великі Глібовичі, Глібовичі, Лани, Любешка, Підгородище, Підмонастир, Під'ярків (про нього див. нижче), Романів, Свірж, Стоки та Стрілки, дерев'яні церкви у Квітневому (колишні Жабокруки), Лопушній, Орішківцях та Селиськах, школи у Підгородищі, Романові та Селиськах, народний дім у Глібовичах і читальня у Під'яркові [5].

Окрім того, ще низка будівель в громаді, таких, зокрема, як решта дерев'яних церков (усього їх тут 10), колишній костел у Соколівці та інші, вартує уваги й отримання охоронного статусу в майбутньому, а деякі з них вже потрапили в категорію «щойно виявлені об'єкти культурної спадщини» та запропоновані до внесення до Переліку об'єктів культурної спадщини [1].

На жаль, чимало пам'яток архітектури, а передусім – сакральних споруд, статус яких не передбачає проведення у них інших робіт, окрім реставрації, натомість вже зазнали нефахово проведеного ремонту і різних «доповнень», а в окремих випадках – значної перебудови. Найбільш яскравим і свіжим прикладом є проведена у 2021–2022 роках зусиллями однієї з місцевих релігійних громад реконструкція каплички на пагорбі у м. Бібрка, середини XIX ст., що «пам'ятала» ще відвідини Івана Франка та Уляни Кравченко і навіть не є власністю цієї громади, а знаходиться на балансі міської ради. Найбільш прикро, що місцеві люди, які займаються подібними «покращеннями», зазвичай щиро й непохитно переконані у доцільності саме такого вкладення своїх зусиль та немалих коштів.

Водночас, найбільш контроверсійною, зокрема з огляду на сьогоднішній день, є категорія пам'яток історії. Усього таких виявлено 16 – усі, окрім однієї, місцевого значення. Цікавість становлять пам'ятники на честь скасування панщини у смт Нові Стрілища, селах Підгородище та Під'ярків, пам'ятник тверезості у Підгородищі, будинки, де проживали чи бували видатні українські діячі у Вільхівці, Романові та Суходолі. Натомість, решта це поховання часів 2-ї світової війни й повоєнних років та відповідні радянські пам'ятники (Бібрка, Глібовичі, Н. Стрілища, Репехів, Романів, Свірж) [5], частина з яких тепер, ймовірно, підпаде під процеси деколонізації. І навпаки, чимало місць дійсно української історичної пам'яті хоча вже відомі, але, на жаль, досі ще не отримали належного статусу.

Схожа ситуація з пам'ятками монументального мистецтва, їх (місцевого значення) було вісім. Три пам'ятники комуністичним діячам у м. Бібрка вже зникли, тож зараз цей статус мають лише пам'ятники Тарасові Шевченку у смт Нові Стрілища, селах Баківці, Лани і Соколівка та Іванові Франку у с. Романів [5].

Серед уже відкритих і досліджених пам'яток археології, які вже отримали відповідний статус місцевого значення (усіх 15), є поселення давньоруського часу й черняхівської культури поблизу сіл Кологори (3), П'ятничани, Свірж, Сенів (4), Соколівка (3) та

давньоруські городища біля сіл Мостище і Підгородище (2) [5].

Серед об'єктів природно-заповідного фонду (усі вони – місцевого значення) є два ландшафтні заказники («Романівський» і «Свірзький»), парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва XIX ст. у м. Бібрка та чотири ботанічні пам'ятки природи (три з яких знаходяться у с. Свірж та ще одна – у с. Репехів, усі – вікові дерева) [6].

Трохи арифметики: Бібрська МТГ є однією із 73 ОТГ Львівської області (1,37%), при цьому її площа становить 433,9 кв. км – 1.99% площі області (21 831.97 кв. км), тобто в 1,45 рази перевищує середній розмір громади в області. Число об'єктів ПЗФ на території громади (7) становить 1,73% усіх об'єктів ПЗФ на Львівщині (404), а їхня сумарна площа (934,55 га) лише 0,54% площі усього ПЗФ області (173 577,81 га). Отож, якщо в області його об'єкти сукупно займають 7,95% загальної її площі, то на території громади – лише 2,15% (площу обох місцевих заказників, до речі, у 1997 р. було дещо зменшено порівняно з початковою).

Тобто, якщо за числом об'єктів ПЗФ Бібрська громада є типовим «середнячком», то за їхньою величиною відверто «пасе задніх». Відтак, зважаючи на багатство й збереженість ландшафтів громади та задекларований рекреаційний напрямок її розвитку, актуальним виглядає створення на її території ще хоча б одного, достатньо великого за площею (принаймні близько 2,5 тис. га – для доведення до середньообласного показника, або й значно більше) об'єкту ПЗФ – наприклад, регіонального ландшафтного парку.

Окремо слід зазначити, що в довідкових електронних ресурсах, на які нині орієнтуються більшість відвідувачів – гостей громади, існують непоодинокі помилки та непорозуміння: Трапляються вони, на жаль, і в офіційних документах.

Так, згадану вище дерев'яну дзвіницю – пам'ятку архітектури національного значення (охоронний № 469) у с. Глібовичі (колишня назва – Свірзькі Глібовичі), деякі популярні ресурси, повторюючи помилку в одному з офіційних джерел [3, 5], відносять до більш відомого с. Великі Глібовичі, де, звісно, теж є дзвіниця. Подібно у с. Лани в усіх переліках зазначено дерев'яний храм 1725 р. побудови, проте він був, ймовірно, лише попередником нинішнього мурованого з 1818 р. Потребує докладнішого з'ясування ситуація у с. Під'ярків, де давній храм згорів ще на початку XX ст., пізніше, облаштовану у пристосованій споруді церкву було розібрано у 1990-х, а з давнини залишилася лише мурована дзвіниця. Непоодинокі теж випадки, коли давня назва храму, зазначена в пам'яткоохоронній документації, не відповідає відомій широкому загалу його нинішній посвяті (титулуванню) [5].

Досі жодним чином не ознаковано три об'єкти ПЗФ у с. Свірж (вікові дуби, липи та ясен), тож зацікавленому відвідувачу доводиться вгадувати поміж багатьох гарних великих дерев різних видів, що оточують територію місцевого замку. Парк Чайковських у м. Бібрка ознаковано, проте знаходиться він на південній околиці міста, натомість у нарисі про цей парк у «Вікіпедії» [4] координати та фотографії вказують на два сквери у центральній частині міста.

Усі ці та інші недоліки інформування про об'єкти природної та культурної спадщини громади, що викликають значне зацікавлення, передбачено виправити за підсумками нашої нинішньої роботи. Також її результати буде передано колегам із відповідних підрозділів обласного органу державної влади. Сподіваємось, це матиме наслідком не лише усунення помилок в документації, а й більш об'єктивне інформування потенційних туристів та екскурсантів, що відвідають територію громади.

Література:

1. Історико-архітектурний опорний план м. Бібрка. Основне креслення. М 1:5000 / Розроблено ПП «Белзький мур», 2020.
2. Історичні та культурні об'єкти // Бібрська міська рада: офіційний сайт. URL: <http://www.bibrka-rada.gov.ua/pro-misto/istorychni-ta-kulturni-obyekty.html> (дата звернення: 01.10.2022).
3. Пам'ятки архітектури Перемишлянського району // Вікіпедія. URL: <https://bit.ly/3TYLYYx> (дата звернення: 01.10.2022).
4. Парк XIX століття (Перемишлянський район) // Вікіпедія. URL: <https://bit.ly/3MSQryF>

(дата звернення: 01.10.2022).

5. Перелік пам'яток Львівської області // Вікімедіа Україна: блог громадської організації. URL: <https://blog.wikimedia.org.ua/2012/09/11/lviv-2> (дата звернення: 01.10.2022).
6. Території та об'єкти природно-заповідного фонду // Львівська обласна військова адміністрація. URL: <https://loda.gov.ua/useful-info/34860?authorId=17111> (дата звернення: 01.10.2022).

Світлана НОВИЦЬКА, Любов ЯНКОВСЬКА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ В РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Ресурси поверхневих вод Тернопільської області представлені річками, озерами, водосховищами, які є придатними для відпочинку населення на всій своїй протяжності, або частково. Вони прикрашають ландшафт, створюють сприятливий мікроклімат, дозволяють відпочиваючим займатись водним спортом, катанням на човнах і інших моторних і безмоторних засобах, рибалкою, пляжно-купальним відпочинком.

Основними видами рекреаційної діяльності на водоймах Тернопільської області є купання і сонячні ванни, рибалка, відпочинок на узбережжях, катання на човнах. Сприятливий для цих цілей період починається практично на усіх водоймах області на початку червня і закінчується наприкінці серпня. Для водно-спортивної рекреації сприятливий період триває з квітня по жовтень.

Основу гідромережі Тернопільської області складають річки, яких налічується близько 2400, при чому переважна більшість – це річки з довжиною менше 10 кілометрів (лише 120 річок області мають довжину більше 10 км). Частка малих і найменших річок в загальній кількості водотоків складає 98,5 % [179]. Річки належать до двох басейнів: басейну Дністра, який займає 82 % території, і басейну Прип'яті – 18 %. Більшість річок безпосередньої рекреаційної ролі не відіграють, але вони надають різноманітності і мальовничості ландшафту і, за певних умов (наприклад, чистота води, впорядкування пляжів), можуть вабити до себе рекреантів.

Великих природних озер на території Тернопільської області немає, маленькі (площею у десятки і сотні квадратних метрів) є в багатьох місцях. Майже всі вони карстового походження. Озера Тернопільщини не придатні для пляжно-купального відпочинку, але є цікавими для наукової і пізнавальної рекреації.

Оскільки на Тернопільщині природних озер мало і вони невеликі, то зарегулювання течій річок в будь-яких їх частинах дає можливість більш повного використання водних рекреаційних ресурсів. Великого значення набуває освоєння багатих рекреаційно-оздоровчих ресурсів штучно створених водойм – водосховищ і ставків, особливо тих, що знаходяться у населених пунктах зі сприятливими для відпочинку умовами, за рахунок чого зростає їх рекреаційна ємність у результаті збільшення довжини берегової лінії і площі акваторії, зменшується сухість повітря, знижується спека, покращується психоемоційний стан рекреанта. Яскравим прикладом може послужити Тернопільське водосховище, як складова РЛП “Загребелля”, яке у літній період служить головним місцем масового короткотривалого відпочинку місцевого населення. Також наявність значних за площею водосховищ створює умови для розвитку спортивних видів рекреаційної діяльності: гребля, парусний спорт, водний туризм. В басейнах річок розташовано 886 ставків і 26 водосховищ, що свідчить про інтенсивне зарегулювання річкового стоку. Їх площа складає 8370 га. Рекреаційний потенціал ставків є досить низьким, оскільки більшість з них мають глибину 0,5-1,5 м, зарослі рослинністю і заболочені, їх береги не пристосовані до розвитку масової рекреації (зокрема купання та прийняття сонячних ванн), але мальовничі береги ваблять рекреанта на пікніки,

глибші ставки використовуються для рибної ловлі. Найбільше штучних водойм розташовано в басейні р. Серет, загальною площею понад 1320 га. [1].

Для деяких водосховищ характерні заболочені береги, непридатні для масового відпочинку, тому у районі водосховищ доцільно проводити організацію ландшафту для масового пляжно-купального відпочинку, веслування на човнах, водних видів спорту, а взимку для віндсерфінгу [2]. Температура води водосховищ в межах Тернопільської області коливається від 15⁰С в травні, до +20 - +22⁰С в липні і +17 - +19⁰С в серпні. За температурним режимом їх можна віднести до прохолодних і теплуватих, а за температурним режимом і тривалістю купального сезону (90-100 днів) – до водойм з доброю оцінкою. На водосховищах, призначених для водозабезпечення міст, можливі практично більшість видів відпочинку (гребля, вітрильний спорт, рибальство тощо), однак при обов'язковій умові належного санітарно-технічного устаткування закладів і зон відпочинку і строгому дотриманні правил користування цими водоймами з метою збереження якості води.

У Тернопільській області зосереджені також значні запаси лікувальних вод. Води без специфічних компонентів зосереджені в Борщівському і Теребовлянському районах. До них належать гідрокарбонатно-сульфатно-хлоридно-натрієві, сульфатно-кальцієві і сульфатно-натрієво-кальцієві, гідрокарбонатно-хлоридні натрієві, сульфатно-хлоридні натрієві. Запаси сульфідних вод приурочені до центральної частини: на ділянках Конопківка-Настасів та Сороцьке-Козівка. Води типу “Нафтуса” і “Друскінінкай” зосереджені в районі смт Гусятин і використовуються для санаторно-курортного лікування хворих на захворювання нирок і сечовивідних шляхів. Також в межах Тернопільської області є бромні (с. Сороки Буцацького району) і кремністі води, а також розсоли хлоридні натрієві, що застосовуються для лікування хвороб опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи, серцево-судинних захворювань. Гідромінеральні ресурси Тернопільської області можна вважати умовно сприятливими для санаторно-курортного лікування [3].

Водні ресурси Тернопільської області є сприятливими для розвитку всіх функціональних типів рекреації – лікувально-оздоровчої, оздоровчо-спортивної, спортивно-туристської, пізнавальної, любительської.

Література:

1. Новицька С.Р. Водні рекреаційні ресурси: еколого-географічний аналіз і оцінювання // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія.– Тернопіль: Видавн. відділ ТНПУ, 2007. - №1 –С. 158-167.
2. Питуляк М.Р. Сучасний стан та оптимізація рекреаційних функцій ландшафтно-рекреаційних областей і районів Тернопільщини // Український географічний журнал. – Київ: “Академперіодика”, 1999. - № 3 (27) – С. 37-38.
3. Царик Л., Чернюк Г. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки та аналізу (на прикладі Тернопільської області) - Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. - 188 с.

Любов АЛЬТГАЙМ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ЕКСКУРСІЙНІ МАРШРУТИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЇХ ФОРМУВАННЯ

До початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну нараховувалось понад 2,7 млн. осіб, які мають інвалідність, серед них понад 222,3 тис. осіб із I групою інвалідності, 900,8 тис. осіб із II групою інвалідності, 1416 тис. осіб із III групою інвалідності та понад 163,9 тис. дітей з інвалідністю.[3] Щороку 3 грудня разом із світовою спільнотою Україна відзначає день людей з інвалідністю. Разом із нами живуть люди, фізичні можливості яких обмежені. Це ті, хто із певних причин не може повноцінно забезпечувати себе, доглядати за собою. Інвалідність може бути вродженою і набутою внаслідок травм, інфекцій, тощо. Із

перших днів повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, під обстріли та авіаудари потрапляють як військові, так і цивільні громадяни у різних регіонах держави. Кожного дня кількість людей, які зазнали поранень, збільшується. Для багатьох українців наслідки втрати здоров'я від дій російської армії мають безповоротний характер, вони отримують інвалідність і їх кількість, на жаль, щодня зростає. Тому важливо вже сьогодні розробляти програми і заходи їх відновлення до повноцінного життя. Особливо потреба у цьому відчувається зараз, коли наша країна переживає найважчий період свого існування – війну і агресію російських окупантів.[2] Україна, як і всі цивілізовані країни із високою культурою людських відносин, до таких людей ставиться із особливою увагою. Ці люди не називають себе інвалідами, вони не вимагають до себе жалю, для них важливо лише елементарне – можливість повноцінно жити, бути у суспільстві, самореалізуватися, мати доступ до гідної освіти і робочих місць. Тому потрібно не обмежуватись лише проведенням Міжнародного дня людей із особливими потребами спрямованого на привернення уваги до проблем цієї категорії суспільства, а захистом їх гідності, прав та благополуччя. Цей день має стати днем підведення підсумків зробленого, аналіз фактичного становища людей із особливими потребами у суспільстві і визначення планів щодо поліпшення їх життєвого рівня. Потрібно проводити активну роботу із їх реабілітації та всесторонньої підтримки їх соціалізації і повернення до активного повноцінного життя максимально, на скільки це можливо. Разом із системи медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання їм допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму, для досягнення і підтримання ними соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та їх суспільної інтеграції, загалом, а також забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення, для них потрібно продумати і розробити програми для можливості повноцінного активного відпочинку. Саме розробка, формування і адаптація вже діючих екскурсійних маршрутів під особливі потреби цих людей і дасть їм можливість відвідати цікаві місця, побачити їх і почути цікаві розповіді екскурсуючих, відчути себе повносправними і отримати натхнення жити, працювати і творити не зважаючи ні на що.[1]

Потрібно відмітити, що із року в рік зростає кількість і якість медичних та освітніх послуг, які надаються дітям із особливими потребами. Постійно впроваджуються нові методики, розробляються індивідуальні програми реабілітації, застосовується нове обладнання, підвищується кваліфікація персоналу, періодично проводяться певні заходи оздоровчого, корекційного та пізнавального спектру, але майже не приділяється увага ще одному важливому моменту для повернення їх до активного життя – їх дозвіллію і якісному відпочинку. Адже всі ми розуміємо, що громадяни із обмеженими фізичними можливостями потребують особливої уваги. Для них мають бути створені такі умови, які дають змогу відчувати себе рівними серед рівних. Адже саме ставлення до таких людей визначає ступінь цивілізованості суспільства. Захищаючи гідність таких особливих людей, ми захищаємо своє людське обличчя.

Практика показує, що вони можуть бути і стають повноцінними і високо ефективними членами суспільства, відмінними фахівцями, соціально-активними людьми, які надихають багатьох, а також і абсолютно здорових членів нашого суспільства. Тому усунення бар'єрів на шляху до самореалізації осіб із особливими потребами, не тільки гарантування доступу до освіти і робочих місць, на сьогодні, має бути одним із пріоритетних напрямів соціальної політики України, але і надання їм можливості подорожувати. А для цього у дуже близькому майбутньому потрібно передбачити, щоб такі люди змогли отримати доступ до будівель без використання сходів, отримати доступ до рампи на пляжі, повноцінно відпочивати без страху дискримінації, отримати доступ до всіх туристичних та екскурсійних послуг із зручним використанням різних способів пересування на екскурсійних маршрутах.

Поки що наша держава взяла на себе і виконує конкретні зобов'язання щодо цих людей відносно матеріального забезпечення, створює для них необхідні правові, соціально-побутові

умови життя, надає ряд пільг, але ще вона конституційно гарантує рівні з іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства. Тому і сфера туристичних та екскурсійних послуг має бути для них доступною на одному рівні. Така увага держави та милосердя, толерантність кожного із нас допоможуть спростити життя людей із особливими потребами, створити майбутнє, де б люди не були виключені із соціуму із-за проблем зі здоров'ям.

Література:

1. Альтгайм Л.Б. Організація екскурсійних послуг, Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. 204 с.
2. Любов Альтгайм. Роль екскурсійних послуг у донесенні ціннісних орієнтирів. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 травня 2022 року, м. Тернопіль, Вектор, 2022. С. 151-155.
3. URL: <https://guide.diia.gov.ua/thematic-area/sotsialnyi-zakhyst> (дата звернення: 20.02.2022)

Богдан РАДЧЕНКО

Харківський національний університет імені Василя Каразіна

ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙ ЯК ЗАСІБ ІНКЛЮЗІЇ

Тривалий час традиційна система туризму була орієнтована на відвідувачів, які відповідають певним «вимогам», які здатні подорожувати за загальною для всіх програмою. Як наслідок, люди із обмеженими можливостями здоров'я і з особливими потребами практично не мали можливості й умов брати участь у туристичному процесі. Саме інклюзивний туризм допоміг вирішити цю проблему. Наразі проблема забезпечення людей із особливими потребами туристичними послугами є однією з найактуальніших у сучасній Україні.

Саме інклюзивний туризм надає всім людям рівні можливості для безпечного, комфортного, автономного та стандартизованого розвитку всіх дій, які складають туристичну діяльність, а також намагається досягти економічної прибутковості, прагнучи принести користь як звичайній людині, так і людині з обмеженими можливостями. Таким чином, інклюзивний туризм – це «сукупність заходів, послуг і туристичних продуктів, які дозволяють насолоджуватися ними всім, незалежно від фізичних можливостей людини» [3].

Звісно, що інклюзивний туризм потребує додаткових засобів, які його уможливають, серед яких – технічні засоби.

Насамперед, для безпечного та зручного знаходження людей із обмеженими можливостями здоров'я в туристичних закладах необхідно забезпечити фізичну доступність як самих будівель, так і всіх приміщень: безперешкодний в'їзд на візку та підйом на будь-який поверх; комфорт при відвідуванні санітарних зон; своєчасне інформування про важливі події та заходи. Вирішенню цих завдань сприяє застосування різних технічних пристроїв, наприклад: знаки доступності (інформують про те, що будівля пристосована для людей з обмеженими можливостями), знаки попередження (повідомляють про те, що на дорозі можуть виникнути різні перешкоди, наприклад, скляні двері, вузькі проходи, сходи), протиковзні покриття (знижують ризик отримання травм під час пересування по слизьких поверхнях), кнопка виклику помічника, автоматичні двері, звукові маяки та навігаційні системи (дають можливість слабоворим і незрячим людям отримати важливу звукову інформацію, дозволяють оперативно визначити своє місцезнаходження та напрямок для подальшого руху), тактильна плитка та направляючі елементи (допомагають людям з порушеним зором швидко орієнтуватися, дізнаватися про перешкоди).

Інфокіоски, стійки реєстрації, місця продажу квитків мають бути чітко позначені та розташовані якомога ближче до входу в будівлю. Крім того, біля них має бути достатньо місця

для людей із обмеженнями мобільності. Оголошення інформації мають бути у двох варіантах: візуальному (текст на великих цифрових табло або екранах) та звуковому (вимовлятися голосом диктора).

Новітніми технічними засобами є, наприклад, інформаційний термінал. Він призначений для отримання довідкової інформації, відображає інтерактивний план будівлі та шляхи руху. Адаптується під конкретні вимоги користувача, наприклад, слабозорі можуть змінити розмір шрифту та його колір, а ті, що мають порушення опорно-рухового апарату – перемістити управління терміналом на зручну висоту. При підключенні інформаційної (індукційної) системи терміналом можуть користуватися люди, що погано чують, отримуючи звукову інформацію безпосередньо на слухові апарати або кохлеарні імпланти.

Для людей, які погано бачать, чують або мають обмежені можливості у пересуванні, важливими є аудіогіди, як-от додаток «Аудіогід по Києву», де можливо обрати локацію та прослухати про неї екскурсійну інформацію [1]. Український туроператор «Аккорд-тур» має всі пристосування для використання аудіогідів – портативні радіоприймачі з навушниками, які передають мовлення гіда. Використовуючи аудіогіди, людина з вадами слуху може отримувати звукову інформацію безпосередньо на слухові апарати, а ще – у неї з'являється додатковий простір, не обов'язково ходити слідом за екскурсоводом, щоб почути інформацію. Часто це важливо і для людей, які пересуваються на візках і можуть не встигати рухатися за групою.

Для людей із повною втратою слуху, але навичками читання, важливими є програми розпізнавання усного мовлення та перетворення його у письмовий текст. Завдяки таким програмам для людей стають доступними послуги екскурсовода, а також інших послуг у сфері обслуговування тощо. Наприклад, Google Docs – проста функція голосового введення, яка перетворює голосові повідомлення у текст [2]. Ця функція також доступна в Google Slide, що дозволяє вводити текст у слайди голосом. Особливості цієї програми полягають у тому, що працювати з файлом можуть кілька людей одночасно, це безкоштовний продукт, автоматичне збереження тексту та можливість одразу ж відредагувати матеріал. Мінуси: повільне розшифрування, сервіс розпізнає не всі слова, потрібне чітке диктування, щоб отримати якісний текст.

В якості рекомендації для об'єктів туризму, які не мають можливості взяти в штат людину, яка володіє мовою жестів або навчити окремих фахівців, необхідно забезпечити можливість відпочиваючим із порушенням слуху використовувати месенджери (Viber, WhatsApp) для комунікації з адміністраторами. Для цього відповідна табличка з номером контактного телефону розміщується у доступних місцях: на рецепції, сайті, чат-боті екскурсії.

Отже, можемо стверджувати, що можливостей для забезпечення екскурсій для людей із обмеженими можливостями на сьогодні є велика кількість, головне – це бажання екскурсоводів і туроператорів застосовувати у своїй роботі відповідні технічні засоби, та звісно матеріальне забезпечення для їх закупки і використання.

Література:

1. Аудіогід по Києву. URL: <https://oktv.ua/ua/audiogid-po-kievu-dlja-android-i-ios>.
2. Google Docs. URL: <https://www.google.com/docs/about/>
3. Inclusive Tourism. URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/inclusive-tourism/91284>.

ЕКСКУРСІЙНІ ОБ'ЄКТИ МІСТА МЕЛІТОПОЛЬ ДО ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА ЕКСКУРСІЙНИХ МАРШРУТАХ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

За останні довоєнні роки світової пандемії, все більшого розвитку набував внутрішній туризм та екскурсійні маршрути не тільки у великі міста, але і у маленькі містечка. Вони ставали все популярнішими серед туристів та екскурсантів. Одним із таких міст і є місто Мелітополь у Запорізькій області. Традиційно гостей цікавила інформація і легенди про походженням назви міста, про перші згадки та чому вважається черешневою столицею. Мелітополь розквітав так гостинно приймав своїх туристів. Однак на сьогодні це все зовсім не так, кінець розквіту міста, безтурботного життя мешканців, розвитку сфери туризму остаточно принесла зовсім не пандемія корона-вірусу, а війна, яку розпочала росія 24 лютого проти нашої держави. У перші ж дні війни місто та його околиці окуповано російською армією і саме із того трагічного дня квітуче місто Мелітополь зазнало і продовжує зазнавати руйнувань, терору і всього, що із собою несе «руський мір». Після перших вибухів і величезних стовпів димубільшість мешканців у перший день повномасштабного вторгнення вимушена покинути свою рідну домівку і місто, змінити свій статус на внутрішньо-переміщених осіб у межах України, або біженців закордоном. Але ми живемо надією на де окупацію цієї території, можливість повернення всіх у рідні домівки і віримо, що це станеться як найшвидше. Після визволення міста потрібно буде повертатися до мирного життя, розбудовувати і піднімати всі сфери діяльності і туристичну також. Тому формування методичної розробки екскурсійного маршруту містом Мелітополь та його околицями вже зараз є дуже на часі. Велику кількість напрацювань у цьому напрямку нами пророблено ще у довоєнний час, відібрано найбільш привабливі екскурсійні об'єкти і подано їх характеристику, і важливим є ознайомити вас із інформацією, у якому стані вони зараз, показати всі перспективи їх використання на екскурсійному маршруті містом Мелітополь та його прилеглих територій у повоєнний час. Сподіваємося, що ці об'єкти не будуть зруйновані окупантами і залишаться привабливими для екскурсантів і після повного визволення цього регіону і закінчення війни.

Розпочнемо ваше ознайомлення із походження назви міста Мелітополь (від грецької «медове місто»), яке засновано 1784 року. День міста – остання неділя вересня. Вже 238 років Мелітополь – це Україна! Населення – 149926 осіб (станом на 2021 р.). Площа – 49,69 км². Щодо походження самої назви «Мелітополь» існує легенда, а можливо так і було, що коли Катерина II вперше відвідала територію майбутнього міста, вона побачила велике дерево і вигукнула: «О, милий тополь!». Так і назвали місто: «Мелітополь». Чому черешнева столиця? Саме завдяки черешні про Мелітополь знають як у всій Україні так і за кордоном, адже найсмачніша черешня – це мелітопольська! А ще - у мелітопольському районі більше 500 га землі під черешневими садами, тут є власні сорти черешні, які вивели місцеві мешканці.[1]

Такий, хоч і короткий, історичний екскурс ознайомив вас і дає підстави вважати, що місто Мелітополь є привабливим для туристів та екскурсантів. Провівши аналіз критеріїв екскурсійних об'єктів міста і прилеглих територій нами відібрані такі основні екскурсійні об'єкти: Пам'ятник Богдану Хмельницькому, Чоловічий монастир Святого Сави Освященного, Парк імені Горького, Пам'ятник Остапу Бендеру, Пам'ятник Володимиру Висоцького, Пам'ятник Т.Г. Шевченку, Площа перемоги, ПК імені Т.Г.Шевченка, Алея слави, Краєзнавчий музей, Олександро-Невський собор, Страусина ферма «Страус ЮГ», цілющі джерела у с. Терпіння, Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» у смт. Мирне.[1]

Із перерахованих об'єктів, на сьогоднішній день, змін зазнали наступні:

- Парк імені Горького – об'єкт використовується окупантами із власною метою, а саме для проведення політичних агітацій. Перефарбовано назву парку у кольори прапора

терористів;

- Площа Перемоги – окупанти підняли триколон замість прапора України, розмістили символіку колишнього СРСР на арці;

- Красназавчий музей – тимчасово закрито на сьогоднішній день. 10 березня викрадено директора музею Лейлу Ібрагімову. Окупанти викрали із фонду музею золоті прикраси зі Скіфського кургану.

У всіх інших екскурсійних об'єктів попередній стан, на щастя, повністю збережений, на сьогоднішній день. Тому сподіваємось, що сформований нами екскурсійний маршрут, після визволення міста Мелітополя і його околиць, не зазнає значних змін. Остаточну оцінку стану туристичному та екскурсійному потенціалу міста Мелітополя і прилеглих територій можна буде надати вже після їх визволення. Сподіваємося, що привабливих місць для туристів та екскурсантів стане ще більше, а героїчна історія містечка Мелітополь і приклад нескореності перед окупантом додасть ще більших перспектив бути місцем найбільш туристично привабливим для відвідин. Звичайно, необхідно буде відновлювати всі види діяльності, відбудовувати інфраструктуру міста, щоб була можливість розвивати різноманітні види туризму, від найвідоміших до зовсім нетрадиційних, використовуючи “черешневий імідж” краю. Зрозуміло, що розвинена сфера туризму – це дуже прибутково і корисно, як для туристів, так і для мешканців міста, і також для місцевого бюджету і влади. Маємо надію, що після нашої перемоги про цей чарівний куточок буде відомо не тільки на теренах нашої країни, а й далеко за її межами.

Література:

1. Любов Альтгайм, Ірина Мартиць. Особливості використання екскурсійно-туристичного потенціалу міста Мелітополь та його прилеглих територій у формуванні екскурсійних послуг. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав, 2022. Вип. 76, С. 6-11.

Тетяна ЄРМАКОВА

Відокремлений структурний підрозділ

«Тернопільський фаховий коледж

Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя»

ЕКСКУРСІЯ, ЯК ЗАСІБ ПОСИЛЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Україна – одна з найбільших держав Європи тому і закономірна її орієнтація на входження до європейського освітнього простору. Це зумовлює необхідність створення та якісного оновлення освітнього середовища, наповнення його патріотичним, екологічним та соціально-економічним змістом. А допоможе в цьому екскурсія. Екскурсія — це така форма навчання, під час якої учні сприймають і засвоюють знання шляхом виходу до місця розміщення об'єктів, які вивчаються (природи, заводів, історичних пам'яток тощо), і безпосереднього ознайомлення з ними. Екскурсії виконують низку важливих функцій: реалізують принцип наочності, підносять науковість навчання, зв'язок із життям, сприяють політехнічному навчанню та профорієнтації учнів на робітничі й інші професії.

В основу патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції і звичаї народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України. Як приклад навчальних екскурсій цього напрямку можна навести безліч для кожного регіону і для різної вікової категорії здобувачів освіти. Це і знайомство з трипільською культурою (печера Вертеба в Тернопільській області або музей в с. Трипіль в Київській області), і оборонні споруди Х-XVII століть (Закарпаття, Галичина, Волинь, Поділля та ін), та чисельні святкові дійства (Маланка в Тернопільській та Чернівецькій областях, Різдвяні колядки, Сорочинський ярмарок). Нажаль, реалії сьогодення додадуть ще одну сумну сторінку

до переліку відвідуваних місць – це маршрути пам'яті в нескорених містах. В Чернігові вже пройшов апробацію подібний маршрут. Його авторам вдалося донести до слухачів силу духу оборонців міста у боротьбі з агресором: розповідь про події перших днів облоги, історії жителів міста та його захисників вразили до глибини душі.

Відвідуючи такі екскурсії учнівська молодь посилює свої знання з історії, географії, народознавства. Активізує процеси мислення, проводить паралелі між етнічними регіонами, їх схожістю і розбіжностями.

Для наповнення змістом екологічної складової доцільно використовувати виробничі та природничі екскурсії.

Для всіх старшокласників надзвичайним досвідом було б відвідування промислових районів України – Кривий Ріг, Дніпро, Запоріжжя. Різнокольорові пагорби відвалів здалеку виглядають мальовничо. Але піднявшись на висоту дев'ятого поверху на терикон розумієш, що один колір – це один відвал кар'єрного самоскиду. А усвідомлення того, що існують цілі екологічні інституції, які працюють над озелененням териконів взагалі змінює ставлення до цієї космічної місцевості. Неперевершеним досвідом для учнів стане і відвідування навчальної шахти Криворізького залізничного комбінату. Саме тут можна ознайомитися з виробничим потенціалом підприємства, процесом підземного видобутку залізняку, гірничою технікою та будовою та шахтами скреперну лебідку, якою користуються при скріплюванні гірничої маси, різні види перфораторів, якими працюють прохідники при бурінні, електровоз з вагонеткою та багато іншого.

Взірцем сучасного екологічного підприємства є високотехнологічне виробництво безшовних труб Інтерпайп Сталь в Дніпрі. Воно було побудовано «з нуля».

На виробництві налагоджена експлуатація електросталеплавильного комплексу, завдяки чому стало можливим скорочення викидів шкідливих речовин в атмосферу, а також значне скорочення споживання природного газу у всій Дніпропетровській області. Сучасний дизайн металургійного підприємства так само помітний, як і його виробництво. Територію заводу прикрасили інсталяції та малюнки відомого дансько-ісландського художника Олафура Еліассона. Всі роботи художника може побачити кожен, адже підприємство практикує виробничий, промисловий туризм. На його території проводяться екскурсії, в ході яких можна більше дізнатися про створення заводу, виробничому процесі і про плани на майбутнє.

Екскурсії на виробництво акцентують увагу на економіці, екології, хімії, фізики, геології. Вони вчать орієнтуватись на передові технології та допомагають визначитись з майбутнім фахом здобувачам освіти.

Природа України різноманітна та багатогранна. Це гори і печери, ріки і моря, пустелі та болота. В Тернопільській області розташовані найдовші печери світу в гіпсах. В Херсонській області розташована найбільша пустеля Європи – Олешківські піски. Всі ці комплекси досить ранимі та унікальні і було б чудово, щоб протягом навчання, кожен учень зміг відвідати їх.

Тут розвиваються всі види туризму. Наприклад, село Рукомиш в Тернопільській області славиться своїми травертиновими скелями (геотуризм) в яких переховувались монахи і згодом побудували монастир (релігійний туризм). В цій місцевості працював відомий скульптор Іоган Георг Пінзель. Його робота Святий Онуфрій збереглась в комплексі Рукомиша й до наших часів (культурно-пізнавальний туризм).

Природничі екскурсії спонукають до глибшого вивчення екології, біології, геології, географії. Дають можливість спостерігати за зміною одного напрямку при зміні іншого. Погіршилась екологія – зменшилось біологічне різноманіття, чим вище в гору – тим менше рослин.

Сьогодні актуальною є проблема посилення науково-технічного напрямку в навчальній діяльності на всіх освітніх рівнях. Екскурсія якраз і є тим чудовим варіантом змістовного дозвілля, який дозволяє наочно показати учням переваги технологічних досягнень, узагальнити вивчений теоретичний матеріал та показати можливість його застосування на практиці.

Література:

1. https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/49583_interpipe-steel.htm
2. https://4vpupo.org.ua/download/metod_prob/vikh_patriot_tsin.pdf
3. <https://naurok.com.ua/stem-potencial-navchalnih-ekskursiy-81730.html>

Галина МИХАЛЬСЬКА

Збаразького міського комунального будинку дитячої та юнацької творчості

СУВЕНІРНА ПРОДУКЦІЯ – ЯК ОДИН З МЕТОДІВ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Розвиток туризму є актуальним завжди, а зважаючи на теперішню ситуацію нашої країни – це питання повинно розглядатися першочергово. Ми повинні розробити стратегічний план для максимального потоку туристів, адже це велике фінансове вливання до державного бюджету.

На мою думку, невід’ємною складовою туризму є сувенірна продукція. Кожен з нас перебуваючи в іншому місті або країні купував невеличкий виріб на згадку. Виготовлення сувенірів створить додаткові робочі місця.

Кожен регіон нашої країни – унікальний, і на мою думку було б доцільно виготовляти сувенірну продукцію, яка притаманна даному регіону [2].

Народні художні промисли та ремесла в Україні є традиційними формами народного мистецтва, які виробляють автентичні сувеніри. Значні осередки традиційних ремесел розташовані у карпатському, Поліському регіоні, Центральній Україні, Лівобережжі. Частина осередків має тенденцію до затухання та деградації [1. С. 62-75]. Розвиваючи туризм в таких регіонах, ми зможемо відновити традиційні ремесла, адже можна не тільки виготовляти сувеніри, а й залучати туристів до їх створення.

Ще однією особливістю можуть стати «Містечка майстрів», де всі бажаючі зможуть дізнатись про майстрів даного регіону, придбати автентичну продукцію, виготовити її власноруч, побачити традиційні обряди та стати їх учасниками.

Отже, не зважаючи на теперішній час, ми повинні прикласти значні зусилля для створення оригінальної та автентичної сувенірної продукції, адже жодна наша подорож не обходиться без сувеніра на згадку.

Література:

1. Орлова М. Л. Українські автентичні туристичні сувеніри: виробництво та реалізація // Географія та туризм: Наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та інші – К.: Альфа-ПК, 2014. – Вип. 31. – с. 62-75
2. Сувенірна продукція в туризмі
https://www.researchgate.net/publication/339987655_Suvenirna_produkcija_v_turizmi

Darya GUROVA

National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

INFLUENCE OF GEOPOLITICAL FACTORS ON INTERNATIONAL TOURISM

International tourism, under the influence of the processes of globalization and integration, is developing most dynamically and is becoming a factor that depends on the growth of the economy, increasing the country's competitiveness on world markets, and improving the well-being of the population. Today, as a phenomenon of the global order, tourism is increasingly becoming a geopolitical phenomenon, as evidenced by the unprecedented volume of international tourist flows that have crossed the boundaries of the purely economic sphere.

Among the main geopolitical factors that directly affect the dynamics and distribution of tourist flows, the following should be mentioned:

1. Political coups.
2. Military conflicts that can destroy the tourism industry in a short time.
3. Terrorist attacks. In this sense, tourism is the most attractive phenomenon used as a tool of political influence [1].

Real dangers, in particular caused by political factors: internal and international conflicts in the escalation stage, inability to control a certain part of the state territory, missions of peacekeeping contingents, activities of terrorist organizations, limit, sometimes make it impossible to visit the country. That is why countries and regions that are involved in long-term armed conflicts or are the base of terrorist organizations are excluded from the world tourist exchange.

Conflicts of controlled escalation, including long ones, in the event that the theater of military operations is limited to a small area, do not exclude the possibility of tourists visiting resort areas and tourist centers, provided that they are far from the areas of confrontation, and the state can guarantee the safety of travelers. So, despite the fact that the Arab-Israeli conflict is one of the longest in the world, the borders of Israel have not been officially defined, the three regions are disputed by neighboring state entities and periodically come under fire, the country has been visited by 2,5 to 3,5 million foreign tourists every year during the last decade. tourists [2].

In the case of conflicts caused by internal political crises, which are not long-lasting and are settled without the participation of external forces, as well as unrepeated acts of terrorism that occur in developed countries with a stable domestic and foreign political situation, the decrease in the inflow of foreign tourists may not occur or will be insignificant. The credit of tourists' trust in such tourist centers as Paris, Rome, Nice, London does not run out after cases of terrorist acts. However, if internal political instability develops into mass civil unrest with the participation of terrorist organizations and criminal groups, then the situation in the eyes of potential tourists is associated with the inefficiency of the state government, its inability to ensure the safety of both citizens and visitors. In such cases, the reduction in the flow of tourists becomes a reaction to those events that have already taken place, takes place in the time periods following the incidents, is very significant, and the recovery is slow.

The war in Ukraine clearly showed the dependence of tourism on geopolitical factors. Restoration of tourist flows to the country is possible only after the final termination of the military conflict and the de-occupation of the territories.

References:

1. Mirela M. Geopolitical aspects of the development of international tourism in Ukraine. *Geopolitics of Ukraine: history and modernity*. 2016. Issue 2 (17). P. 257-273.
2. Tkachuk L. Global political instability as a factor in the development of international tourism. *Bulletin of Kyiv National University named after Taras Shevchenko. Series: Geography*. 2018. Issue 2 (71). P. 29-34.

**Андрій КУЗИШИН, Ярослав МАРІНЯК, Інна ПОПЛАВСЬКА, Наталя ФЛІНТА,
Сергій ЗАДВОРНИЙ, Богдан ПУШКАР, Артем ГОРОШКО**
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ НА МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ

Індустрія туризму є надзвичайно чутливою та аналітично-маркерною галуззю господарства. Вона є залежною від багатьох процесів та факторів, Чільне місце в цьому переліку займають політичні ризики.

В своєму диверсифікованому форматі політичні ризики в останні роки завдали серйозної шкоди міжнародному туризму. Спираючись на теорію планування поведінки, Зоу та ін. (2021) стверджували, що у випадку, якщо туристи відчувають політичний ризик, вони безпосередньо змінюють свої туристичні рішення або навіть відмовляються від своїх планів

подорожі. Відповідно, політичні ризики призводить до різкого зниження туристичних прибуттів і до песимістичних очікувань туристів, що, у свою чергу, зменшує витрати на туризм загалом. Зважаючи на значну кількість міжнародних туристів, політичний ризик може мати довгостроковий вплив через особливості планування відпочинку, а відповідно відбувається перефорикування туристичних потоків. Таким чином, політичні ризики традиційно є тривалими в часі та корегують траєкторію розвитку міжнародного туризму в певних країнах та регіонах.

Наразі науковці єдині в думці, що політичні ризики негативно впливають на індустрію туризму. Вже сьогодні є досить підтверджених фактів, що тероризм і політичне насильство завдали серйозної шкоди туристичній галузі України, Тунісу, Єгипту, Ізраїлю, Шрі-Ланки, Фіджі та інших держав, які пережили революційні (на відміну від еволюційних) потрясіння.

Проте фокус досліджень у сфері управління ризиками в туризмі не повинен залишатися лише на рівні усвідомлення негативного впливу політичного ризику на туризм. Принциповим є визначення механізмів, за допомогою яких політичні ризики впливають на туризм, і вивчення шляхів їх пом'якшення в туризмі є найціннішими науковими доробками. Хоча більшість досліджень закликають до посилення регуляторної державної політики з якісної точки зору з метою вироблення алгоритму протистояння та пристосування туристичної індустрії до політичних ризиків, на жаль, наразі є небагато напрацювань, які б формували емпіричний дослідницький підхід для пошуку шляхів пом'якшення таких ризиків в туризмі. Зазвичай ця проблема розглядається в контексті мінімізації господарських ризиків, без врахування специфіки туристичної галузі.

Наголосимо, що державна політика є основним критерієм для уряду в управлінні соціальними державними інституціями і водночас вона є авторитетним орієнтиром для розподілу цінностей у всьому суспільстві. Коли виникають політичні ризики, державна політика повинна відігравати ключову роль у науковому визначенні, динамічному прогнозуванні та ефективному контролі політичного ризику з метою пом'якшення руйнівних впливів політичного ризику на міжнародний туризм.

Індикативною базою оцінки політичних ризиків в туризмі може бути Міжнародний довідник з ризиків країн (*International Country Risk Guide (ICRG)*), який всебічно оцінює вплив ризиків на туризм і розширює граничний зміст управління політичними ризиками в туризмі. Поточний індекс політичного ризику, включаючи традиційні та нетрадиційні типи, опублікований ICRG, зазвичай точніше відображає рівень регіональних політичних ризиків та представляє нові ідеї для дослідження політичних ризиків в туризмі. Варто також зазначити, що поточні дослідження політичних ризиків та туризму в основному зосереджені на підтвердженні взаємозв'язку між цими двома залежностями, але їм бракує інноваційного погляду на неоднорідність та механізми. Для країн з різними рівнями доходів і регіонів також існують відмінності в здатності їхньої туристичної індустрії протистояти політичним ризикам. Таким чином, порівняльне дослідження політичних ризиків країни та регіону для туризму забезпечує більш глибокі та вичерпні висновки для існуючих досліджень. Регулююча роль державної політики в індустрії туризму була визнана вченими, більшість з яких емпірично вивчали вплив державної політики на розвиток туризму, що правда не завжди її розкриваючи саме з позиції управління ризиками в туризмі. Вивчення цього механізму пом'якшення також досягло розвитку та інновацій на основі існуючих досліджень.

Не слід забувати, що індустрія туризму є комплексною галуззю. Різним туристичним компаніям важко координувати свої дії в часі через інформаційну асиметрію. Цей факт особливо актуальний у період ризиків, соціальних та економічних зривів та серйозної інформаційної асиметрії між операторами туризму, інвесторами туризму та туристами, що призводить до провалів туристичного ринку та значно ускладнює управління ризиками. Однак недоліки туристичного ринку важко вирішити виключно шляхом одностороннього регулювання ринку туристичними підприємствами або операторами. Тому в чергове наголошуємо на тому, що державна політика є ефективним каналом для регулювання непрацюючих ринків, координації поведінки суб'єктів туристичної діяльності та пом'якшення

туристичних ризиків.

Література:

1. Задворний С. Креативні індустрії крізь призму конструювання територіальної ідентичності: децентралізаційний контекст // Суспільна географія і картографія: наукова спадщина та сучасні українознавчі студії : матеріали Всеукраїнського наукового онлайн-семінару з участю закордонних учених, присвяченого 120-літтю від народження професора Володимира Кубійовича (1900–1985) (Україна, м. Львів, 17 грудня 2020 р.). Львів : Простір-М, 2021. С. 114-119.
2. Кузишин А.В. Міжнародний туристичний бізнес: Навчальне видання. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2019. 146 с.
3. Мариняк Я. Сучасний стан та особливості розвитку світового ринку туристичних послуг. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль : Тайп, 2020. №4 (вип. 4). С. 55-64.
4. Поплавська І. Роль сталого розвитку туризму через призму масовому туризму. Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки: матеріали II-ї міжнародної науковопрактичної конференції (м. Тернопіль, 15 жовтня 2020 р.). Тернопіль : Вектор, 2020. С. 276-283.
5. International Country Risk Guide. [Дата звернення: 28.09.2022] <https://www.prsgroup.com/explore-our-products/icrg/>
6. Kuzyshyn A. Pre-Covid Features of Geography of International Tourism Flows in Ukraine. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2021. № 1 (50). С. 94-101.
7. Pabian B., Kuzyshyn A., Pabian A., Poplavska I., Zadvornyi S. Management in sustainable tourism in Poland and Ukraine. Outline of the problem. Monograph, Publishing House of Czestochowa University of Technology, Czestochowa 2020, 110 p.
8. Xu Q., Zhong M., Cheng H. & Xin Li X. Does public policy alleviate the impact of political risks on international tourism?, Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events, 2022. DOI: 10.1080/19407963.2022.2069115
9. Zhou B., Zhang Y., & Zhou P. Multilateral political effects on outbound tourism. Annals of Tourism Research, 2021, 88, 103184. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103184>

Павло РОМАНІВ

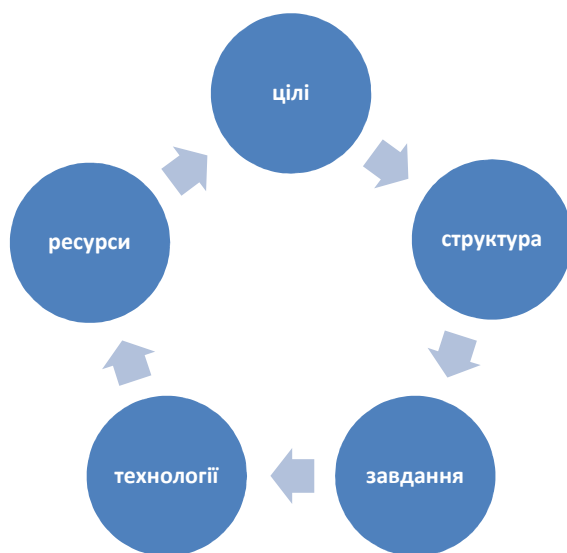
Львівський національний університет імені Івана Франка

СТРУКТУРА МЕТАЧИННИКІВ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

На регіональному рівні структуру метачинників (метафакторів) розвитку туризму можна розглядати у системі: цілі, структура, завдання, технології, ресурси (рис.1..)

Цілі розглядаємо крізь призму стратегії розвитку, розуміння місця туристично-рекреаційної сфери у структурі господарства, у житті населення регіону. Структура як чинник має багато аспектів, серед яких структура управління туризмом, рекреацією, суміжними галузями (наявна чи планова). Завдання екстраполюються на економічну, соціальну, екологічну складову розвитку регіону у контексті сталого (стабільного, стійкого, збалансованого) розвитку. Важливим метачинником є технології та наявна інфраструктура. Зрозуміло, що усі метачинники не можуть вступати у дію без наявних чи потенційних туристських та туристичних ресурсів.

Можна виділити три групи факторів впливу на розвиток інфраструктури та туризму, що впливають на характер проведення дозвілля та, своєю чергою, на модель туристського відпочинку: технологічні (засоби масової комунікації); інституційні (законодавчі, управлінські); соціально-економічні (демографічні, розмір доходу, професія, соціальний статус).

Рис. 1. Структура метачинників регіонального туризму.

Основні чинники, що впливають на розвиток туризму діляться на статичні і динамічні. До статичних належать сукупність природно-географічних факторів. Вони характеризуються відносно стабільними в часі (довготривалій перспективі), постійними значеннями. Хоча варто зазначити, що сучасні фізико-географічні процеси стають усе більше непередбачуваними та змінними (метеорологічні, гідрологічні, геолого-геоморфологічні, антропогенно-біотичні). Людина лише пристосовує їх до туристичних потреб, робить їх доступнішими для використання. Природно-кліматичні та географічні фактори для, наприклад, Західного регіону України є вкрай різноманітними у силу географічного положення. Культурно-історичні фактори (пам'ятки архітектури, історії тощо) теж значною мірою можна зачислити до статичних факторів. Проте, біо-соціальні ресурси як чинники розвитку регіонального туризму є статичними у частині менталітету, історичних постатей, подій тощо, а також динамічними у частині новітньої історії (війна, пандемія, новітні герої та події, часто трагічні, як потенційні ресурси туристського інтересу).

До динамічних факторів впливу на розвиток туризму та туристичної інфраструктури на регіональному рівні належать демографічні, соціально-економічні, матеріально-технічні та політичні чинники. Вони можуть мати різну оцінку значення, що змінюються у часі та у просторі.

Крім того, фактори, що впливають на розвиток туристичної інфраструктури, діляться на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). Цей підхід до поділу фігурує практично у всіх дослідників факторів розвитку туризму [1; 2].

Зовнішні (екзогенні) чинники впливають на розвиток туристичної інфраструктури безпосередньо через систему демографічних і соціальних змін. Яскравою ілюстрацією дії цих факторів є проведене дослідження під егідою Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ) у листопаді-грудні 2021 році, котре опубліковане на офіційному сайті [4]. Майже всі перелічені вище параметри соціо-демографічного чинника тією чи іншою мірою впливають на структуру вільного часу населення, що створює об'єктивні соціально-демографічні умови розвитку туризму.

Фактори за напрямком впливу на туризм можна поділяти на стимулюючі, стабілізуючі, лімітуючі [3].

Фактори, що формують туристично-рекреаційний потенціал території, поділяють на дві частини: прямі, що безпосередньо споживаються у процесі рекреаційного природокористування (розміщення, організація обслуговування туристів, дестинації) і непрямі (опосередковані), які забезпечують кращі-гірші умови рекреаційної діяльності: географічне положення, транспортне сполучення, соціальна інфраструктура, рівень заповідності території, якість просторового планування, зовнішній вигляд будинків, вулиць та

парків, політична стабільність [5]. До непрямих також зачисляємо і ставлення місцевого населення до туристів, рівень криміногенної ситуації, загальний сформований образ та імідж регіону (країни).

Література:

1. Гонтаржевська Л.І. Чинники та безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємств туристичного бізнесу / Стратегія розвитку України: Науковий журнал (Економіка. Соціологія. Право). 2004. №3-4. С. 565-572.
2. [Дмитришин Л.І., Павлюк Т.Д.](#) Методичні основи дослідження факторів конкурентоспроможності туристичного бізнесу в регіонах / [Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки](#). 2014. Вип. 4. С. 112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2014_4_14.
3. Любіцева О.О., Бабарицька В.К. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник / Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 335 с.
4. Офіційна сайт ДАРТ. Статистика. URL: <https://www.tourism.gov.ua/statistic>.
5. Kuśen E. A system of tourism attractions [Текст] / Tourism, 2010. Vol. 58(4). P. 409–424.

Оксана ТЕРЛЕЦЬКА, Леся КУШНІР

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені Степана Гжицького*

МІСЬКИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ В УРБОЕКОЛОГІЇ

Загалом поняття «урбоєкологія» трактують як науку про взаємозв'язки і взаємодію в часі й просторі двох систем – міської (в складі підсистем – соціальної, технічної, енергетичної, інформаційної, керівної, адміністративної та ін.) і природної, а також про ноосферне управління урбоєкосистемами [2]. Більш конкретно - це комплекс містобудівних, медико-біологічних, географічних, економічних і технічних наук, які в рамках екології людини вивчають взаємодію виробничої і невиробничої діяльності людини з навколишнім природним середовищем на території населених місць і їх систем [4]. З географічного погляду урбоєкологію розглядають як урбогеоекологію – науковий напрям, який синтезує усі природно-історичні знання природничих наук і висновки суспільних наук про місто як квазіприродну та антропогенно-техногенну геосистему – екологічну нішу людини, про соціоекологічні аспекти міської людини (*Homo urbanus*) як різновиду *Homo sapiens*, про соціально-економічну організацію міста, про взаємозв'язок природи, техніки і суспільства, міста і природи [5].

Міський туризм, який розвивається в усьому світі прискореними темпами, є складовою урбогеоекологічних процесів. Загалом поняття «міський туризм» (від англ. «City Tourism», нім. «Stadt tourismus») належить до відносно нових. Його концепція сформувалась у світовому туризмі в кінці ХХ ст. завдяки напрацюванням німецьких вчених Л. Гартмута, Г. Нойєнфельдтута, О. Розе (1980–1990 рр.). Так, наприклад, у словнику Л. Гартмута (1997) охарактеризовано міський туризм, як «короткострокове (найчастіше 1–4 дні) відвідування міста з такою метою: зацікавленість історією та культурою міста; участь у подіях та заходах; купівля різних товарів. Вважають, що міський туризм це: а) діловий туризм; б) шопінг-туризм; в) туризм, пов'язаний з певними подіями (відвідування різноманітних суспільних, культурних або спортивних заходів); г) пізнавальний туризм (наприклад, ознайомлення з пам'ятними місцями, пам'ятками культури, музеями тощо); д) паломницький туризм; е) освітній туризм; ж) медичний туризм; з) екстремальний туризм, у т. ч. паркур, зацепінг, дигерство, рифтинг, роуп-джампінг і т. ін.) [1].

Туристичні групи перебувають на окремих туристичних об'єктах від декількох десятків хвилин до декількох годин. За такий час актуальним стає екологічний стан середовища, в межах якого перебуває той або інший туристичний об'єкт. Таке екологічне середовище, як

зовнішнє середовище, вплив якого здійснюється через забруднення, транспортоване повітряними і водними трансграничними потоками [3], а також накопичується внаслідок місцевих чинників, щодо забезпечення туристичної діяльності, поділяють на два види: пейзажне забруднення й забруднення атмосфери. Перше може не впливати негативно на здоров'я туристів, але воно створює певний зовнішній ефект сприйняття навколишнього середовища відповідного туристично значимого об'єкта. Так, наприклад, наявність звалищ побутових відходів, які вчасно не вивезли, створює чітке негативне ставлення туристів і до самого туристично значимого об'єкта. До другого виду належить забруднення атмосфери трасами переміщення міських туристичних потоків різноманітними хімічними сполуками, які перевищують ГДК або радіаційне забруднення. Середовища з такими характеристиками не мають візуального впливу на туристів, але багато з них починають поступово реагувати на такий стан середовища (погане самопочуття, різноманітні розлади тощо).

Саме екологічний чинник вважають провідним, адже він лімітує розвиток туристичної діяльності в містах. Це середовищний фон, з аналізу якого має починатися будь-яке туристичне планування міського туризму. В основі такої діяльності має бути екологічне зонування території міста, яке сприймають як розподіл території на зони з різним екологічним призначенням або з різним антропогенним впливом.

Екологічна безпека міського середовища – це стан певної ділянки міста, що виключає шкідливий вплив або загрозу його мешканцям та відвідувачам, створений антропогенними або природними впливами, що сприяють формуванню природно-культурного середовища, яке задовільняє санітарно-гігієнічні, естетичні і матеріальні потреби.

Міський екологічний туризм як складова загальної урбоекології вирізняється тим, що він не створює додаткового екологічного навантаження на міське середовище, водночас він є його споживачем. Саме від екологічної якості міського середовища залежить якість туристичного бізнесу. Тому екологічне зонування міста є зонуванням екологічної якості його туристичного використання.

Інтенсивність розвитку міського туризму ставить перед урбоекологічними властивостями додаткові вимоги щодо якості туристично привабливих ділянок міста. Це повинно враховуватись при створенні генеральних планів міст і перспективах розвитку міських середовищ.

Література:

1. Гладкий О.В., Іщук С.І. Географія міст. Геоурбаністика: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К. ПАЛИВОДА А.В., 2014. 300 с.
2. Кучерявий В.П. Урбоекологія. Львів. Світ. 1999. 360 с.
3. Современные ландшафты Крыма и сопредельных акваторий: Монография. Научный редактор Е.А. Позаченюк. Симферополь, Бизнес-Информ, 2009. 672 с.
4. Франчук Г.М. Урбоекологія і техноекоекологія. Київ. Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк». 2011. 496 с.
5. Шищенко, П.Г., О.Ю. Дмитрук. Київ як екологічна система: природа – людина – виробництво – екологія. Київ. Центр екологічної освіти та інформації. 2003. С. 281-307.

Тетяна ГРУХІНА

Відокремлений структурний підрозділ

«Тернопільський фаховий коледж

Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя»

ОРГАНІЗАЦІЯ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА МАРШРУТОМ “ТЕРНОПІЛЬ-ЗАЛУЖЖЯ-ЗБАРАЖ-ТЕРНОПІЛЬ”

Психічний розвиток підлітків характеризується тим, що фактично весь цей період супроводжується кризою. Її передумовою є руйнування старої структури особистості,

---

внутрішнього світу, системи переживань дитини, що були сформовані до цього віку. Суть кризи полягає у глибокій якісній зміні всього процесу психічного розвитку та внутрішнього світу. Це зумовлюється гострим проявом почуття дорослості, яке не є фактичним, оскільки підліток залежний у фінансовому та інших планах від батьківської сім'ї. Проте дитина заявляє про свою позицію, хоче мати такі ж самі права, як і дорослі, бажає мати статус дорослої людини.

У соціальному плані збільшується значення спілкування з однолітками та друзями, спілкування зосереджується у соціальних мережах, телефонних розмовах, зустрічах та прогулянках з друзями. Часто спостерігається підвищення конфліктності у стосунках із батьками, вчителями та старшими. Дорослі у соціальній ситуації розвитку підлітків виступають в якості значущих осіб. Цей «педестал» може зайняти будь-хто: масовий кумир (популярний співак або актор тощо), вчитель (у рольовій позиції дорослого друга) або батьки (якщо вчасно і правильно зреагували на кризу).

Підлітків, народжених з 2005 року (теперішні учні 2-3 курсів ВСП ТФК ТНТУ), називають поколінням Z. Для них «майбутнє» вже настало. Вони не читають друкованих газет, не уявляють життя без інтернету і народилися вже зі сторінками у соцмережах. Вони не заблукають, тому що є навігатор, вони не будуть нерозумними, бо запитають у Google. Унікальність покоління в тому, що весь технічний прогрес був частиною їхнього життя від самого народження. Наприклад, перший iPhone вийшов у 2007 році, коли Z тільки починали жити, тому вони не знають світу без айфона. Представники цього покоління переважно неповнолітні, а частина характерних рис зміниться з віком під впливом глобальних подій. Однак психологічні особливості спілкування і взаємин дітей з дорослими характеризуються такими проявами: підлітки не погоджуються на нерівноправні стосунки, оскільки вони не відповідають їх уявленням про власну дорослість та самостійність. Вони вимагають поваги, довіри, самостійності.

Суттєво змінюються і психологічні особливості навчання підлітків. Вони обирають такі способи навчання, які роблять їх більш незалежними, більш дорослими в їх очах (обирають самостійні форми занять, а від викладача вимагається розуміння, підтримка, допомога). Одним з прикладів таких занять може бути активний туризм, зокрема пішохідні краєзнавчі екскурсії [6].

Досліджуючи сучасну наукову літературу щодо тлумачення вище зазначеного терміну, доходимо висновку, що активний туризм – це вид туризму, що передбачає певні фізичні навантаження з використанням активних засобів пересування переважно на територіях з унікальним ландшафтом та збереженим природним середовищем. Для активного туризму ідеально підходить територія Товтровоного кряжу в межах околиць міста Збараж, завдяки різноманітному ландшафту – чергування низин та гір, боліт та рівнин, степу та лісів. Окрім того, привабливі туристичні локації знаходяться поруч з обласним центром м. Тернопіль та мають зручну логістику.

Обраний маршрут має на меті ознайомити екскурсантів з історією, природою, географією Збараського району, а саме с. Залужжя та м. Збараж. Останнє є одним з “найстаріших” населених пунктів Західної України. Ця територія оповита легендами, історичними подіями та вражає красою Товтровоного кряжу. Екскурсія поєднує історію, географію, фольклор у єдине ціле. Тому доречно її проводити для різновікових груп населення. У контексті сучасної війни з Росією особливо актуальна пішохідна екскурсія для підлітків, адже формує у молодого покоління патріотичну свідомість, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу.

Мандрівка розпочинається з обласного центру міста Тернополя і пролягає на північ області. Першим по маршруту є село Залужжя. Звідси розпочинається пішохідна екскурсія , протяжністю 12 км [3, 79-80].

Саме тут виникло древнє поселення, яке згодом отримало назву Збараж, і тепер тут можна побачити залишки середньовічної фортеці, яка протягом кількох століть була надійною охороною місцевого населення від нападів завойовників. А неподалік від старозбараської

фортеці на протилежному боці річки Гнізни височить таємнича Бабина гора, про яку існує багато легенд [1, 36-39].

Рис 1. Вид на Замкову гору

Одна з них розповідає, що в давнину на вершині цієї гори серед дрімучих лісів було поганське капище з кам'яним ідолом - бабою - священне місце, де відбувалися прадавні ритуали, горіли жертвні вогні й заводили ігрища. Згодом на місці поганського капища збудували церкву з оборонними бійницями. Легенда розповідає, що вона була з'єднана шкіряним мостом з фортецею. Інша легенда каже, що їх єднав підземний хід [4, 78-79].

Поряд з Бабиною горою здіймаються ще кілька вершин, назви яких свідчать про їхнє багате історичне минуле. Це Чернеча гора або Монастирок, де стоїть найдавніша на Збаражчині святиня - церква Преображення Господнього (1600 року), Довбушева і Вселенська гори, Княжа гора, де була старозбаразька фортеця, гора Скала. Ось на тих теренах починалося місто Збараж, до якого проводить нас дорога [7].

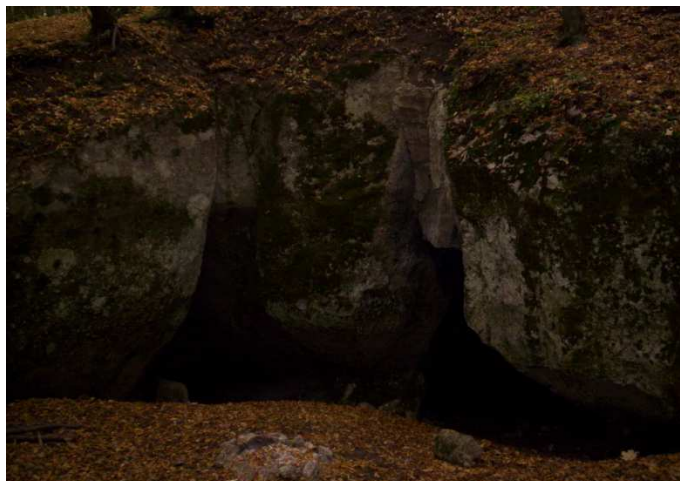

Рис 2. Вид на Бабину та Довбушеву гори

Окремою туристичною локацією є гора Довбуша – товтрова гора біля села Залужжя, розташована на лівому березі річки Гнізна, обіч Бабиної Гори (сполучені між собою), висота – 405 метрів. Про зв'язок назви з іменем Олекси Довбуша відомостей немає, а у Збаражі назву трактують від родини братів Шмигельських, які проживали коло гори – в народі їх називали Довбушами. Саме на північних схилах цієї гори розташовані печери, які й ідентифіковані із залишками язичницького святилища. Печери мають два входи, які знаходяться на правому березі одного з витоків річки Гнізна (приблизно 1 км до річки), і вище рівня річки на

---

80 метрів в горі гряді гір Бабина-Довбушева [7].

Рис 3. Вхід в одну з печер на Довбушевій горі

Останнім пунктом пішохідної частини екскурсії є Збараж - одне із заповідних міст України. Сьогодні - це місто-пам'ятка, місто-заповідник, де десятки пам'яток історії та культури, це осередок міжнародного туризму.

Особливу історичну і архітектурну цінність міста становлять середньовічний замок з укріпленнями, що здіймається над містом, ансамбль споруд монастиря Бернардинів, комплекс адміністративних будинків та будинку садибного типу XIX ст., монастир сс. Феліціанок XVIII ст., водяний млин XVI-XVII ст.; Успенська та Воскресенська церкви належать до пам'яток місцевого значення [5].

Безперечно, головною і центральною пам'яткою старовини у Збаражі, його окрасою, є середньовічний замок. Ця твердиня знаходиться трохи осторонь від центру міста, в парку, на так званій Замковій горі. Замок споруджено в 1627-1631 рр. братами Христофором та Юрієм Збараськими. Саме на його базі у 1994 р. Постановою Кабінету Міністрів №78 від 8 лютого було створено Державний історико-архітектурний заповідник (ДІАЗ) в місті Збаражі, метою якого є збереження та охорона пам'яток історії та архітектури, пристосування їх до потреб сучасності [2].

Рекомендації керівникам туристичних груп

1. Маршрут пішохідної частини екскурсії адаптований та розроблений для всіх вікових категорій населення;
2. Матеріали екскурсій можна використовувати при вивченні історії свого краю, літератури, природознавства, мистецтвознавства, а також у виховній роботі. Обсяг і характер висвітлення інформації залежить від вікової групи екскурсантів;
4. Необхідно пам'ятати, що екскурсія – не просто прогулянка, а своєрідне навчальне заняття і, одночасно – цікавий відпочинок. Не залишати екскурсантів тільки споглядачами і слухачами, а стимулювати їх до активної, творчої співучасті в бесіді;
5. Заздалегідь слід вивчити об'єкти, на яких проводитиметься екскурсія, запам'ятати її головну тему, скласти план екскурсії та підготувати тези тексту. Дотримуватись теми екскурсії, не відхилятися на висвітлення побічних та випадкових питань;
6. Не перевтомлювати екскурсантів надмірною кількістю інформації, бо вони перестають її сприймати й осмислювати;
7. Вміти показувати об'єкти і вчити учасників екскурсії правильно їх розглядати;
8. Для вдалого проведення екскурсії необхідно продумати запасний варіант екскурсійного маршруту на випадок форс-мажорних обставин;
9. Керівнику туристичної групи необхідно враховувати рівень фізичної підготовки екскурсантів, щоб ніхто не відставав, не втомився, але при цьому екскурсію не варто перетворювати в звичайну прогулянку з переважанням елементів пасивного відпочинку.

Продумати кількість та тривалість зупинок і підібрати для цього комфортні місця.

10. Запропонувати молоді цікаві локації для створення відео та фотоматеріалів і для подальшого поширення у соціальних мережах.

11. Щоб повною мірою оцінити велич та красу даної подорожі варто тут побувати у теплу пору року, а також вирушати в дорогу о 8 годині ранку.

Отже, пішохідні екскурсії є ефективною формою вивчення рідного краю, тому відбір об'єктів і складання маршруту повинні бути найбільш відповідальним етапом роботи при підготовці екскурсії. Дана екскурсія все більш популярна внаслідок ряду її особливостей: вона забезпечує маневреність групи на маршруті, дає учасникам екскурсії глибше вивчити, дослідити об'єкти, уявити себе учасником подій, і має безліч переваг: екскурсвод сам задає ритм, рух (швидкість, тривалість переходів та зупинок), який забезпечує сприятливі умови для показу і розповіді. Подорож охоплює відносно велику територію та дає можливість відпочити молоді від урбаністичних ландшафтів і зблизитись з природою.

Розроблений туристичний маршрут поєднує історико-архітектурні, культурні, природні об'єкти краю, не має вікових обмежень і є цікавим для всіх верств населення. Екскурсійна мандрівка розроблена з метою всебічного висвітлення багатого туристичного потенціалу нашого краю, створення конкурентноспроможного регіонального туристичного продукту та його ефективного просування на українському туристичному ринку, залучення туристів в область, особливо молоді, адже використання туризму – один із засобів виховання та гармонійного розвитку особистості.

Література:

1. Бармак М. В., Бармак О. Я. "Наш край - Тернопільщина". – Тернопіль, 1997. – 164 с.
2. Збараський замок. Випуск 1// Пам'ятки Древнього Збаража. — Видання ДІАЗ у м. Збаражі, 2001.
3. Земля Тернопільська. Туристичний путівник. – Тернопіль: Джура, 2003-368с.
4. Липа К. Під захистом мурів. - К.: Наш час, 2008. - 184 с. - (Сер. "Невідома Україна").
5. Маланчук І.М «Оглядова екскурсія по місту» Державний історико – архітектурний заповідник в Збаражі., Збараж 2000.
6. Солдатова Г. Покоління Z : психолог розповіла, як Інтернетзмінив сучасних дітей [Електронний ресурс] / Галина Солдатова. – Режим доступу : <https://ukr.media/science/272956/>.
7. Явір Іскра, Б. Язичницькі святині Залужжя [Текст] / Явір Іскра, Б. // Живий журнал. – 2012. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/16318>.

Іван РУДАКЕВИЧ

*Підгороднянська сільська рада
Підгородне, Тернопільська область, Україна*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПРИМІСЬКИХ ГРОМАДАХ М. ТЕРНОПІЛЬ

Після завершення у 2020 році реформи децентралізації навколо міста Тернополя було створено 6 територіальних громад: Білецьку, Байковецьку, Великобірківську, Великогаївську, Великоберезовицьку та Підгороднянську. З Тернопільською міською територіальною громадою також межують Озернянська та Залозецька громади, які є дещо віддаленими від обласного центру. Територія приміських громад м. Тернопіль завдяки вигідному географічному положенню і наявності багатьох природних та історико-культурних ресурсів сприяє розвитку туристичної сфери.

Наукових досліджень розвитку туризму у новостворених територіальних громадах в Україні поки небагато. Серед них статті Л. Архипової, Р. Карачовського, О. Коркуна, О. Кифяка, Н. Кудли, О. Машкової, Н. Паньків, О. Цільник, Н. Чир та інших авторів. Окремі

напрямки розвитку туризму на території громад Тернопільської області проаналізовані у працях К. Дударчук, Л. Заставецької, Б. Камінського, А. Манька, Я. Мариняка, В. Мороза, П. Царика.

Метою даної публікації є виявлення проблем і перспектив розвитку туризму в приміських громадах м. Тернопіль. До них відносимо шість громад навколо міста: Байковецьку, Білецьку, Великоберезовицьку, Великобірківську, Великогаївську, Підгороднянську (табл. 1). Територія цих громад приблизно охоплює межі Тернопільського району до 2020 року. Головною особливістю цих громад є їх приміське розташування у поєднанні з наявними природними ресурсами, які сприяють розвитку туристичної галузі.

Таблиця 1

Коротка характеристика приміських громад біля міста Тернопіль [3]

Назва громади	Адміністративний центр	Кількість населених пунктів	Площа, км ²	Населення, осіб
Байковецька	с. Байківці	15	161,2	12030
Білецька	с. Біла	10	137,6	10875
Великоберезовицька	смт. Велика Березовиця	13	202,0	23174
Великобірківська	смт. Великі Бірки	4	65,4	5985
Великогаївська	с. Великі Гаї	15	142,5	11286
Підгороднянська	с. Підгородне	7	123,7	7346

Територія зазначених громад завдяки особливій геологічній будові та ландшафтному різноманіттю є багатою на цікаві природні об'єкти. До них належать різні форми рельєфу та відслонення, внутрішні та підземні води, рекреаційні ліси, тваринний світ, природоохоронні комплекси.

У приміських громадах м. Тернопіль зосереджений значний потенціал історико-культурних туристичних ресурсів. У більшості сіл і селищ розміщені старі храми, археологічні знахідки, місця історичних подій та інші цікаві об'єкти.

У охарактеризованих громадах досить розвинута туристична інфраструктура. Через населені пункти громад проходять магістральні автошляхи, залізниці, налічується більше 10 закладів готельної та 60 ресторанної сфери. У с. Смиківці розташований тимчасово недіючий аеропорт м. Тернопіль.

Головною проблемою розвитку туризму у приміських громадах м. Тернопіль є недостатнє освоєння наявного в них туристично-ресурсного потенціалу. Наприклад, у багатьох населених пунктах є водні об'єкти (ставки, джерела), які належним чином не проінвентаризовані та часто не використовуються їх власниками. Багато місцевих історичних пам'яток не мають надійного транспортного сполучення через погану якість чи відсутність доріг.

У приміських громад м. Тернопіль завдяки наявності багатьох природних об'єктів є значний потенціал для розвитку приміського відпочинкового туризму, особливо на берегах місцевих водойм та у зелених зонах. Зростає поступово інтерес до історико-культурних об'єктів у селах громад (церкви, костели, пам'ятники), особливо серед іноземних туристів. Позитивною є тенденція до відновлення деяких історичних пам'яток і розвитку місцевої туристичної інфраструктури. У громадах, межі яких прилягають до об'їзної дороги м. Тернопіль поступово зростає кількість об'єктів готельно-ресторанної сфери, автосервісу та відпочинкових зон. Це дасть змогу забезпечити зростання потенційних туристичних потоків до громад у майбутньому.

Перспективними туристичними центрами у приміській зоні міста Тернопіль можуть бути села Настасів (рекреаційний та оздоровчий туризм на базі бальнеологічних ресурсів), Миролубівка (відпочинковий сегмент), Кип'ячка і Великі Бірки (пізнавальний та історичний), Плотича (пізнавальний та оздоровчий), Дубівці (рекреаційний та велосипедний) [2].

У даній публікації охарактеризовано стан та можливості для використання

туристичного потенціалу приміських громад біля м. Тернопіль. Територія громад досить забезпечена природними та історико-культурними ресурсами для розвитку туризму. У населених пунктах громад також формується туристична інфраструктура. Поєднання цих елементів у найближчому майбутньому відкриває широкі можливості для залучення як місцевих, так і закордонних туристів.

Література:

1. *Природні умови та ресурси Тернопільщини* / наук. ред.: М. Я. Сивий, Л. П. Царик, Тернопіль : Терно-граф, 2011. 512 с.
2. Рудакевич І. Р. Напрями використання туристично-ресурсного потенціалу Тернопільського району // Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства – Тернопіль: СМП «Тайп». №2 (випуск). 2018. С. 72-78.
3. Територіальні громади. Тернопільська область [Електронний ресурс]. URL: <https://decentralization.gov.ua/areas/0352/gromadu>.

Ольга ДАНІЛОВА

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Сучасний розвиток туристичної галузі нерозривно пов'язаний із розвитком туристичної інфраструктури, яка створює підґрунтя для ефективної роботи туризму. Існують різні підходи щодо сутнісного наповнення та структурних складових туристичної інфраструктури [2]. Туристична інфраструктура, як складова соціально-економічної інфраструктури, характеризується сукупністю різноманітних суб'єктів підприємницької діяльності, які забезпечують та обслуговують сферу туризму та включає транспортно-комунікативні ланцюги, системи гостинності та комунального обслуговування, соціокультурне середовище, що їх оточує. Вона не лише безпосередньо зорієнтована на обслуговування туристичних потоків, але й обслуговує місцеве населення, а її розвиток є дієвим стимулом удосконалення місцевої інфраструктури різних рівнів та чинником освоєння територій із збільшенням робочих місць.

Управління туристичною інфраструктурою відбувається в рамках загального управління туристичною галуззю. У сучасній науковій літературі виокремлюються чотири основні моделі державного регулювання туризму [3, с.25]. Особливістю першої (американської) моделі є відсутність центральної державної інституції, яка б відповідала за функціонування та розвиток туризму в країні (децентралізація управління характерна для США). У другій моделі (централізована модель) державне регулювання туризму здійснюється сильним, авторитетним та по суті окремим центральним органом виконавчої влади на рівні міністерства (управління, адміністрації) (Мексика, Єгипет, Ізраїль та ін). Третя модель (європейська) передбачає регулювання туризму на рівні багатогалузевого (багатопротифільного) міністерства із виокремленням та функціонуванням спеціального структурного підрозділу (розгалужене регулювання характерне для Великобританії, Франції, Німеччини та ін. розвинених країн Європи). Четверта модель (змішаного державного регулювання туризму) передбачає утворення комбінованого міністерства, яке одночасно із регулюванням туризму опікувалося питаннями галузей економіки та соціальної сфери держави, котрі є дотичними з туристичною діяльністю.

В Україні реалізовані основні положення та механізми третьої моделі. Управління здійснюється через Державне агентство розвитку туризму в Україні (ДАРТ) спрямовує та координує діяльність якого Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП)

---

[1]. У організаційному механізмі управління представлені державні і недержавні структури, які сформовані на різних рівнях і реалізують свої рішення через важелі впливу, що належать до їхніх повноважень. Серед них виокремлюються Всеукраїнська державна організація «Туристична асоціація України», ДП «Українська туристична інфраструктура», ДП «Національний туристичний офіс».

Управління туристичною інфраструктурою, як складовою туристичної сфери на регіональному рівні в Чернівецькій області реалізується обласною державною адміністрацією через «Управління з питань місцевого самоврядування та розвитку туризму», яке структурно підпорядковане Департаменту регіонального розвитку Чернівецької ОДА. При ОДА, як дорадчий орган функціонує Координаційна рада з питань розвитку туризму обласної державної адміністрації. Повноваження щодо розвитку місцевого туризму делегуються об'єднаним територіальним громадам (ОТГ), які виконують низку функцій у межах своїх повноважень. Чіткий розподіл повноважень на національному та регіональному рівні – базова умов регіонального розвитку туризму та туристичної інфраструктури, як її невід'ємної складової.

Незважаючи на достатньо високий рівень сформованості туристичної інфраструктури області є низка проблем, що потребують якнайшвидшого вирішення, основними серед них є: незадовільний стан залізничного, авіаційного сполучення та шляхів сполучення; доріг; незначна кількість облаштованих місць короткочасного відпочинку туристів; відсутність інфраструктурних комунікацій у межах рекреаційних зон; відсутність єдиної системи туристичного маркування рекреаційних територій в області; низька якість сервісу на об'єктах туристичної інфраструктури.

Основні напрями розв'язання вище викладених проблем окреслені Стратегією розвитку Чернівецької області на період до 2027 року, найважливішими серед яких є: створення сприятливих умов для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу області; формування інфраструктури для розвитку туризму (сільського, зеленого) в Карпатському регіоні, популяризація туристичного потенціалу Чернівецької області [4].

Отже, головною метою управління туристичною інфраструктурою, як на національному, так і регіональному рівнях держави є формування або підвищення ефективності її функціонування як елементу нарощення економічного та соціального потенціалу регіону за умови раціонального використання рекреаційних ресурсів регіону та надання туристам необхідних їм послуг високої якості.

Література:

1. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1162 / Кабінет Міністрів України. *Урядовий кур'єр*. 2020. 28 січня. № 16.

2. Долгопола Г.Є., Коробейникова Я.С. Туристична інфраструктура: до проблеми визначення та функціонування державно-приватного партнерства. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/dolgopola.htm

3. Карпенко А., Гурбик Ю. Сучасні моделі державного регулювання туризму. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2020. Вип. 25. С.23-30.

4. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2027 року. URL: <https://bukoda.gov.ua/documents/strategiya-rovzitku-oblasti>

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Готельне господарство відіграє важливу роль в забезпеченні зайнятості місцевого населення, надаючи сприятливий вплив на інші сектори національної економіки країни. Виведення національної економіки з кризи, сприяючи її структурній перебудові в даний час має виняткове значення для України, незважаючи на величезний рекреаційний потенціал, готельне господарство не відповідає міжнародним стандартам. Не випадково, вдосконалення сучасної інфраструктури готельного господарства визнано одним з пріоритетних напрямків розвитку національної економіки. Все це обумовлює безперечну актуальність досліджень стану та перспектив розвитку готельного господарства в умовах сучасності.

Вагомі теоретико-методичні засади досліджуваної теми висвітлені у працях таких науковців: М. К. Бойко, О. М. Головка, Л. М. Гопкало, В. М. Клочко, І. М. Клочко, Г. Я. Круль, А. А. Мазаракі, М. П. Мальська, С. В. Мельниченко, В. В. Мерчанський, І. Г. Пандяк, Н. М. Паньків, І. В. Сіменко, М. Й. Рутинський, Т. І. Ткаченко та багато інших [1-3, 5-6]. Продовженням наукових пошуків стане дослідження сучасного стану готельного господарства Волинської області.

Метою публікації аналіз готельних підприємств Волинської області.

До війни з Росією український ринок готельної нерухомості щорік зростав мінімум на 10-15%. Вливались інвестиції в нові авіалінії, покращилася інфраструктура в регіонах, була удосконалена транспортна мережа.

Усе це мотивувало до стрімкого росту внутрішнього та в'їзного туризму та водночас спонукало інвесторів вкладати кошти у будівництво готельних підприємств.

Аналізуючи рис. 1 можна стверджувати, що у Волинській області у 2020 році нараховувалось 36 одиниць колективних засобів розміщення, з яких 11 готельних підприємств та 25 інших засобів розміщення.

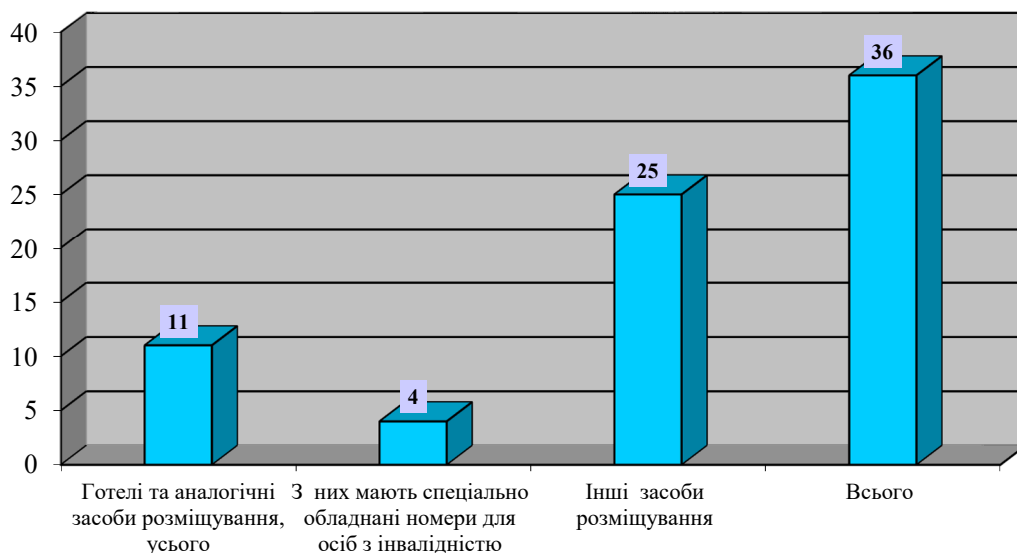
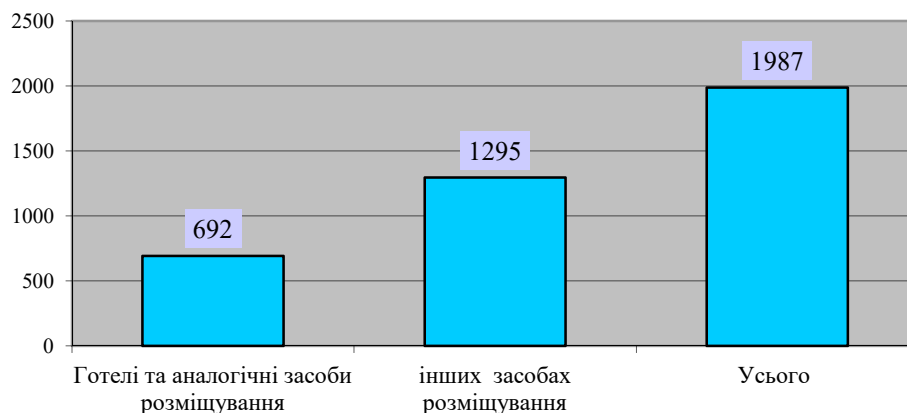

Рис. 1. Колективні засоби розміщення Волинської області, 2020 р. (од) [3]

Спалах COVID-19 став значним ударом для готельного ринку. Закриті кордони держав, анулювання авіасполучення, обмеження пересування всередині країни між областями спровокували зменшення кількості закладів гостинності. Кількість місць у колективних засобах розміщення у 2020 році становила – 1987 одиниць, з яких 692 од. готельні

підприємства (рис.2). Показники місткості готелів та аналогічних засобів розміщування пов'язані з кількістю готелів та аналогічних засобів розміщування Волинської області. Середня місткість колективних засобів розміщення – 55 осіб [4]. Кількість гостей, що перебували у колективних засобах розміщування становила – 28323, з яких у готелях та аналогічних засобах розміщування 21584 особи.

Рис. 2 Кількість місць у колективних засобах розміщування Волинської області, 2020 р. (од) [4]

Аналізуючи коефіцієнт використання місткості колективних засобів розміщення за період 2018-2020 років можна стверджувати, що він знизився з 0,35 днів у 2018 р. до 0,24 днів у 2020 р., однією з причиною такого зменшення є наслідки пандемії COVID-19 (табл.).

Таблиця

Коефіцієнт використання місткості колективних засобів розміщення за 2018 – 2020 рр. (днів)

[укладено на основі матеріалів Державної служби статистики України [4]

Регион України	2018			2019			2020		
	Усього	У тому числі		Усього	У тому числі		Усього	У тому числі	
		готелів та аналогічних засобів розміщування	інших засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	інших засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	інших засобів розміщування
Волинська область	0,35	0,24	0,49	0,28	0,17	0,44	0,24	0,18	0,35

Отже, стан розвитку готельних підприємств на сучасному етапі гальмується загостренням політичної й економічної ситуації. Спостерігається зниження кількості колективних засобів розміщення та місць, коефіцієнту використання місткості в закладах гостинності. Велику увагу необхідно приділяти якості надання готельних послуг та модернізації фонду готельних підприємств а саме проводити реконструкції старих готелів, баз відпочинку з метою досягнення середньосвітовим нормам. Одним із найважливіших факторів

забезпечення залучення інвестиції є розвиток туристичної сфери.

Література:

1. Громик О. М. Перспективи розвитку ресторанного господарства в Україні. *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присвяч. 20 річчю ін-ту (м. Луцьк, 21–22 трав. 2020 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2020, С. 225–227.
2. Громик О. М. Оцінювання стану розвитку готельного бізнесу в Україні [стаття] // *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації = Restaurant and hotel consulting. Innovation: наук. зб.* / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. цент КНУКІМ, 2022, Т. 5, № 1. С. 52–62.
3. Нагернюк Д.В., Нецадим Л.М., Тимчук С.В. Формування конкурентоспроможності підприємств готельної індустрії [Електронний ресурс] / Д.В. Нагернюк, Л.М.Нецадим, С.В.Тимчук // *Економіка і суспільство*. 2017, №13. С. 620-624
4. Колективні засоби розміщування в Україні за 2020 рік (юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб) : статистична інформація // Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 06.10.2022).
5. Мерчанський В. В., Ключко В. М., Ключко І. М. Конкурентоспроможність підприємства та управління стратегією його розвитку : [кол. моногр.]. Харків, 2010. 156 с.
6. Сіменко І.В. Аналіз господарської діяльності : веб-сайт. URL: <http://westudents.com.ua/knigi/93-analz-gospodarsko-dyialnost-smenko-v.html> (дата звернення: 06.10.2022).

Ірина ЄРКО

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ ЗАКЛАДІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ЛУЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин ціна на готельні послуги – це сума тих коштів, які споживач віддає за право володіння певними товарами чи послугами, вважається найважливішим засобом реалізації маркетингової, фінансової та загально економічної стратегії розвитку діяльності підприємств як на національному, так і на міжнародному готельному ринку.

Цінова політика являє собою встановлений порядок розрахунку ціни за послугу в залежності від конкретних умов її виконання. У зв'язку з тим, що в готельному бізнесі застосовується вільне ринкове ціноутворення, кожне готельне підприємство розробляє свої правила призначення тієї чи іншої цінової політики [1].

У таблиці 1 проаналізовано цінову політику найбільших готелів Луцької територіальної громади, в основному, дані готелі розміщені на території міста Луцьк.

Таблиця 1

Цінова політика підприємств готельного господарства Луцької ТГ за категоріями номерів, грн

Готель	Стандарт одномісний	Стандарт двомісний	Стандарт покращений	Напівлюкс	Люкс	Середня ціна номерного фонду
Готель «Noble»	1300	1600	2300	3600	5600	2 880
Готель «Patio di Fiori»	870	930	1190	1420	2000	922
Готель «Моjo»	-	1350	1500	1750	2800	1850

Готель «Срібні лелеки»	-	850	990	1300	1890	1258
Готель «Ромбус»	900	900	950	1000	1300	1010
Готель «Україна»	700	1100	-	1250	1960	1253
Готель «Світязь»	530	760	-	-	880	723
Готель «Версаль»	-	900	-	1100	1800	1267
Готель «Максимус»	-	590	690	790	890	740
Готель «Power House»	-	350	500	-	-	425
Готель «Makis»	-	750	900	-	1000	883
Готель «Профспілковий»	-	450	-	-	800	625

*Розроблено автором за даними [2]

Для проведення ранжування готелів за цінами номерного фонду усі вони були об'єднані у 5 груп з рівними інтервалами та було обчислено різницю між максимальним та мінімальним значенням середньої ціни номерного фонду та розділено отримане число на розмір групи (у даному випадку – на 5). Ціна номерного фонду становить – 491 грн.

За допомогою таблиці 2 можемо проаналізувати варіації цінової політики номерного фонду готелів Луцької територіальної громади (від 425 до 2 880 грн), що свідчить про орієнтацію готелів Луцької ТГ на різні категорії споживачів та їх можливості.

Таблиця 2

Розподіл підприємств готельного господарства за середньою ціною

Групкування готельних підприємств за середньою ціною номерного фонду, грн	Кількість готельних підприємств	
	шт.	%
425-916	6 («Профспілковий», «Makis», «Power House», «Максимус», «Світязь», «Ratío di Fiori»)	50%
916-1407	4 («Версаль», «Україна», «Ромбус», «Срібні лелеки»)	33,4%
1407-1898	1 («Моjo»)	8,3 %
1898-2389	-	
2389-2880	1 («Noble»)	8,3 %
Разом	12	100%

*Розроблено автором за даними [2]

У структурі даних готелів найбільша питома вага припадає на підприємства, середня ціна номерного фонду яких знаходиться у діапазоні від 425 грн до 916 грн, а найменша частка належить готелям, середні ціни на номери яких коливаються від 1407 грн до 2880 грн («Моjo» та «Noble»). Дані показники свідчать про те, що кожен готель має свій цільовий сегмент споживачів, і свідченням цього є вартість та категорії номерів.

Якщо готелі «Моjo», «Noble», «Україна» та «Срібні Лелеки» орієнтуються на бізнес клас та іноземних відвідувачів, то решту – на туристичний. Ряд хостелів, які функціонують на території Луцької територіальної громади, можуть задовольнити потреби економних туристів.

Отже, цінова політика закладів готельно-ресторанного господарства Луцької територіальної громади орієнтується на усі цільові сегменти, від бізнес класу до економ класу споживачів.

Література:

1. Агафонова Л. Г., Агафонова О. Є. Туризм, готельний та ресторанний бізнес: Ціноутворення, конкуренція, державне регулювання : Навч. посібник. К., 2002. 358 с.
2. Booking.com Офіційний сайт. URL: <https://www.booking.com/> (дата звернення: 03.06.2022).

МІСЦЕ ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИХ ВИШУКУВАНЬ В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПРАКТИКАХ

Дарина ЛЮТА

доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТУРИЗМУ, НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЕКОЛОГІЇ

З розгляду взаємозв'язку туризму та екології випливає, що вони один без одного існувати не можуть, так як природні ресурси входять до складу туристичних ресурсів нарівні з іншими складовими туристичного бізнесу, такими як капітал, технології, кадри. Але разом з тим не можна не застосовувати рішучих заходів, спрямованих на запобігання шкоди природі в процесі туристичної діяльності. Адже наслідком відмови від туризму будуть економічні втрати, а ігнорування пов'язаного з ним екологічного аспекту тягне за собою руйнування природного середовища, що для суспільства часом має важливіші наслідки, ніж отримання держбюджетом податків від туризму [1].

Розвиток туризму на принципах екологічного менеджменту повинен володіти набагато більшою «пробивною здатністю», основою чого є, перш за все, висока якість цього виду діяльності. Туризм повинен перетворитися на «індустрію гостинності» при дбайливому ставленні до туристичних ресурсів і навколишнього середовища. У рамках спрямованого, регульованого та сталого туризму легше здійснювати контроль, аналіз і управління процесом розвитку туризму, розробляти надійні методи контролю за станом навколишнього середовища і попереджати будь-які негативні наслідки від перебування в ній туристів [2].

Таким чином, від усвідомлення факту неминучості впливу туризму на навколишнє середовище, громадськість дійшла висновку про обов'язковість його захисту від туристів, використовуючи для цього механізм екологічного менеджменту. А оскільки розвиток туризму в усьому світі набув масштабного характеру і відбувається в системі все більш складних ринкових відносин в економіці, мова, по суті, йде про екологізацію туризму і про цілеспрямоване управління ним в інтересах охорони і збереження природи. Таке нове подання ролі туризму покликане забезпечити єдність туристів і працівників індустрії туризму з прихильниками захисту навколишнього середовища.

Прагнення до захисту навколишнього середовища від негативного впливу туризму за допомогою інструментарію менеджменту набуває певного руху. Обмежувальні заходи проводяться через інформування населення, запровадження штрафних санкцій, підвищення вартості подорожей або державні укази. Наприклад, в Індії застосовуються обмеження на будівництво будинків у безпосередній близькості до моря. У Мавританії забороняється зводити об'єкти вище пальмових дерев. Щоб не завдавати шкоди навколишньому середовищу, у Швейцарії перевага віддається програмам оновлення і реконструкції діючих готелів, а не будівництву нових. Неважко уявити собі, що ці та подібні заходи носять управлінський характер, так як вони виражають цілеспрямований вплив на екологію туристичних центрів в інтересах захисту природи [3].

При ефективно побудованому екологічному менеджменті туризм може сприяти збереженню природного довкілля. Виручка від продажу квитків в національний парк може бути використана спеціально для того, щоб заплатити за захист і управління екологічно вразливих регіонах. Спеціальні збори для проведення природоохоронних заходів щодо збереження можуть бути зібрані з туристів або туроператорів. Туристична діяльність є джерелом наповнення різноманітних природоохоронних фондів, а ефективний менеджмент-план дозволяє національним паркам повністю себе забезпечувати у фінансуванні [2].

Впроваджуючи принципи екологічного менеджменту туристичної діяльності, а особливо готелі можуть збільшити вигоди, одержувані природних територій. Але це вимагає

ретельного планування для контрольованого розвитку, на основі аналізу екологічних ресурсів району. Планування допомагає робити вибір між конфліктуєчим природокористуванням, або знайти способи, щоб зробити їх сумісними. Впровадження екологічних технологій можуть бути важливими інструментами для планування і експлуатації туристичних об'єктів таким чином, щоб мінімізувати їх вплив на навколишнє середовище. Наприклад, "зелене" будівництво (з використанням енергоефективних та екологічно чистих будівельних матеріалів, каналізаційних систем і джерел енергії) набуває все більшого значення для туристичної галузі, щоб зменшити його вплив на навколишнє середовище [3].

Туризм має потенціал, щоб збільшити суспільне розуміння навколишнього середовища та з метою поширення інформації про екологічні проблеми. Індустрія туризму може зіграти ключову роль у наданні екологічної інформації та підвищення обізнаності серед туристів про екологічні наслідки своїх дій.

Туризм може внести суттєвий внесок у захист навколишнього середовища, збереження і відновлення біологічного різноманіття і сталого використання природних ресурсів. З-за їх привабливості, незаймані місця та природні території із за туристичної цінності можуть призвести до створення національних парків і парків дикої природи. На Гаваях, нові закони і нормативні акти були прийняті, щоб зберегти Гавайських тропічних лісів і для захисту місцевих видів. Коралові рифи навколо острова і морського життя, які залежать від них для виживання також захищені. Гаваї тепер стали міжнародним центром з дослідження екологічних систем – і заохочення та збереження островів індустрія туризму була основна мотивація для цих дій [4].

Література:

1. Герасименко В.Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2016. 262 с.
2. Рутинський М.Й. Сільський туризм : навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 271 с.
3. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2004. 192 с.
4. Закон України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

Любомир ЦАРИК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПРИКЛАДНІ ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ, АСПІРАНТІВ КАФЕДРИ ГЕОЕКОЛОГІЇ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Науково-дослідній роботі викладачів, аспірантів кафедри приділялась особлива увага з моменту заснування кафедри геоекології та методики викладання екологічних дисциплін у 2000 році. Першою держбюджетною міжкафедральною темою, що виконувалась в рамках НДЛ, була "Створення і апробація оціночних методик природних рекреаційних ресурсів (на матеріалах Тернопільської області)". У роботі над темою були задіяні доц. Л.П. Царик, доц. Г.В. Чернюк, ст. лаборант Дем'янчук П.М. За результатами роботи опублікована наукова монографія "Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу" (2001 р.), у якій поданий ґрунтовний аналіз природних рекреаційних ресурсів Тернопільщини та відпрацьовані методики їх оцінок.

Аспірантами і здобувачами новоствореної кафедри геоекології... , що працювали за індивідуальними науково-дослідними темами при НДЛ стають кращі випускники географічного факультету: Янковська Л.В. (2001-2003), Герасимів З.М. (2004-2006) (науковий керівник доц. Царик Л.П.), Царик П.Л. (2002-2005) (науковий керівник проф. Заставецька О.В.), які успішно захищають кандидатські дисертації у 2004, 2007 та 2005 роках на засіданнях

спеціалізованої вченої ради Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. За результатами наукових досліджень опубліковані монографії: "Регіональна екологічна мережа: географічні засади формування і розвитку" (П. Царик, 2005) та "Оптимізація землекористування східної частини Опілля" (З. Герасимів, 2009),

У 2005-2006 роках співробітниками лабораторії у співпраці з науковцями Інституту екології Карпат АН України виконувалась госпдоговірна тема "Обґрунтування схеми регіональної екомережі Тернопільської області", задля створення якої була проведена низка спільних експедиційних досліджень північних, центральних та південних районів Тернопільщини. За результатами опубліковано матеріали.

За результатами проведених експедиційних досліджень ландшафтів Тернопільщини у 2006 р. опубліковано наукову монографію "Еколого-географічні дослідження території: теорія та практика", у якій подана оцінка екостанів природних компонентів та інтегральної еколого-географічної ситуації, наведена серія індивідуальних картосхем заповідних територій адміністративних районів Тернопільської області, виготовлених П.Л. Цариком.

Результати наукових досліджень послужили основою запровадження у навчальний процес нових спецкурсів за авторськими програмами: Екологічна географія, Наукові засади формування екомереж.

Науковий потенціал НДЛ поповнився новими здобувачами, які проводили дослідження проблем сучасного природокористування, зокрема оцінювання потенціалу природних рекреаційних ресурсів (Новицька С.Р.), рекреаційного потенціалу і навантажень екостежок Дністровської долини (Бабюк Л.М.), проблем еколого-географічної ситуації (Вітенко І.М.).

У період з 2006 року розпочинаються експедиційні дослідження ландшафтів Хмельницької і Вінницької областей разом із новим аспірантом кафедри геоекології Касіяником І.П., за результатами яких опубліковано монографічне дослідження "Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем: концептуальні положення, практична реалізація" (Царик Л.П., 2009) та у 2010 році захищено докторську дисертацію Цариком Л.П. та кандидатську дисертацію Касіяником І.П. з проблем регіонального землекористування Хмельницької області.

У 2011 році завершена госпдоговірна робота над обґрунтуванням схеми локальної екомережі м. Тернополя, дослідження такого роду виконано одним із перших в Україні. За результатами здійснено ряд публікацій і доповідей на всеукраїнських конференціях (Сімферополь, 2012; Київ, 2013) та опубліковано дві праці у Екологічному бюлетні міста, готується до друку монографічне видання. У тому ж році вийшла з друку колективна міжкафедральна монографія "Природні умови і ресурси Тернопільщини" за участі працівників НДЛ Л.П. Царика, І.Ю. Чеболди, Л.В. Янковської, С.Р. Новицької, П.Л. Царика.

У 2012 році працівники НДЛ брали участь у розробці держбюджетної теми з обґрунтування базових елементів національної екомережі (координатор проекту д.б.н., проф., завідувач кафедри заповідної справи, директор Центру заповідної справи, рекреації та екотуризму державної екологічної академії післядипломної освіти та управління Байрак О.М.) та підготовки Національної доповіді з формування екомережі України від Подільського регіону за напрацюваннями 2006-2010 років. Картографічна продукція співробітників лабораторії ("Схема регіональної екомережі Поділля" та "Схема локальної екомережі м. Тернополя") була представлена на міжнародному форумі "Довкілля для України", що відбувся у м. Києві 24–26 квітня 2012 року. У цьому ж році успішно захищені кандидатські дисертації Новицької С.Р., Вітенка І.М., Бабюк Л.М. у спеціалізованій вченій раді Львівського національного університету імені І.Франка.

У 2013 році співробітники НДЛ виконували дві госпдоговірні теми: "До проекту організації території регіонального ландшафтного парку "Загребелля", за результатами якої опубліковано монографічне видання "Регіональний ландшафтний парк "Загребелля" у системі рекреаційного і заповідного природокористування" (Царик П.Л., Царик Л.П.) та "Розробка екологічного паспорту м. Тернополя" (Екобюлетень Тернополя, 2014 р.)

За період 2013-2014 рр. в рамках НДЛ підготовлено та захищено 2 кандидатські дисертації

здобувачами кафедри: Кріль О.В. – з надзвичайних природних і техногенних ситуацій, їх просторового прояву та оцінки ступеня екологічної небезпеки та Греськів О.Б. – з проблем оптимізації заповідного природокористування Тернопільщини . у спеціалізованій вченій раді Львівського національного університету імені І. Франка.

У 2016 році успішно захищена кандидатська дисертація Гінзулою М. з проблем промислового природокористування Тернопільської області у спеціалізованій вченій раді Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. У 2021 році аспірант кафедри Кузик І.Р. захистив дисертацію з проблем функціонування комплексної зеленої зони м. Тернополя на здобуття наукового звання доктора філософії за спеціальністю 103. Науки про Землю.

При НДЛ "Моделювання еколого-географічних систем" видається збірка наукових праць "Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: географія", затверджена постановою президії ВАК України від 11.09.1997 р. № 2/7, пройшовши переатестації у 2005, 2010, 2015 та 2020 роках як фахове наукове видання для апробації результатів наукових, у тому числі і дисертаційних досліджень. З виходу першого номеру часопису у 1998 році було здійснено 52 випуски за напрямками: історична географія та історія географії; фізична географія; економічна та соціальна географія; рекреаційна географія та туризм, конструктивна географія та геоecологія; раціональне природокористування та охорона природи. Міжнародна редакційна колегія у складі провідних фахівців з географії здійснює кваліфікований відбір і редагування матеріалів. З 2020 року часопис є фаховим з географії, екології, туризму і наук про Землю.

За роки діяльності науково-дослідної лабораторії "Моделювання еколого-географічних систем" при кафедрі захищено 1 докторську та 10 кандидатських дисертацій, опубліковано 14 монографій, 4 підручники з екології для учнів ЗОШ, 4 навчальні посібники для вишів, десятки наукових статей, взято участь у численних міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, форумах, створено банк картографічних моделей еколого-географічного змісту.

Література:

1. Царик Л.П. Роль Тернопільського наукового центру у розвитку еколого-географічних досліджень в Україні / Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туристологічної та екологічної науки. Матеріали 2 міжнародної науково-практичної конференції, Тернопіль, 2020, С.24-38.
2. Царик Л.П. Про результати діяльності колективу кафедри геоecології.. у 2013-2019 роках та завдання на найближчу перспективу / Матеріали звітної наук конфер. викл., аспірантів, студ. каф геоecології та НДЛ «Моделювання еколого-географічних систем», Тернопіль: Ред.– вид. від. ТНПУ, 2020. – С. 3-8.
3. Царик Л. Двадцятилітній ювілей спеціальності "Екологія, охорона навколишнього природного середовища та збалансоване природокористування" у Тернопільському педуніверситеті / Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2013, №2 – С. 3-9.

Ірина БАРНА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ІНСТРУМЕНТИ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ОЦІНКИ СТАНУ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

У фарватері світових трендів та за наявності значного гідропотенціалу малих річок сучасний розвиток малої гідроенергетики України сприяє децентралізації загальної енергетичної системи, чим вирішується ряд проблем в енергопостачанні віддалених і важкодоступних районів сільської місцевості. Враховуючи економію викопних паливних ресурсів, які використовуються при виробництві електроенергії традиційними способами,

---

використання водотоків для спорудження мікрогідроелектростанцій (МГЕС) є цілком виправданим, доцільним та привабливим з різних точок зору, насамперед для виробників електроенергії. На МГЕС вода не використовується як ресурс, а використовується тільки її кінетична та гравітаційна енергія [2], однак будівництво гідротехнічних споруд виступає чинником впливу на водний об'єкт. Відтак виникає обґрунтована необхідність аналізу стану водотоку й оцінювання екологічних наслідків створення робочого напору гідроагрегатами.

При цьому, вплив на водний об'єкт з боку мікрогідроелектростанції відбувається як на етапі будівництва, так і на етапі її експлуатації. На етапі будівництва можливі такі основні види впливу: збільшення твердого стоку, каламутності водного потоку (за розрахунками, хмара каламутності може поширюватиметься на різні відстані, до прикладу, на відстань до 0,5 км униз за течією); тимчасове переведення річища річки у водовідні канали, за рахунок чого за умов дотримання технології, можливим є проведення основних етапів робіт без повного перекривання основного річища); хімічне забруднення води від роботи машин, будівельної техніки та механізмів. Не слід забувати, що забруднення водного середовища відбуватиметься й дощовими стоками з будмайданчика, відкритих стоянок, місць складування будматеріалів, вибраних ґрунтів, проїзних шляхів.

На етапі експлуатації МГЕС очікуваними є наступні види впливу: підйом рівня води у верхньому б'єфі; зміна швидкостей течії (сповільнення у верхньому б'єфі та підвищення швидкостей після водозливу); незначне підвищення рівня ґрунтових вод на ділянках, суміжних до верхнього б'єфу; дещо більша швидкість накопичення донних відкладів у водоймі верхнього б'єфу; трансформація термічного та льодового режимів річки на цій ділянці. Аналіз й оцінка усіх, у тім числі перелічених, видів впливу на водний об'єкт з боку МГЕС завдяки процедурі оцінки впливу на довкілля здійснюється на предмет дотримання вимог екологічного законодавства у частині забезпечення громадянам держави безпечного для життя і здоров'я довкілля загалом і водного середовища зокрема. Серед широкого кола методів чільне місце посідає системний аналіз.

Системний аналіз як категорія знаходить своє відображення, ба більше, прикладне значення у науці, економіці, управлінні при прийнятті рішень на основі фундаментального поняття «система», яке основоположник загальної теорії систем К. Л. фон Берталанфі визначав як комплекс взаємодіючих елементів, що перебувають у певних відношеннях між собою та зовнішнім середовищем. Причому головним системоутворювальним фактором є функція системи [4]. У роботах вчених різних галузей можна зустріти різні трактування функції системи, однак під час реалізації оцінки впливу на водні об'єкти, їхнього стану функція системи може полягати у збереженні її існування, підтримці її структури та впорядкованості за умов обміну системи речовиною, енергією та інформацією із зовнішнім середовищем (як системою вищого ієрархічного рівня). Іншими словами, аналіз й оцінка впливу на водотоки передбачає їх розгляд як відкритих систем з метою встановлення динамічної рівноваги, а їхнє «функціонування є не просто відгуком на зміну зовнішніх умов, але й збереженням попередньої чи встановленням нової рухливої внутрішньої рівноваги системи» [1].

Зовнішнє середовище репрезентують природні, суспільні, інформаційні, економічні, виробничі та інші фактори, які впливають на систему, складовою якої є водний об'єкт, й одночасно перебувають під впливом цієї системи. Відтак фактори зовнішнього середовища розглядають як вхідні потоки системи. Натомість, вихідні – є результатом функціонування системи для досягнення певної цілі за певної реакції на вплив зовнішнього середовища. У підсумку, взаємодія між системою та зовнішнім середовищем реалізується через вхідні та вихідні потоки, які поєднують природу, суспільство та господарство (виробництво, економіка). Таким чином, здійснення оцінки впливу на водні об'єкти доцільно реалізувати у межах концепції систем, а характер процедури загалом, чи процедури обґрунтування й прийняття рішень зокрема, визначати терміном «аналіз». Слушним є розгляд системного підходу як деякого загально-методологічного принципу системних досліджень, а системного аналізу як технології системного підходу [1].

Системний аналіз є інструментом системного підходу, що ґрунтується на теорії систем. Системний аналіз для потреб оцінки стану водних об'єктів – спосіб дослідження, вивчення господарських об'єктів з метою виявлення впливу зв'язку елементів і підсистем на властивості об'єкту в цілому. Сутність такого дослідження досить проста: всі елементи системи і всі операції в ній повинні розглядатися лише як одне ціле, і не у сукупності, а у взаємозв'язку [3]. Беручи до уваги різні трактування поняття «система» у контексті оцінки впливу на водотоки, доцільним видається врахування наступних пов'язаних з ним змістових аспектів: «інженерне» розуміння системи як взаємозв'язаного набору елементів та способів їх поєднання, які слугують певній меті; у «конструкторському» розумінні «система» подається як проектування та створення певного комплексу методів і засобів, які дослідник або розробник застосовує для досягнення певної мети, для виконання свого завдання.

Література:

1. Бродський Ю. Б., Молодецька К. В., Николюк О. М. Системний аналіз в економіці : навч. посіб. Житомир : ЖНАЕУ, 2014. 173 с.
2. Мала гідроенергетика України. Аналітичний огляд. / за ред. С. Єрмілова. К., 2018. 181с.
3. Роїк О. М., Шиян А. А., Нікіфорова Л.О. Системний аналіз : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2015. 83 с.
4. Шарапов О. Д., Дербенцев В. Д., Семьонов Д. Є. Системний аналіз : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2003. 154 с.

Ігор КУЗИК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ОЦІНКА ВОДОГОСПОДАРСЬКИХ ТА РЕКРЕАЦІЙНИХ ПАРАМЕТРІВ КАСПЕРІВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА

Касперівське водосховище – штучна водойма розташована у нижній течії річки Серет у межах Заліщицької міської територіальної громади Чортківського району. Створено водосховище поблизу с. Касперівці у 1964 році, за 9,5 км від гирла річки Серет. Водосховище відіграє, насамперед, гідроенергетичну роль, оскільки у створі Касперівського гідровузла функціонує гідроелектростанція потужністю 7,5 МВт. Максимальні витрати води для гідровузла становлять 34 м³/с, норма стоку 12 м³/с [2].

Касперівське водосховище входить до складу Касперівського ландшафтного заказника загальнодержавного значення, площею 631,2 га, де під охороною знаходиться унікальний Подільський ландшафт Середнього Придністер'я [2]. Площа водосховища становить 2,86 км², довжина 12 км, середня ширина 250 м. Повний об'єм водосховища – 18,8 млн.м³, корисний – 17,7 млн. м³, середня глибина 12 м, максимальні глибини, біля греблі, досягають 25 м. Нормальний підпірний рівень Касперівського водосховища становить 20 м, середній багаторічний стік – 363,6 млн. м³ табл. 1 [2].

Таблиця 1

Основні морфометричні параметри Касперівського водосховища

Площа	286 га
Повний об'єм	18,8 млн. м ³
Корисний об'єм	17,7 млн. м ³
Середня глибина	12 м
Максимальна глибина	24 м
Середня ширина	250 м
Довжина	12 км
Нормальний підпірний рівень	20 м
Середній багаторічний стік	363,6 млн. м ³

Водогосподарськими параметрами водосховища, насамперед, виступають: рівень та об'єм замулення водосховища, коефіцієнт зарегульованості стоку, об'ємна вага стоку наносів у водосховищі.

Для розрахунку замуленості Касперівського водосховища, необхідно розрахувати коефіцієнт зарегульованості стоку, який покаже на скільки водосховище зарегульовує річку Серет у нижній течії. Тобто, ймовірність осідання наносів у вигляді мулу на дно водосховища.

Частина завислих наносів проходять транзитом через водосховище і тому вона не приймає участі в замуленні водосховища. Їхня частка, яка в основному залежить від механічного складу і ступеню зарегульованості стоку визначається за формулою:

$$\delta = \varphi \times (1-\alpha) \quad (1) \quad [1, \text{с. 11}]$$

де φ – коефіцієнт крупності наносів, що враховує їх механічний склад, становить: для піщаних ґрунтів – 0,1; для лесопобічних і легкосуглибистих – 0,3; для важкосуглинистих і глинистих – 0,4, α – коефіцієнт зарегульованості стоку водосховищем, визначається за формулою:

$$\alpha = 1,3 \times q_{\text{нетто}} / Q_0 \quad (2) \quad [1, \text{с. 11}]$$

де $q_{\text{нетто}}$ – корисне споживання, м³/с; 1,3 – коефіцієнт, який наближено враховує втрати на випаровування і фільтрацію при експлуатації водосховища.

Враховуючи те, що корисне споживання стоку ($q_{\text{нетто}}$) для Касперівського водосховища становить 1,2 м³/с, норма річкового стоку (Q_0) водойми – 12 м³/с. Таким чином, коефіцієнт зарегульованості стоку річки Серет Касперівським водосховищем становить:

$$\alpha = \frac{1,30 \times 1,2}{12} = 0,13$$

Окрім завислих наносів у водосховищі відкладаються і донні наноси. Їх визначають наближено як частину від кількості завислих наносів (для рівнинних річок $m = 0,001-0,1$; для гірських річок $m = 0,1-1,0$). Отже, вага наносів, які відкладаються у водосховищі за рік його експлуатації визначається за формулою:

$$P = (P_0 - \delta \times P_0) + (m \times P_0) = P_0 \times (1 - \delta + m) \quad (3) \quad [1, \text{с. 11}]$$

Відповідно, вага наносів, яка відкладається за один рік у ложі Касперівського водосховища складає:

$$P_0 = 200 \text{ г/м}^3 \times 12 \text{ м}^3/\text{с} \times 31,56 \times 10^6 \text{ с} = 75\,744\,000\,000 \text{ кг} = 75,8 \text{ млн. т.}$$

Тобто у Касперівському водосховищі щороку акумулюються близько 47 млн. т донних відкладів.

Виходячи з одержаних результатів розрахунку ваги та об'єму наносів, які акумулюються у Касперівському водосховищі, можна визначити об'єм його замулення. Об'єм замулення водосховища W_H за розрахунковий період експлуатації визначається за формулою:

$$W_H = \frac{(1-\delta+m) \times (1+e)^* P_0}{\gamma} T \quad (4) \quad [1, \text{с. 12}]$$

Розрахунковий період експлуатації водосховища становить 50 років, за формулою 4, розраховуємо об'єм замулення Касперівського водосховища:

$$W_H = \frac{(1-0,3+0,01) \times (1+0,15) \times 75,8}{8,05} \times 50 = 385 \text{ млн. м}^3$$

Отже, об'єм замулення Касперівського водосховища становить 385 млн.м³.

Окрім водогосподарських, важливими параметрами водосховища є рекреаційні. Касперівське водосховище входить до складу НПП «Дністровський каньйон», виконує важливі рекреаційні та природоохоронні функції. На лівому березі водосховища функціонує туристична база «Росинка». У цій місцевості збереглася чарівна краса природи, яка милує око та приваблює багатьох відпочивальників і любителів екологічного туризму. Тому важливим, з точки зору нормування рекреаційного навантаження, є розрахунок екологічно допустимої рекреаційної місткості водойми.

Величина екологічно допустимої рекреаційної місткості відпочиваючих на водних комплексах розраховується за формулою:

$$W_o = (S_o / N_n) \times K_n \quad (3)$$

де W_o – екологічно допустима місткість водного об'єкту, осіб; S_o – площа водойми, га; N_n – нормативний коефіцієнт навантаження (0,02 га/особу); K_n – понижуючий коефіцієнт

навантаження на водний об'єкт (0,2) [4].

Відповідно екологічно допустима рекреаційна ємність Касперівського водосховища, площею 300 га, становить:

$$W_o = (286 / 0,02) \times 0,2 = 2860 \text{ осіб}$$

Таким чином, розраховані водогосподарські параметри Касперівського водосховища: коефіцієнт зарегульованості стоку річки Серет водосховищем – 0,13, вага наносів, яка відкладається за один рік на у ложі водосховища – 75,8 млн. т., об'єм замулення водойми – 385 млн.м³, свідчать про високу ймовірність замулення водойми, зменшення гідроенергетичного потенціалу та пересихання. Водночас, активне рекреаційне використання плеса водосховища, екологічно допустима рекреаційна ємність водойми становить 2860 осіб, дозволяє активно розвивати екологічний туризм та відповідну інфраструктуру в межах досліджуваної території. З чого можна зробити висновок, що Касперівське водосховище, має перспективи використання у рекреаційній сфері та потребує ренатуралізаційних заходів для відновлення його екологічного та гідроенергетичного потенціалів.

Література:

1. Методичні вказівки до виконання водогосподарських розрахунків в курсових та розрахунково-графічних роботах з дисциплін «Гідрологія», «Інженерна гідрологія» та «Гідрологія і гідрометрія» для студентів усіх спеціальностей НУВГП денної та заочної форми навчання. За заг. ред. Сливки П.Д., Гопчака І.В. Рівне: НУВГП, 2009. 50 с.

2. Природні умови та ресурси Тернопільщини. За заг. ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2011. 512 с.

3. Царик Л., Царик В. Вплив забруднення на якість водних рекреаційних ресурсів. Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції. Екологічна безпека об'єктів туристично-рекреаційного комплексу. Львів: ЛДУБЖД, 2019. С. 64-66.

4. Царик Л.П., Кузик І.Р., Царик П.Л. Оцінка природно-рекреаційного потенціалу Тернопільської міської територіальної громади. Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ЛОГОС» with Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference, Cambridge, May 20, 2022. Cambridge-Vinnitsia, 2022, С. 372-377.

5. Хільчевський В.К., Гребінь В.В. Великі і малі водосховища України: регіональні та басейнові особливості поширення. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2021. №2 (60). С. 6-17. DOI: <https://doi.org/10.17721/2306-5680.2021.2.1>

Володимир ЦАРИК

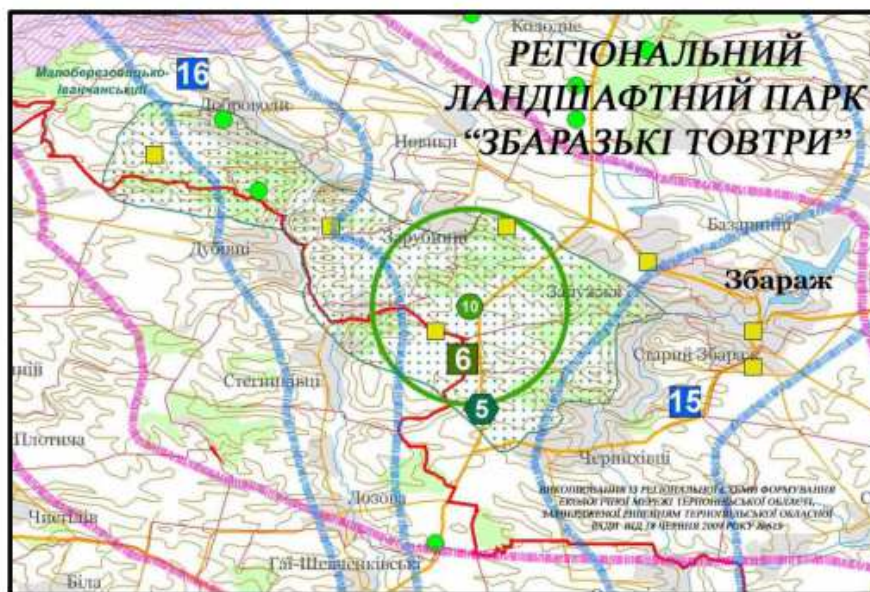
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У БАСЕЙНІ РІЧКИ ГНІЗНИ

Розвиток регіональних рекреаційних систем у сучасних умовах вимагає акцентування уваги на їх низові ланки – тобто локуси, що формуються в межах територіальних громад. Це забезпечить розвиток власне цих ланок РРС безпосередньої участі жителів місцевих громад у відпочинку і оздоровленні. Річкові басейни забезпечують рекреантів місцевими природними рекреаційними ресурсами і є об'єктами розвитку рекреаційного природокористування.

Аналіз структури природокористування у басейні малої річки Гнізни, проведений автором у ряді публікацій, та аналіз сучасних і перспективних заповідних територій показав, що у басейні Гнізни є об'єктивні передумови розвитку рекреаційного природокористування [2,4]. Об'єктами рекреаційного природокористування в першу чергу виступають поліфункціональні заповідні об'єкти – регіональні ландшафтні парки (РЛП). В межах річкового басейну обґрунтовано створення двох РЛП: один в місці перетині Гнізною товтрового кряжу (Збараський), другий у нижній частині річкового басейну в околицях древньої Теробовлі (Княжий ліс).

«Збараські товтри» – перспективний регіональний ландшафтний парк. Пропонована для заповідання фахівцями з охорони природи орієнтовна площа складає 1500 га. Запропоновано створити на межі Мильнівського та Збараського ландшафтів Товтровою ландшафтного округу. До території парку входять земельні угіддя Збараської територіальної громади з численними історико-архітектурними і культурними пам'ятками старовинного міста Збаража та його околиць з перспективною ключовою територією у межах ботанічного заказника «Залужанський ліс» і суміжних територій Товтрової гряди. Перспективна для розвитку екологічного і пізнавального туризму пропована для заповідання і рекреаційного використання територія розташована у Тернопільському районі Тернопільської області між населеними пунктами Залужжя, Зарубинці, Оприлівці, Добриводи, Хомівка, Дубівці, у тому числі у межах кв. кв.10-19, 26-41 Збараського лісництва ДП «Тернопільське лісове господарство» (лісові урочища «Залужжя», «Пожарниця», «Дубівці», «Старий Збараж», «Вовчий ліс», «Івашківці»), прилеглих до лісових урочищ угідь. Створення регіонального ландшафтного парку заплановане Регіональною схемою формування екологічної мережі в Тернопільській області (2009 р.). Наукове обґрунтування Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка і управління екології та природних ресурсів облдержадміністрації щодо необхідності організації регіональних ландшафтних парків та об'єктів інших категорій заповідання у межах Тернопільської області (15.02.2018). Згідно з Регіональною схемою вказана територія знаходиться в зоні Товтровою міжрегіонального екологічного коридору, а згідно з фізико-географічним районуванням (Географічна енциклопедія України, т. 2, Київ, 1990 р.) - у межах Західно-Подільської височинної області Західно-Українського краю зони широколистяних лісів Східно-Європейської рівнини. Земельні ділянки площею 971 га перебувають у користуванні ДП «Тернопільське лісове господарство», 529 га земель належить до земель запасу та земель, не наданих у власність і користування [рис.1,1].

Рис.1. Схема території РЛП «Збараські Товтри»[1]

Невиправданим є використання ландшафтів Товтровою кряжу гірничодобувною промисловістю для видобутку мінерально-сировинних ресурсів (будівельного каменю, будівельного піску). Також, значна частка орних земель і низька частка лук і пасовищ істотно активізує протікання ерозійних процесів. Тому створення на цій території регіонального ландшафтного парку є надзвичайно актуальним в плані стабілізації просторової структури ландшафтів і посилення їх стійкості.

«Княжий ліс» – регіональний ландшафтний парк. Пропонована для заповідання орієнтовна площа близько 4000 га. Цінні дубово-букові деревостани у межах Тербовлянського природного ядра. Ця територія є традиційним місцем відпочинку та оздоровлення населення, збору грибів, ягід, лікарських рослин. Пропонована для заповідання

територія розташована між населеними пунктами Дружба, Кровинка, Острівець, Лошнів і містом Тереховля, у тому числі у межах кв. кв. 5-26, 31-105 Тереховлянського лісництва ДП «Тернопільське лісове господарство» (лісове урочище «Тереховлянська дача»), прилеглих до лісового урочища угідь.

Створення регіонального ландшафтного парку заплановане Регіональною схемою формування екомережі у Тернопільській області (2009 р.). Згідно з Регіональною схемою вказана територія знаходиться в зоні Серетського міжрегіонального екологічного коридору, а згідно з фізико-географічним районуванням - у межах Західно-Подільської височинної області ЗахідноУкраїнського краю зони широколистяних лісів Східно-Європейської рівнини. Земельні ділянки площею 3488 га перебувають у користуванні ДП «Тернопільське лісове господарство», 512 га земель належить до земель запасу та земель, не наданих у власність і користування.

До території парку входять земельні угіддя Тереховлянської і частково Струсівської територіальних громад з численними історико-архітектурними і культурними пам'ятками старовинного міста Тереховлі та його околиць з перспективною ключовою і сполучною територіями. Перспективна для розвитку екологічного і пізнавального туризму пропонується для заповідання і рекреаційного використання територія розташована у Тернопільському районі Тернопільської області [рис.2,1]. Невиправданим є використання ландшафтів гірничодобувною промисловістю для освоєння мінерально-сировинних ресурсів (видобуток будівельного каменю, будівельної глини, піску).

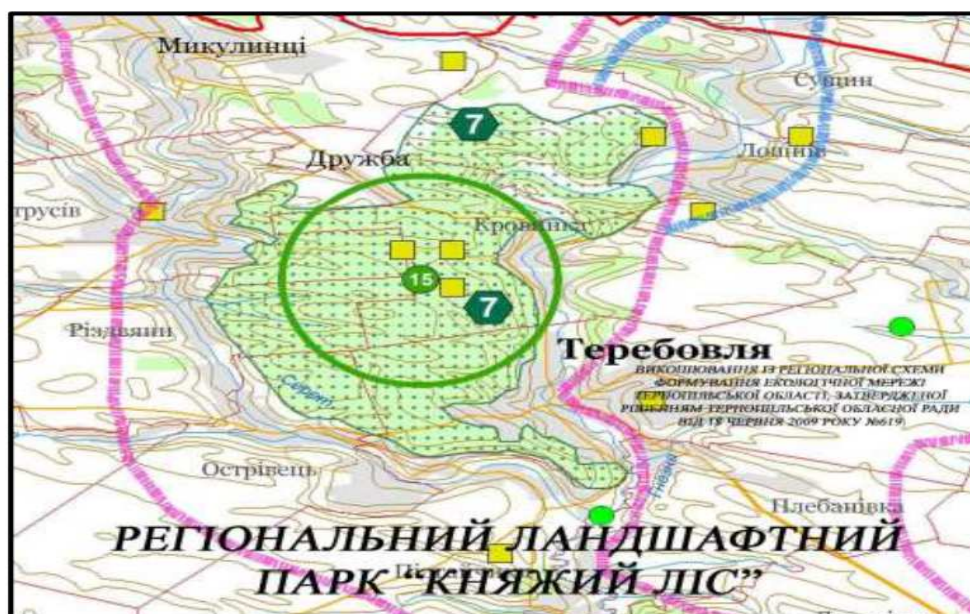

Рис.2. Схема території РЛП «Княжий ліс» [1]

Висока частка орних земель і низька частка лук і пасовищ активізує протікання ерозійних процесів у річковій долині. Створення на цій території регіонального ландшафтного парку є важливим заходом в плані стабілізації просторової структури ландшафтів і посилення їх стійкості та активізації рекреаційного природокористування.

Література:

1. [Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ...http://ecoternopil.gov.ua](http://ecoternopil.gov.ua)
2. Царик В. До оцінки збалансованості землекористування і охорони природи у долині річки Гнізни / Студенський науковий вісник ТНПУ. Тернопіль: Ред.-видавн. відділ ТНПУ, 2020 – С.
3. Царик Л., Царик П., Царик В. Долина річки Гнізни в геоecологічному вимірі / Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. – Тернопіль: СМП "Тайп". – №2 (випуск 2). – 2019 – С. 25-31.
4. Царик П., Царик В. Сучасний стан та перспективи розвитку природно-заповідного фонду басейну річки Гнізни / Подільські читання. Екологія, охорона довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття: наука, освіта, практика. Зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький: ХНУ, 2019 – С.201-204.

ДО ВИВЧЕННЯ ПАНЦИРНИХ КЛІЩІВ (ACARI: ORIBATIDA) СОЄВОГО АГРОЦЕНОЗУ

Дослідження панцирних кліщів соєвого агроценозу проводилися на околицях с. Балико-Щучинка (Ржищівська ОТГ, Київська область).

За матеріалами проведених досліджень виявлено 7 видів орібатид, які належать до 6 родин, що становить близько 10 % фауни Ржищівської ОТГ. До виявлених видів належать *Rhysotritia ardua*, *Epilohmannia cylindrica*, *Tectocepheus sarekensis*, *Oppiella similifallax*, *Ramusella clavipectinata*, *Protoribates capucinus*, *Scheloribates laevigatus*. В одній ґрунтовій пробі трапляються від 1 до 5 видів панцирних кліщів. Показник середньої щільності орібатид соєвого поля становить 4,8 тис. екз. на м².

Для порівняння, в інших соєвих агроценозах загальна кількість видів може бути і меншою, і становить до 4 видів на біотоп. При цьому кількість видів у пробі становила від 1 до 2. До того ж середня чисельність не перевищувала 0,4 тис. екз. на м² [1].

У дослідженому соєвому агроценозі встановлено переважання представників родин Euphthiracaridae, Naplozetidae та Scheloribatidae з загальною щільністю від 0,8 до 2 тис. екз. на м². Представники решти родин (Epilohmanniidae, Tectocepheidae, Oppiidae) менш чисельні (0,2-0,5 тис. екз. на м²). У соєвих агроценозах інших територій таксономічну структуру можуть складати представники родин Tectocepheidae, Scheloribatidae та Mucobatidae [1]. Слід відмітити, що виявлений таксономічний склад соєвого поля загалом узгоджується з природними варіантами біотопів Ржищівської ОТГ.

Угруповання орібатид дослідженого соєвого агроценозу характеризується своєрідною синекологічною структурою. Індекси Маргалефа та Менхініка мають досить високі показники, як для агроценозів. Таку саму тенденцію має індекс Н', який говорить про вагому роль малочисельних видів у дослідженому біотопі. До того ж, тут індекс Шеннона є більшим в 1,5-3,2 разів ніж у аналогічних агроценозах інших територій України [1]. Натомість, індекси різноманіття Сімпсона (D) та Бергера–Паркера (d) виявились відносно невисокими. У порівнянні з іншими соєвими полями країни [1], у даному індекс D є меншим в 1,7 – 2,8 разів, тоді як індекс d в 1,2 – 2 рази. Це говорить про відносно меншу роль домінантних видів панцирних кліщів дослідженого соєвого поля.

Виходячи з вище наведеного, можна констатувати проте, що досліджений агроценоз володіє своєрідними характеристиками таксономічного та синекологічного різноманіття панцирних кліщів. Зважаючи на ґрунтоутворюючу роль орібатид та порівняно більші показники видового багатства та щільності, а також на кращі непараметричні показники у порівнянні з іншими агроценозами країни, досліджене соєве поле є перспективним у плані відновлення природного потенціалу ґрунту. Також, виявлені факти вказують на те, що вивчене поле має добрі перспективи у разі його рекультиватії.

Таким чином, нами закладені передумови для проведення подальшого моніторингу соєвого поля. Це дозволить у подальшому приймати оперативні, науково-обґрунтовані рішення стосовно менеджменту цього агроценозу для збереження його родючості. Виявлений таксономічний склад соєвого поля загалом узгоджується з природними варіантами біотопів, тому придатне для рекультиватії, у разі прийняття такого рішення.

Література:

1. Мерза С. П., Гуштан Г.Г. (2019). Угруповання орібатид (Acari: Oribatida) агроценозів в околицях м. Дубляни (Мале Полісся). Вісті Харківського ентомологічного товариства. XXVII, вип. 2. С. 34–42. DOI: 10.36016/KhESG-2019-27-2-4

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Альтгайм Любов**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
2. **Андрущенко Ірина**, магістрантка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
3. **Барна Ірина**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
4. **Білецький Мирослав**, к. геогр. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка.
5. **Божук Тетяна**, д-р геогр. наук, проф., завідувачка кафедри географії України і туризму, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
6. **Борсук Юрій**, аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка.
7. **Бучко Жанна**, д-р геогр. наук, доц., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.
8. **Ванда Ірина**, асист., Львівський національний університет імені Івана Франка.
9. **Варакута Ольга**, к. пед. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка.
10. **Венгерська Наталя**, к. екон. наук, доц., Запорізький національний університет.
11. **Венців Павло**, аспірант, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.
12. Волинський національний університет імені Лесі Українки
13. **Воловик Володимир**, д-р геогр. наук, проф., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.
14. **Гавришок Богдан**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка.
15. **Гілецький Йосип**, к. пед. наук, доц., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
16. **Голод Андрій**, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського.
17. **Горошко Артем**, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
18. **Гринчишин Тарас**, адміністратор «Офісу гостинності» (ТЩ територіальної громади)
19. **Громик Оксана**, к. геогр. наук, доц., Луцький національний технічний університет.
20. **Грухіна Тетяна**, викладач спецдисциплін, ВСП "ТФК ТНТУ імені І. Пулюя".
21. **Гудзеляк Ірина**, к. геогр. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка.
22. **Гурова Дар'я Дмитрівна** – к. геогр. н., доц., НУ «Запорізька політехніка».
23. **Гуштан Габріел**, к.біол. наук, молодший науковий співробітник, Державний природознавчий музей НАН України
24. **Гуштан Катерина**, к.біол. наук, молодший науковий співробітник, Державний природознавчий музей НАН України, викладач, Львівський фаховий коледж ЛНУП,
25. **Данілова Ольга**, к. с-г. наук, доц., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.
26. **Дем'янчук Петро**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
27. **Дністрянська Наталія**, к. геогр. наук, ст. викл., Національний університет "Львівська політехніка".
28. **Дністрянський Мирослав**, д-р геогр. наук, проф.,
29. **Дугієнко Наталя**, к. екон. наук, доц., Запорізький національний університет.
30. **Дугієнко Олександр**, студент, Запорізький національний університет.
31. **Єрко Ірина**, к. геогр. наук, доц., Волинський національний університет імені Лесі Українки.
32. **Єрмакова Тетяна**, майстер виробничого навчання, ВСП "ТФК ТНТУ імені І. Пулюя".
33. **Єрмакова Тетяна**, майстер виробничого навчання, ВСП "ТФК ТНТУ імені І. Пулюя".
34. **Жук Юрій**, к. геогр. наук, асист., Львівський національний університет імені Івана Франка.
35. **Заблотовська Наталія**, к. геогр. наук, доц., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.
36. **Заблоцький Богдан**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

-
37. **Задворний Сергій**, к. геогр. наук, викл., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  38. **Зінько Юрій**, старший викладач кафедри туризму, Львівський національний університет імені Івана Франка.
  39. **Іванов Євген**, д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри конструктивної географії і картографії, Львівський національний університет імені Івана Франка.
  40. **Ігнатишин Василь**, к. фіз-мат. наук (геофізика), старший науковий співробітник; Інститут геофізики імені С.І. Субботіна НАН України; доц. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ; вчитель фізики вищої категорії, методист, Вилоцька загальноосвітня школа І-ІІІ ст №2,
  41. **Іжак Тібор**, доцент кафедри географії та туризму, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ.
  42. **Карпюк Зоя**, к. геогр. наук, доц., Волинський національний університет імені Лесі Українки.
  43. **Карпюк Зоя**, к. геогр. наук, доц., Волинський національний університет імені Лесі Українки
  44. **Колотуха Олександр**, д-р геогр. наук, доц., Національний авіаційний університет.
  45. **Копер Надія**, к. геогр. наук, начальник відділу рекреації, Національний природний парк «Гуцульщина».
  46. **Корома Наталія**, к. геогр. наук, асист., Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
  47. **Котик Любов**, асистентка, Львівський національний університет імені Івана Франка.
  48. **Кравцова Ірина**, к. геогр. наук, доц., Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
  49. **Кузик Ігор**, доктор філософії (PhD), асист., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
  50. **Кузишин Андрій**, д-р геогр. наук, доц., декан географічного факультету, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  51. Культурно-інформаційний центр «Сокіл», Народний дім м. Бібрка.
  52. **Кушнір Леся**, к. екон. наук, доц., Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Гжицького.
  53. **Любіцева Ольга**, д-р геогр. наук, проф., завідувачка кафедри країнознавства та туризму, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
  54. **Люта Дарина**, к. пед. наук, доц., Запорізький національний університет.
  55. **Мальська Марта**, д-р геогр. наук, проф., завідувачка кафедри туризму, Львівський національний університет імені Івана Франка.
  56. **Мариняк Ярослав**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  57. **Мартинюк Ольга**, майстер виробничого навчання, ВСП "ТФК ТНТУ імені І. Пулюя".
  58. **Миргородська Олена**, к. пед. наук, доц., Херсонський державний аграрно-економічний університет.
  59. **Михальська Галина**, керівник гуртка, Збаразький міський комунальний будинок дитячої та юнацької творчості.
  60. **Молікевич Роман**, к. геогр. наук, доц., Херсонський державний університет.
  61. **Моргацький Владислав**, аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка.
  62. **Мороз Ірина**, к.хім.н., доц., Луцький національний технічний університет.
  63. **Новицька Світлана**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  64. **Пандяк Ігор**, к. геогр. наук, доц., завідувач кафедри готельно-ресторанної справи та харчових технологій, Львівський національний університет імені Івана Франка.
  65. **Питуляк Мирослава**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  66. Підгороднянська сільська рада.
  67. **Поплавська Інна**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  68. **Потішна Ірина**, магістрантка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  69. **Пушкар Богдан**, к. геогр. наук, викл., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  70. **Радченко Богдан**, магістрант, Харківський національний університет імені Василя Каразіна.
-

-
71. **Романів Павло**, к. геогр. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка.
  72. **Рудакевич Іван**, к. геогр. наук, начальник відділу загальної та організаційної роботи
  73. **Салмін Владислав**, магістрант, Національний авіаційний університет.
  74. **Сивий Мирослав**, д-р геогр. наук, проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  75. **Ситник Олексій**, к. геогр. наук, доц., Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
  76. **Смирнов Ігор**, д-р геогр. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
  77. **Стадницький Юрій**, д-р екон. наук, проф. Політехніка Свентокшинська (Польща).
  78. **Стринадюк Юлія**, заступник начальника відділу рекреації, Національний природний парк Гуцульщина.
  79. **Тарабарова Інна**, студентка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
  80. **Терлецька Оксана**, к. геогр. наук, ст. викл., Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Гжицького.
  81. **Фесюк Василь**, д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри фізичної географії, Волинський національний університет імені Лесі Українки.
  82. **Фесюк Василь**, д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри фізичної географії.
  83. **Флінта Наталя**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  84. **Хільчевська Ірина**, к. геогр. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
  85. **Холодько Анастасія**, аспірантка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
  86. **Худавердієва Вікторія**, к. екон. наук, доц., Державний біотехнологічний університет.
  87. **Царик Володимир**, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
  88. **Царик Любомир**, д-р геогр. наук, проф., завідувач кафедри геоecології та методики навчання екологічних дисциплін, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  89. **Царик Петро**, к. геогр. наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  90. **Чайка Ірина**, асистентка, Львівський національний університет імені Івана Франка.
  91. **Щербіна Христина**, магістрантка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
  92. **Янковська Любов**, к. геогр. наук, доц., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

ЗМІСТ

Ольга Любіцева, РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	3
Марта Мальська, Юрій Зінько, ТУРИЗМОЛОГІЧНА НАУКА: ОСНОВНІ МОДЕЛІ СТАНОВЛЕННЯ	4
Юрій Стадницький, ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД	6
Андрій Голод, ПРІОРИТЕТИ ПОСТКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕСТИНАЦІЙ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	8
«ПРИКЛАДНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРИРОДНИЧО- ГЕОГРАФІЧНИХ ТА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ»	
Мирослав Дністрянський, Ірина Чайка. СУПЕРЕЧНОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ФУНКЦІЙ МІСТЕЧОК І СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АДМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ	10
Василь Фесюк, Зоя Карпюк. ІНТЕГРАЦІЯ КІЛЬКІСНИХ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ДАНИХ, ГІС ТА ДЗЗ В ГЕОГРАФІЇ	11
Євген Іванов. ЛАНДШАФТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИРОДНО-ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ	12
Ірина Гудзеляк. ДОСЛІДЖЕННЯ ДРОГОБИЦЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ СТУДЕНТАМИ-ГЕОГРАФАМИ У ФОРМІ НАВЧАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ	14
Богдан Заблоцький, Петро Дем'янчук. БЕЗПЕКА МАРШРУТНИХ ЕТАПІВ ПРАКТИК ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	15
Ігор Пандяк. СОЦІО-ПРОСТОРОВИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ УРБАНІЗАЦІЄЮ І СФЕРОЮ ГОСТИННОСТІ	17
Мирослава Питуляк. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЛАНДШАФТОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	18
Роман Молікевич. ГЕОГРАФІЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАЦІЙ ХЕРСОНЦІВ З ОКУПАЦІЇ	20
Наталія Заблотовська, Павло Венців. ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ЄМНОСТІ ТЕРИТОРІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)	21
Вікторія Худавердієва. АСПЕКТИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	23
Наталя Дугієнко, Олександр Дугієнко. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ	24
Богдан Гавришок, Ольга Варакута. ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ БУСЬКОГО ЛІСГОСПУ	26
Ірина Ванда. МОЖЛИВОСТІ І ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЯВОРІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ: ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ	27

Владислав Моргацький. МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ КУЛИКІВЩИНИ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД	29
Юрій Борсук. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	31
Ірина Кравцова, Олексій Ситник. АНТРОПОГЕННІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ	33
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ В СФЕРІ НАУК ПРО ЗЕМЛЮ»	
Василь Фесюк, Ірина Мороз. ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД В МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУК ПРО ЗЕМЛЮ	35
Зоя Карпюк, Василь Фесюк. ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ВОЛИНИ: СТАН ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ	36
Мирослав Сивий. ВІДСЛОНЕННЯ КОНТАКТУ ВІДКЛАДІВ НИЖНЬОГО ДЕВОНУ І АЛЬБУ В ПОДНІСТЕР'І ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ГЕОСАЙТ	40
Йосип Гілецький. ВИСОТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАКРОФОРМ РЕЛЬЄФУ УКРАЇНИ	42
Василь Ігнатишин, Тібор Іжак. ВАРІАЦІЇ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОЇ ЕМІСІЇ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ СЕЙСМІЧНИМ СТАНОМ ЗАКАРПАТТЯ	43
«ТУРИЗМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ»	
Ігор Смирнов, Ольга Любіцева. ВОЛОНТЕРСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМОК АЛЬТЕРНАТИВНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	45
Жанна Бучко. ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО УРБІЦИДУ	46
Ольга Мартинюк, Тетяна Єрмакова. МУЗЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ	48
Петро Царик. ВПЛИВ COVID-19 ТА ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ НА ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ	50
Ірина Потішна. НОВІ АКЦЕНТИ В ТУРИЗМІ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ М. ТЕРНОПОЛЯ	51
Христина Щербіна. ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНОЇ АГЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОЇ АГЕНЦІЇ «ВОЯЖ.UA» М. ТЕРНОПІЛЬ)	52
Інна Тарабарова, Наталія Корома. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	54
Юрій Жук. ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРОЕКТИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ	55
Наталя Венгерська, ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ ERASMUS+ JMM DIRUT: СИНЕРГІЯ ВОЛОНТЕРСТВА В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ З ПРАКТИЧНОЮ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУХАЧІВ МОДУЛЯ ЖАНА МОНЕ	57

Олександр Колотуха, Олена Миргородська. ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ ЯК БАЗОВА ОСНОВА ТУРИЗМОЛОГІЇ	59
Тетяна Божук. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ДЕСТИНАЦІЇ ЧИ ВИДИ ТУРИЗМУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ	61
Олександр Колотуха, Владислав Салмін. ТРЕВЕЛ-БЛОГІНГ ЯК НОВЕ ЯВИЩЕ У СФЕРІ ТУРИЗМУ	63
Володимир Воловик. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ	64
Надія Копер. ПОРТРЕТ ВІДВІДУВАЧА НПП ГУЦУЛЬЩИНА (АНАЛІЗ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ)	66
Юлія Стринадюк. ГЛЕМПІНГ - НОВИЙ ФОРМАТ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ	67
Наталія Дністрянська. ЕТНІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	69
Мирослав Білецький, Любов Котик. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	71
Тарас Гринчишин. ЗАПОВІДНІ ОБ'ЄКТИ І ПАМ'ЯТКИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА БІБРЕЧЧИНІ	72
Світлана Новицька, Любов Янковська. ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ В РЕКРЕАЦІЙНІЙ СФЕРІ	75
Любов Альтгайм. ЕКСКУРСІЙНІ МАРШРУТИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЇХ ФОРМУВАННЯ	76
Богдан Радченко. ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙ ЯК ЗАСІБ ІНКЛЮЗІЇ	78
Любов Альтгайм, Ірина Андрущенко. ЕКСКУРСІЙНІ ОБ'ЄКТИ МІСТА МЕЛІТОПОЛЬ ДО ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА ЕКСКУРСІЙНИХ МАРШРУТАХ У ПОВОЄННИЙ ЧАС	80
Тетяна Єрмакова. ЕКСКУРСІЯ ЯК ЗАСІБ ПОСИЛЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ	81
Галина Михальська. СУВЕНІРНА ПРОДУКЦІЯ – ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	83
Darya Gurova. INFLUENCE OF GEOPOLITICAL FACTORS ON INTERNATIONAL TOURISM	83
Андрій Кузишин, Ярослав Мариняк, Інна Поплавська, Наталя Флінта, Сергій Задворний, Богдан Пушкар. ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ НА МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ	84
Павло Романів. СТРУКТУРА МЕТАЧИННИКІВ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	86
Оксана Терлецька, Леся Кушнір. МІСЬКИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ В УРБОЕКОЛОГІЇ	88
Тетяна Грухіна. ОРГАНІЗАЦІЯ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА МАРШРУТОМ «ТЕРНОПІЛЬ-ЗАЛУЖЖЯ-ЗБАРАЖ-ТЕРНОПІЛЬ»	89
Іван Рудакевич. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ПРИМІСЬКИХ ГРОМАДАХ М. ТЕРНОПІЛЬ	93

Ольга Данілова. УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)	95
Оксана Громик. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	97
Ірина Єрко. ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ ЗАКЛАДІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ЛУЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	99
«МІСЦЕ ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИХ ВИШУКУВАНЬ В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПРАКТИКАХ»	
Дарина Люта. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТУРИЗМУ, НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ЕКОЛОГІЇ	102
Любомир Царик. ПРИКЛАДНІ ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ КАФЕДРИ ГЕОЕКОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	103
Ірина Барна. ІНСТРУМЕНТИ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ОЦІНКИ СТАНУ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ	105
Ігор Кузик. ОЦІНКА ВОДОГОСПОДАРСЬКИХ ТА РЕКРЕАЦІЙНИХ ПАРАМЕТРІВ КАСПЕРІВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА	107
Володимир Царик. ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У БАСЕЙНІ РІЧКИ ГНІЗНИ	109
Катерина Гуштан, Габріел Гуштан. ДО ВИВЧЕННЯ ПАНЦІРНИХ КЛІЩІВ (ACARI: ORIBATIDA) СОЄВОГО АГРОЦЕНОЗУ	112
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	113